

1. Η κατάσταση της ψυχανάλυσης-μία εισαγωγή

1.1. Σχετικά με τη θέση μας

Καθώς στην πορεία αυτού του βιβλίου θα αναφερθούμε συχνά και εκτενώς στο έργο του Freud, επιδιώκουμε αρχικά να παρουσιάσουμε την ερμηνεία μας και τη θέση μας αναφορικά με το έργο του. Η αυτούσια παράθεση πρωτότυπων αποσπασμάτων του έργου του εξυπηρετεί πολλaplούς σκοπούς: Το πιο σημαντικό είναι ωστόσο ότι παρά τις εξαιρετικές προσπάθειες συστηματοποίησης της, η Ψυχανάλυση εξακολουθεί να γίνεται κατανοητή «μέσω της κατανόησης της απαρχής και της εξέλιξής της» (Freud 1923a, σελ. 211). Η αφομοίωση των κλασικών κειμένων αποτελεί την προϋπόθεση για την κατανόηση, τόσο των υπαρχόντων προβλημάτων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η ψυχανάλυση, όσο και για την εξεύρεση της λύσης αυτών.

Στόχος του παρόντος εγχειριδίου είναι να επιτευχθεί μία *ιστορικά προσανατολισμένη συστηματική περιγραφή της Ψυχανάλυσης*. Αναζητούμε την πηγή του ψυχαναλυτικού ρεύματος και προβαίνουμε στην παράθεση αποσπασμάτων, προκειμένου να καταδείξουμε την ανάπτυξη των συλλογιστικών οι οποίες έχουν οδηγήσει στις παρούσες αντιλήψεις. Η παράθεση των αποσπασμάτων είναι το μέσο για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού: Τοποθετούμε και υπερασπιζόμαστε την άποψή μας, μέσω μιας διαδικασίας αλληλεπίδρασης της συλλογιστικής μας με τις τοποθετήσεις του Freud. Οι αντιφάσεις που εμφανίζονται στο έργο του Freud και επαναλαμβάνονται σε διάφορες μορφές κατά τη διάρκεια των δεκαετιών μαρτυρούν τη διαφάνεια της ψυχανάλυσης. «(Η ψυχανάλυση)...ψηλαφά το δρόμο προς τα εμπρός με τη βοήθεια της εμπειρίας, είναι πάντα ατελής και πάντα έτοιμη να διορθώσει ή να τροποποιήσει τις θεωρίες» (Freud 1923a, σελ.253, μτφ από το πρωτότυπο). Τα γερά θεμέλια της φαίνονται στα παρακάτω τρία κείμενα:

Στην ψυχανάλυση υπήρχε εξ αρχής ένας αδιάσπαστος δεσμός μεταξύ θεραπείας και έρευνας. Η γνώση οδήγησε στην θεραπευτική επιτυχία. Δεν ήταν δυνατόν να θεραπευτεί ένας ασθενής χωρίς να μάθουμε κάτι νέο ήταν αδύνατον να αποικήσουμε φρέσκια ενόραση χωρίς να αντιληφθούμε τα θετικά της αποτελέσματα. Η αναλυτική μας διαδικασία είναι η μόνη που εξασφαλίζει αυτόν τον πολύτιμο σύνδεσμο (1927a, σελ.256,). Μόνο μέσω της άσκησης του αναλυτικού ποιμαντικού μας έργου, μπορούμε να εμβυθύνουμε την κατανόηση του ανθρώπινου μυαλού. Αυτή η προοπτική του επιστημονικού οφέλους είναι το πιο περήφανο και χαρούμενο στοιχείο στην αναλυτική εργασία(μετάφραση από το πρωτότυπο).

Οι αναλύσεις που σε σύντομο χρονικό διάστημα επιφέρουν ευνοϊκό αποτέλεσμα είναι πολύτιμες για την αυτοεκτίμηση του θεραπευτή και υποδηλώνουν την ιστορική σημασία της ψυχανάλυσης, ωστόσο για την προαγωγή της επιστημονικής γνώσης παραμένουν συνήθως ασήμαντες, αφού δεν μαθαίνουμε

τίποτα νέο από αυτές. Οδηγούν τόσο γρήγορα στην επιτυχία, επειδή γνωρίζουμε ήδη εξ αρχής όλα όσα είναι αναγκαία για την επιτυχή περάτωσή τους. Νέα στοιχεία μπορούμε να μάθουμε μόνο από αναλύσεις που παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες, οι οποίες απαιτούν πολύ χρόνο για να ξεπεραστούν. Είναι ακριβώς σε αυτές τις περιπτώσεις που κατορθώνουμε να φθάσουμε στα πιο βαθιά και στα πιο πρωτογενή στρώματα της ψυχικής ανάπτυξης και από εκεί να αντλήσουμε τις λύσεις για τα προβλήματα των μεταγενέστερων σχηματισμών. Αισθανόμαστε μετέπειτα, ότι αυστηρά μιλώντας, μόνο η ανάλυση που έχει διεισδύσει τόσο βαθιά αξίζει ο όνομα αυτό (1918b, σελ. 10, μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, σελ. 240-241).

«Σας είπα ότι η ψυχανάλυση ξεκίνησε σαν θεραπευτική μέθοδος· δεν θέλησα όμως να σας την συστήσω ως τέτοια, αλλά να τονίσω την αλήθεια που περιέχει, τις εξηγήσεις που μας δίνει σε ότι αφορά έμμεσα τον άνθρωπο, την ίδια του την υπόσταση και τις συσχετίσεις που αποκαλύπτει ανάμεσα στις πιο ανόμοιες πράξεις του. Σαν θεραπεία είναι μία ανάμεσα σε πολλές, οπωσδήποτε όμως η πρώτη μεταξύ ίσων. Αν δεν είχε θεραπευτική αξία, δεν θα την ανακαλύπταμε από τους ασθενείς, ούτε θα είχε να παρουσιάσει την εξέλιξη που σημείωσε στα τελευταία τριάντα χρόνια» (Freud, 1918b, σελ. 10 μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη σελ. 153-154).

Τα αποσπάσματα καταδεικνύουν ότι ο Freud σχεδίασε ένα προσχέδιο για ένα κλασικό οικοδόμημα, το οποίο όμως δεν φτάνει ποτέ στην ολοκλήρωση και όχι αποκλειστικά επειδή κάθε ψυχαναλυτής βρίσκει οικοδομικό υλικό σε κάθε ανάλυση, ακόμα και αν αυτό έχει χρησιμοποιηθεί παλιότερα, αλλά επειδή αυτό το γεγονός αποτελεί τελικά ζήτημα αρχής της ψυχανάλυσης.

Θεραπεία και Επιστήμη

Οι τρεις θέσεις που εκφράστηκαν παραπάνω αποτελούν τους τρεις απαραίτητους πυλώνες για την αιτιώδη κατανόηση της θεραπείας. Ο Freud δεν αποδέχεται χαλάρωση του άρρηκτου δεσμού του «*θεραπεύειν*» και «*ερευνείν*». Ο ψυχαναλυτής δεν μπορεί να είναι αποκλειστικά ευχαριστημένος με την επιτυχία της θεραπείας. Θέλει να εξηγήσει την γένεση της ψυχικής πάθησης και κυρίως πως αυτή τροποποιείται στα πλαίσια της θεραπείας, και αν όχι για ποιους λόγους συμβαίνει αυτό. Οι αποτυχίες είναι που αποτελούν εξάλλου τη μεγαλύτερη πρόκληση (Kächele, 1984). Ο ισχυρισμός για την ύπαρξη ενός άρρηκτου δεσμού μεταξύ θεραπείας και έρευνας υποδηλώνει ότι τόσο η γένεση και η εξέλιξη της ψυχικής πάθησης, όσο και οι ενδεχόμενες θεραπευτικές αποτυχίες αποτελούν αντικείμενο έρευνας. Δεδομένου ότι ο Freud έκρινε ικανοποιητική τη μέσω της θετικής αξιολόγησης του ασθενούς και του θεραπευτή αναγνώριση του ευεργετικού αποτελέσματος της θεραπείας, πρέπει δεδομένης της δομικής κρίσης στην οποία βρίσκεται η ψυχανάλυση το αποτέλεσμα της θεραπείας να τοποθετηθεί σε ένα πλαίσιο, που να επιτρέπει την αντικειμενική του διερεύνηση. Κατά τη γνώμη μας δεν πρόκειται μόνο για ένα τρέχων ερώτημα που έχει προκύψει και μπορεί να υποβαθμιστεί στα πλαίσια του όρου «ιατρική βασισμένη σε αποδείξεις» (Porzolt και Kächele 1999), αλλά για ένα θεμελιώδες ζήτημα της διασύνδεσης θεωρίας και πράξης. Σε αντίθεση με τον δημοφιλή

περιορισμό σε ένα διυποκειμενικό άκρο, ο οποίος χωρίς περαιτέρω αιτιολόγηση συχνά στηρίζεται στην αλήθεια της αφήγησης, το πραγματικό ζήτημα είναι η εγκυρότητα των ισχυρισμών της ψυχαναλυτικής θεωρίας για την θεραπεία. Αν δεν ληφθεί αυτό υπόψη τότε μπορεί κάθε αναλυτική θεραπεία να θεωρηθεί έρευνα. Η - *διαδικτυακή έρευνα*- για να αναφερθούμε στη διατύπωση του Moser (1991), πρέπει να αναλάβει το ζήτημα μιας ενδελεχούς παρουσίασης (Thomä και Kächele 1992, τόμος 2).

Η ψυχανάλυση έχει αφήσει στο παρελθόν την προσανατολισμένη στα συμπτώματα προτεινόμενη θεραπεία. Χωρίς την προσπάθεια διασαφήνισης της θεραπείας και χωρίς τη εξαγωγή και γενίκευση συμπερασμάτων από την αποκτηθείσα γνώση και το συγκεντρωμένο υλικό θα καταλήγαμε σε υποτροπή στον «*αφηρημένο Πραγματισμό*» ή σε έναν «*αέναο πειραματισμό*» (Freud 1933a, S.165). Ο Freud εξέφρασε την ανησυχία του ότι «*η θεραπεία θα...καταστρέψει την επιστήμη*» (1927a, σελ.291). Πίστευε ότι μέσω αυστηρών (αμερόληπτων) κανόνων εξέτασης και θεραπείας μπορούσαν να επιτευχθούν οι καλύτερες επιστημονικές προϋποθέσεις για την ανακατασκευή των πρώιμων αναμνήσεων και μέσω αυτής της αποκάλυψης της αμνησίας θετικές προϋποθέσεις για την θεραπεία (1919e, σελ.202). Σήμερα γνωρίζουμε ότι η πραγμάτωση του άρρηκτου δεσμού απαιτεί περισσότερα από το απλά να εγκαταλείψουμε τις απλουστευτικές προτάσεις και να ακολουθήσουμε προδιαγεγραμμένους θεραπευτικούς κανόνες. Ο Freud υποστήριξε ότι οι σε κάθε περίπτωση πρέπει να κατασκευασθούν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις αλλαγής της αναλυτικής διαδικασίας, αναδεικνύοντας τη σημασία της ευελιξίας της προσέγγισης όπου ο ασθενής είναι στο επίκεντρο (1910d, σελ. 108). Αυτή η τεταμένη σχέση ανάμεσα στην αμερόληπτη, επιστημονική ψυχανάλυση και στην θεραπευτική ψυχανάλυση διατρέχει την ιστορία και φτάνει μέχρι σήμερα. Για περίπου έναν αιώνα η έλλειψη στόχων σε στενό συνδυασμό με την αμεροληψία έχουν αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο της ορθόδοξης σκέψης.

Αρχή παρέκβασης

Ο Freud χρησιμοποιεί τον όρο “shibboleth” σε άλλο πλαίσιο (1914d, σελ.101, 1923b, σελ.239; 1933a, σελ.6). Θέλουμε να σας υπενθυμίσουμε το αρχικό βιβλικό νόημα. Στο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης Κριτής 12, εδάφιο 5 περιγράφεται πώς πνίγηκαν 42.000 Εφραιμίτες, επειδή στην τοπική τους διάλεκτο δεν μπορούσαν να προφέρουν σωστά στη λέξη shibboleth και αντ’αυτού την πρόφεραν shibboleth και ως εκ τούτου μπορούσαν να διακριθούν από τους κατακτητές κατά την προσπάθεια τους να εγκαταλείψουν την περιοχή και τελικά θανατώθηκαν.

Τέλος παρέκβασης

Αυτή η θέση αποκαλύφθηκε μόνο πρόσφατα από τους Sandler και Dreher (1996) και καταδείχθηκε ως αυταπάτη. Αυτό δεν είχε απλά αρνητικό αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα

της θεραπείας. Οι ψυχαναλυτές οι οποίοι δεν υποτάχθηκαν σε αυτή την αυταπάτη, είτε θεωρήθηκαν παρίες από το ρεύμα, είτε βρήκαν τη πατρίδα τους από το δεκαετία του '50 εκτός της Διεθνούς ψυχαναλυτικής ένωσης. Μόνο όταν ο τότε Κύριος της Ψυχανάλυσης, Heinz Kohut, εδραίωσε τη Ψυχολογία του εαυτού- μία ριζοσπαστική επαναδιατύπωση-, η οποία αποτέλεσε μία εναλλακτική σχολή στο μέσο της βορειοαμερικανικής ψυχανάλυσης, ο επί μακρόν υπάρχον θεωρητικός και θεραπευτικός πλουραλισμός αναγνωρίστηκε. Το 1981 στο συνέδριο της Διεθνούς ψυχαναλυτικής ένωσης στο Μόντρεαλ ο Wallerstein άνοιξε την αντιπαράθεση για «μία ή περισσότερες» ψυχαναλύσεις και δύο χρόνια αργότερα στη Ρώμη, εν μέσω εντόνων διαμαρτυριών, εξέφρασε την άποψη ότι υπάρχει κοινό έδαφος γόνιμο προς συζήτηση (Wallerstein 1988, 1990). Από τότε διαισθάνεται κανείς την λαχτάρα για ένα είδος συναίνεσης. Αντί να ελεγχθούν με πειραματικές μελέτες οι ευδιάκριτες εντάσεις και αποκλίσεις στα πλαίσια του πλουραλισμού, θα επιτευχθεί μία εικονική εναρμόνιση, με τις διαφορετικές πλευρές να έχουν ως κοινό πλαίσιο αναφοράς τον Freud, τον θεμελιωτή πατέρα.

Αρχή παρέκβασης

Κατά την ενσωμάτωση εκατοντάδων ψυχαναλυτών, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί εκτός της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας και ανήκουν σε άλλες Εταιρίες, θα προκύψουν χωρίς απαραίτητα εμφανή αιτιολόγηση διαφοροποιήσεις, ως προς την ποιότητα των προσόντων τους, οι οποίες σε ενδεχόμενη εισαγωγή τους στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία θα πρέπει να ισοσκελιστούν, είτε με επιπρόσθετη εποπτεία, είτε μέσω μίας εκ νέου διδασκόμενης ανάλυσης. Η υπερνίκηση των μη εμπειρικά αιτιολογημένων διαφοροποιήσεων στη ποιότητα δεν προωθείται μέσω ντροπιαστικών τελετουργιών εισαγωγής. Τέτοιες τελεουργίες εισαγωγής άλλωστε θα θύμιζαν τις αιτήσεις συμμετοχής ως έκτακτο ή τακτικό μέλος στην Γερμανική Ψυχαναλυτική Ένωση, κατά τις οποίες ο αιτών και ο ελεγκτής προβαίνουν στη κρίση τους με υπονοούμενα και όχι σαφώς διατυπωμένα κριτήρια. Η νοσταλγία για επιστροφή στον κόλπο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης ενός μέρους των μελών της Γερμανικής Φυσιολογικής Εταιρίας θα πρέπει κατά τη γνώμη μας να ερευνηθεί ψυχαναλυτικά. Πώς προκύπτει εξέχοντα μέλη της Γερμανικής Φυσιολογικής Εταιρίας να υφίστανται πρόθυμα την άδικη απαίτηση για μετέπειτα επιμόρφωση, αντί να προσφέρουν στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία με τις δικές τους ικανότητες και εμπειρίες.

Τέλος παρέκβασης

Είναι κοινή παραδοχή σε όλους τους ψυχαναλυτικά προσανατολισμένους ψυχοθεραπευτές ότι προσπαθούν να κατασκευάσουν μία θεραπευτική διαδικασία, έτσι ώστε να αποκτήσουν επίγνωση των ασυνείδητων ψυχικών συσχετίσεων. Ο ιδρυτής της ψυχανάλυσης υποτίμησε τις επιστημονικές προσπάθειες που απαιτούνται προκειμένου να αποδειχθεί η θεραπευτική αλλαγή και να διευκρινιστούν οι ιαματικοί παράγοντες. Ο Freud μπορούμε να πούμε ότι πίστευε ότι:

«Μια Ψυχανάλυση δεν είναι κάποια ψυχρή επιστημονική εξέταση, αλλά μια θεραπευτική επέμβαση. Σκοπός της δεν είναι να αποδείξει, αλλά μόνο να αλλάξει κάτι» (1909b, σελ. 339, μτφ. πρωτότυπο).

Αυτή η αντιπαραβολή καθιστά σαφές από την αρχή ότι μία αιτιολογικά και μία θεραπευτικά προσανατολισμένη έρευνα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες. Είμαστε όμως της ακραίας άποψης ότι αυτό το εγχείρημα απέτυχε. Πάρα τις πολλές ερωτήσεις σχετικά με την γένεση (αιτιολογία) των διαταραχών παραμένουν στη θεραπευτική διαδικασία αναπάντητες. Αυτό βέβαια δεν εκμηδενίζει τα ευεργετικά αποτελέσματα που έχει η αποσαφήνιση του αυτοβιογραφικού υπόβαθρου. Λαμβάνοντας υπόψη το παρελθόν, η χρονικότητα γίνεται αντιληπτή ως κάτι σημαντικό, χωρίς την οποία δεν είναι δυνατή η αντίληψη ούτε του παρόντος ούτε του μέλλοντος. Αυτή η σύνδεση εμβαθύνει την κατανόηση της αντιπαράθεσης του Fonagy (1999) και του Blum (1999) σχετικά με τον ρόλο που παίζει η επαναφορά της μνήμης ως θεραπευτικός παράγοντας. Η διογκωμένη δήλωση του Fonagy (2003) ότι «η επανάκτηση της μνήμης είναι συμπτωματική στην επίδραση του θεραπευτικού αποτελέσματος» δεν έχει κατά τη γνώμη μας επαρκώς διευκρινιστεί.

Από το συνέδριο στο Marienbad το 1936 η έρευνα πάνω στη θεραπεία αφορά κυρίως τη διαφοροποίηση ανάμεσα στη διαδικασία και το αποτέλεσμα καθώς και τη μεταξύ τους σχέση (Bibring 1937). Παράγοντες που είναι αποτελεσματικοί στη θεραπευτική διαδικασία έχουν σε μεγάλο βαθμό αναγνωριστεί από τους ερευνητές και έχουν ενσωματωθεί σε ένα γενικό μοντέλο, το οποίο περιλαμβάνει πραγματικά ουσιώδη για την ψυχαναλυτική θεραπεία στοιχεία (Orlinsky et al. 2004). Αποδείξεις αλλαγής, οι οποίες προκύπτουν ανάμεσα στην αρχή και το τέλος μίας ψυχαναλυτικής θεραπείας, καθώς επίσης και η σχέση τους με αμετάβλητους παράγοντες θα πρέπει να διευκρινίζονται ξεχωριστά για κάθε άτομο. Όπως προαναφέρθηκε, προτεραιότητα για τον Freud είχε η απόδειξη αιτιωδών συσχετίσεων. Παρόλα αυτά, πρέπει να σταθούμε κριτικά απέναντι στη μη επαρκή διαφοροποίηση ανάμεσα στη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη αιτιότητα. Με τον όρο μακροπρόθεσμη αιτιότητα αναφερόμαστε στη βασική αρχή που θεμελιώνει την ψυχανάλυση και την διαχωρίζει από τις υπόλοιπες υποδηλωτικές θεραπείες. Ο Freud επεξηγεί τα παραπάνω μέσω ενός κειμένου σχολιασμού πάνω στις απόψεις που είχαν προετοιμαστεί από αυθεντίες του τμήματος της Ιατρικής του Ίνσμπουργκ για την υπόθεση Halsmann. Ο Halsmann κατηγορήθηκε για το θάνατο του πατέρα του και η γραμμή υπεράσπισης του βασίστηκε στο γεγονός ότι δεν ήταν υπεύθυνος λόγω του Οιδιπόδειου συμπλέγματος ως αμβλύνων παράγοντα. Το ζήτημα για διευκρίνιση ήταν ωστόσο η αιτιολογική σχέση ανάμεσα στο Οιδιπόδειο και την –πλέον αμφισβητούμενη– φερόμενη πατροκτονία. Ο Freud διαπιστώνει:

Από το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα μέχρι την εκτέλεση μιας τέτοιας πράξης. Ακριβώς επειδή το οιδιπόδειο σύμπλεγμα είναι πάντα παρών δεν είναι σε θέση να παρέχει μία απόφαση στην ερώτηση της ενοχής (1931 d, σελ. 252, μτφ από πρωτότυπο).

Τη θέση της πατροκτονίας στο παραπάνω παράδειγμα θα μπορούσε να πάρει μία άλλη πράξη ή σύμπτωμα. Η προκατειλημμένη ή η συγκεκριμένη δύναμη της εξήγησης αυξάνεται μόνο στο ελάχιστο εάν το σύστημα μονομερούς προοπτικής συμπληρωθεί από ένα σύστημα δύο επιπέδων (οιδιπόδειο-προ-οιδιπόδειο). Ο Freud διασαφηνίζει ακολούθως ότι η θεμελιώδης αρχή της παντοτινής παρουσίας του Οιδιπόδειου συμπλέγματος τελικά δεν οδηγεί σε κάποιο δεδομένο συμπέρασμα:

Υπήρχε κάποτε ένας διαρρήκτης. Ένας άντρας που βρέθηκε να έχει στην κατοχή του ένα πετράδι και ανακηρύχθηκε ένοχος για ο έγκλημα. Αφού η ετυμηγορία ανακοινώθηκε και ρωτήθηκε αν υπήρχε κάτι που επιθυμούσε να δηλώσει, ικέτευσε να καταδικάσει και για μοιχεία αφού κουβαλούσε μαζί του το όπλο και γι' αυτό το έγκλημα (1931d, σελ. 542, μτφ. πρωτότυπο).

Τέτοιου είδους μακρές -χρονικά και λογικά - αιτιότητες δεν σημαίνουν τίποτα περισσότερο για τη ψυχανάλυση από το μύθο του προπατορικού αμαρτήματος για τη Θεολογία. Είναι δελεαστική η ιδέα ότι, Ακριβώς όπως όλοι ισχυρισμοί που υπαγορεύουν ότι κάθε τι πάσχον αυτού του κόσμου μπορεί να θεραπευτεί με αλλαγές σε ένα ή δύο τομείς, ενθουσιασμό προκαλεί και η ιδέα που υποστηρίζει την μονομερές οιδιπόδεια ή προοιδιπόδεια αιτιολογία των ψυχικών διαταραχών και την απορρέουσα δύο επιπέδων θεραπεία με τη πόλωση της σχέσης και της ερμηνείας (Cremierius 1979). Αυτή η εξίσωση των πιο βαθιών στρωμάτων με τους πιο πρώιμους και ισχυρούς παράγοντες παθογένειας παρέχει φαινομενικά μία πλήρη εξήγηση.

Ωστόσο οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διατηρείται μια διαταραχή, τις οποίες χαρακτηρίζουμε ως εγγύς αιτιότητα λαμβάνονται υπόψη ανεπαρκώς. Η ψυχαναλυτική έννοια της θεραπευτικής σχέσης ως μετατροπή από την μακρινή αιτιότητα (υποσυνείδητες παρελθοντικές συγκρούσεις) στην εγγύ αιτιότητα του εδώ και τώρα, απεικονίζει τη ψυχαναλυτική λειτουργικοποίηση. Γι' αυτό βρίσκεται «το εδώ και τώρα» στο επίκεντρο πολλών σχολών της μοντέρνας ψυχανάλυσης. Μόνο η ψυχανάλυση πραγματεύεται τη σύνδεση ανάμεσα στο παρελθόν και παρόν τόσο εντατικά. Στον αντίποδα το ενδιαφέρον για το παρελθόν του ασθενούς στη συμπεριφορική θεραπεία παραμένει μόνο στα λόγια (Margraf 2000a,b).

Η ψυχανάλυση βρίσκεται υπό συνεχή κατασκευή, εφόσον γίνει η προσπάθεια να εφαρμοστούν στη πράξη οι θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες παρατέθηκαν στις τρεις θέσεις παραπάνω. Οι κεκτημένη γνώση πρέπει διαρκώς να επανεξετάζεται εκ νέου. Η κάθοδος στα βαθύτερα, παθογενή στρώματα (μακρινή αιτιότητα) πρέπει να δικαιολογηθεί μέσω της επίλυσης παροντικών προβλημάτων, τα οποία με τη σειρά τους εξαρτώνται από βαθιά ριζωμένους παθογενείς παράγοντες.

Η σχέση της διάρκειας της θεραπείας με την επιτυχία

Μπορεί να συμπεραθεί από τις θέσεις του Freud ότι οι αναλύσεις, οι οποίες κινούνται σε οικεία μονοπάτια εξελίσσονται ταχύτερα από αυτές που προχωρούν στο άγνωστο. Η τεχνογνωσία του ψυχαναλυτή, η σημαντική μεταλαμπάδευση της γνώσης, οι ικανότητες του και η εμπειρία του πρέπει στη πραγματικότητα να οδηγούν σε επιτάχυνση της θεραπείας. Η αυτοεκτίμηση τόσο του αναλυτή, όσο και του ασθενούς αυξάνει εφόσον προβλέπει και κατορθώνει την επιτυχία. Πράγματι υπάρχουν πολλές βραχείες επιτυχείς θεραπείες -βραχείες είτε αναφορικά με τη διάρκεια των επισκέψεων, είτε με τον αριθμό τους- οι οποίες επιτυγχάνουν μεγάλης διάρκειας αλλαγές και οι οποίες δεν μπορούν να απορριφθούν ως επικεντρωμένες μόνο στο σύμπτωμα ή στη μεταβίβαση. Ωστόσο οι βραχείς θεραπείες που έχουν επιτυχή έκβαση δεν χαίρουν ιδιαίτερης αναγνώρισης σήμερα και δεν θεωρούνται υπολογίσιμες για την άνοδο του επαγγελματικού κύρους του θεραπευτή. Το γεγονός αυτό είναι κάτι περισσότερο από λυπηρό αν λάβουμε υπόψη τα θετικά αποτελέσματα μίας βραχείας ψυχαναλυτικής-ψυχοδυναμικής θεραπείας (μέχρι 50 θεραπείες) ,όπως αυτά καταγράφηκαν και παρουσιάστηκαν από τον Leichsenring et al. (2004) σε υψηλού κύρους περιοδικό στο χώρο της ψυχιατρικής. Υπάρχει λοιπόν η τάση να συνδέεται η ποιότητα της θεραπείας με τη διάρκεια, ενώ μάλλον είναι άλλο ζήτημα το κατά πόσο η αποκτηθείσα γνώση ανταποκρίνεται στα θεραπευτικά και θεωρητικά κριτήρια.

Ανόθευτη ερμηνεία

Το έργο του Freud μπορεί να παρατεθεί για την υποστήριξη πολλών διαφορετικών προσεγγίσεων. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι Freud διαμόρφωσε την θεραπευτική και επιστημονική σκέψη του επηρεασμένος από την ιδέα ότι κάποια μέρα η καθαρή ερμηνεία θα μπορούσε, εξαλείφοντας τις άλλες επιρροές, να επιτευχθεί. Δεδομένων των πρακτικών και θεωρητικών προβλημάτων που θα μπορούσαν να επιλυθούν με το ουτοπικό όραμα για μία καθαρή ερμηνεία που επικαλέστηκε ο Eissler (1958) στη διαμάχη του με τον Loewenstein (1958), είναι δύσκολο μια τέτοια άποψη να μη θεωρηθεί σαγηνευτική. Ευχαρίστως θα συναινούσαμε σε αυτό αν δεν μας είχε διδάξει άλλα η εμπειρία. Σε σχέση με αυτό το ζήτημα ο Freud διατύπωσε τα παρακάτω ερωτήματα:

Αρκεί η συνειδητοποίηση του απωθημένου και το ξεσκέπασμα των αντιστάσεων?

Πρέπει να αφήσουμε τον άρρωστο μόνο του να ξεμπερδέψει με τις αντιστάσεις που του αποκαλύψαμε?

Δεν μπορούμε να του προσφέρουμε καμιά άλλη βοήθεια, εκτός από την ώθηση, που του δίνει η μεταβίβαση?

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και άλλες στις παραπάνω ερωτήσεις, πράγμα το οποίο αποφεύγουμε καθώς η παραδειγματική απάντηση του ιδρυτή της ψυχανάλυσης είναι για εμάς πολύ σημαντική. Έτσι λοιπόν απαντά στις παραπάνω ερωτήσεις που έθεσε:

«Να τον βοηθήσουμε, μεταθέτοντάς τον στην ψυχική εκείνη κατάσταση, η οποία είναι πιο ευνοϊκή για την επιδιωκόμενη τακτοποίηση της σύγκρουσης». (μτφ. Από το πρωτότυπο)

Από την οπτική γωνία της δεδομένης τεχνικής, η περαιτέρω μελέτη σχετικά με την αναδιαμόρφωση της ψυχαναλυτικής κατάστασης περιπτεύει. Εγείρεται η αξίωση κατά την οποία οι προκαθορισμένοι κανόνες αποτελούν την κατάλληλη προϋπόθεση για την αναγνώριση ασυνείδητων συγκρουσιακών στοιχείων. Σε τέτοιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ασθενής είναι κατάλληλος για ψυχαναλυτική θεραπεία, επιπρόσθετη βοήθεια με την έννοια της ευέλικτης αναδιαμόρφωσης της ψυχαναλυτικής κατάστασης δεν είναι απαραίτητη, καθώς η αξία του εξωτερικού πλαισίου για αυτούς τους ασθενείς- συχνότητα συνεδριών, η χρήση του καναπέ κ.λ.π- είναι απόλυτα αποδεδειγμένη και οποιαδήποτε κριτική περιπτεύει. Η τέχνη της ψυχαναλυτικής ερμηνείας, το βασικότερο κομμάτι της τεχνικής, εξαρτάται πράγματι από πολλές παραμέτρους, η παραμέληση των οποίων περιορίζει τόσο της θεωρητική ισχύ, όσο και τη θεραπευτική της αποτελεσματικότητα. Αυτές οι παραβεβλημένες παράμετροι, έχουν γίνει γρήγορα δημοφιλείς μετά από τη πρόσφατη εμφάνιση της πρότασης «Κάτι επιπλέον της έννοιας ης ερμηνείας - Something more than interpretation concept» στην ομάδα μελέτης της Βοστώνης για την αλλαγής διαδικασίας υπό την επιρροή του Daniel Stern, του εξέχοντος ειδικού στο χώρο της βρεφικής αναπτυξιακής έρευνας. Προφανώς πολλοί ψυχαναλυτές που ασκούν το έργο τους, ταυτίζονται με αυτή την ιδέα. Υπέρ αυτής είναι και η θεραπευτική πραγματικότητα του καθημερινού «going along» και οι σπάνιες «στιγμές της συνάντησης- moments of meeting», τα οποία διατηρούν το επάγγελμά μας.

Τροποποιήσεις

Οι ποικίλες τροποποιήσεις της ψυχαναλυτικής μεθόδου που προωθήθηκαν από τον Freud εφαρμόστηκαν σε περιπτώσεις όπου έγινε προσπάθεια να προσαρμοστεί η μέθοδος, είτε στις ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε ασθενή ξεχωριστά είτε σε τυπικές ομάδες ασθενών. Αν και οι ενδείξεις της καθιερωμένης δεδομένης τεχνικής περιορίζονταν σε στενά πλαίσια διαρκώς και γι' αυτό πάντα γινόταν η προσπάθεια να βρεθούν ασθενείς κατάλληλοι για τη μέθοδο, ο ευέλικτος χειρισμός της μεθόδου επέφερε τροποποιήσεις, οι οποίες έκαναν τελικά δυνατή την ευρύτερη εφαρμογή της θεραπείας.

Η στάνταρ – δεδομένη τεχνική καθιστά αναγκαία μία επιλεκτική σύνθεση των ενδείξεων και στις οποίες ο ασθενής είναι εκείνος που πρέπει να προσαρμοστεί. Οι τροποποιημένες τεχνικές επιτρέπουν μια προσαρμοστική σύνθεση ενδείξεων (Baumann 1981), έτσι ώστε η θεραπεία να είναι ευπροσάρμοστη ανάλογα με τα δεδομένα του κάθε ασθενούς. Έτσι αποκαθίσταται μία πιο ολοκληρωμένη κατανόηση της θεραπείας, κατά την οποία μπορούν να επωφεληθούν ασθενείς του ευρύτερου φάσματος ψυχικών και ψυχοσωματικών διαταραχών, διαφόρων ηλικιών και κοινωνικών υπόβαθρων. Με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής άρθηκε ο περιορισμός των ενδείξεων της ψυχαναλυτικής μεθόδου σε σχέση με την ηλικία, και

επεκτάθηκε σε άτομα που βρίσκονται πέρα της μέσης ενήλικης ζωής τους, περιορισμός ο οποίος προτάθηκε από τον Freud, αλλά αμφισβητήθηκε από τον Abraham (1921). Η εφαρμογή της ψυχαναλυτικής μεθόδου με την έννοια της προσαρμοστικής σύνθεσης ενδείξεων σε μεγαλύτερα άτομα ακόμα και σε προχωρημένης τρίτης ηλικίας ασθενείς, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την διεύρυνση της ψυχαναλυτικής θεωρίας: Αποδίδεται η δέουσα σημασία στις εκάστοτε τυπικές κρίσεις και συγκρούσεις της κάθε φάσης της ζωής - της εφηβείας, της πρώτης ενήλικης ζωής, της μέσης ενήλικης ζωής, της τρίτης ηλικίας - καθώς επίσης και της ανήλικης ζωής, προκειμένου να γίνει κατανοητή η παθογένεια των ψυχικών και ψυχοσωματικών ασθενειών (Erikson 1959, Greenspan and Pollock 1980, 1981, Lidz 1968, Brazelton & Cramer 1991). Είναι αυτονόητο ότι η προσαρμοστική σύνθεση ενδείξεων επιφέρει πολλές αλλαγές ιδιαίτερα στο τομέα της Γηριατρικής (Radebold 1982, 1994, 1997, Myers 1991, Pollock και Greenspan 1998). Επιπλέον, όπως περιγράφουμε πιο λεπτομερώς στη παράγραφο 6.6, σε ορισμένες χώρες η προσδοκία του Freud έχει εκπληρωθεί, καθώς είτε μέσω ιδιωτών ψυχαναλυτών που είναι συμβεβλημένοι με τα ασφαλιστικά ταμεία, είτε μέσω άλλων ιδρυμάτων μπορούν να επωφεληθούν από την ψυχαναλυτική θεραπεία ασθενείς όλων των κοινωνικών στρωμάτων (Kutter 1992, 1995).

Ο κλασικός ορισμός

Οι κλασικές επιστημονικές θεωρίες δεν είναι αρχαία μνημεία και ως εκ τούτου δεν χρήζουν προστασίας ως διατηρητέα. Γι' αυτό το λόγο, ο Valenstein (1979) δεν κατάφερε να καταλήξει σε κανένα πειστικό ορισμό για τη «κλασική» ψυχανάλυση, γεγονός που γίνεται σαφές όταν επιδεικνύει την έννοια του «κλασικού» όπως αυτό ορίζεται στο λεξικό του Webster. Μία αυτοτελής και αναγνωρισμένη θεωρία, μία μέθοδος ή ένα σύνολο ιδεών μπορεί να χαρακτηριστεί γενικώς ως «κλασική», όταν νέες εξελίξεις ή δομικές αλλαγές της άποψης ελαττώνουν το πεδίο ισχύος της. Αλλά και ο δεύτερος ορισμός του Webster είναι διαφωτιστικός. Αναδρομικά, κάθε μορφή ή σύστημα ορίζεται ως κλασικό, όταν συγκρινόμενο με όψιμα τροποποιημένες ή ριζικές μορφές, που προέρχονται από αυτό, παραμένει αξιόπιστο και έγκυρο. Αυτός ο ορισμός είναι ενδιαφέρον υπό το φως του ότι ο ίδιος Freud τέσσερις φορές μόνο- αναδρομικά και μάλλον συμπωματικά -μίλησε για κλασικές μεθόδους και αυτό μόνο στην Ερμηνεία των Ονείρων όπου και ανέφερε επίσης τις τροποποιήσεις. Εκτός από τις κλασικές μεθόδους να αφήνουμε δηλαδή τον ασθενή να κάνει συσχετίσεις σε μικρότερα τμήματα του ονείρου, υπάρχουν και άλλες επιλογές. Ο Freud κατευθύνει αυτόν που ονειρεύεται μεταξύ άλλων

“...να επισημάνει στο όνειρο τα κατάλοιπα της ημέρας... Αν ακολουθήσουμε αυτές τις συνδέσεις βρίσκουμε συχνά μεμιάς τη μεταβίβαση απ'τον φαινομενικά μακρινό κόσμο του ονείρου στην πραγματική ζωή του ασθενούς» (Freud 1933a, σελ. 11, Μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη σελ. 13).

Επιπλέον η έννοια της «κλασικής θεραπευτικής τεχνικής» δεν προέρχεται από τον Freud, αλλά προέκυψε με την εμφάνιση των τροποποιήσεων. Πίσω από το βάπτισμα και την ονοματοδότηση της κλασικής τεχνικής βρίσκεται ο Ferenczi. Ενοχλούμενος από τις αντιδράσεις φημισμένων ψυχαναλυτών, αλλά στη ουσία από τις καινοτομίες που εισήγαγε ο Freud, κατά τις οποίες το να βιώνει κανείς κατατάσσεται υψηλότερα θεραπευτικά από το να θυμάται, έγραψε μετανιωμένος σε ένα γράμμα του ότι επιστρέφει στη «κλασική τεχνική» (Thomä 1983a). Έτσι γεννήθηκε ένας όρος στις αρχές του 1920 που χρησιμοποιήθηκε για να αναφερθεί στη θεραπευτικά ανεπαρκή προτίμηση της ενθυμούμενης ανακατασκευής (Ferenczi και Rank 1924). Οποιοσδήποτε μορφές και αν έχει πάρει η κλασική τεχνική στα επερχόμενα χρόνια, παραμένει πιστή στη προέλευσή της: Προσπαθεί να ξεπεράσει την αντιπαράθεση με αποκλίσεις, οι οποίες δεν υποστηρίζονται σε εμπειρικές μελέτες διαφορετικών διαδικασιών που βασίζονται σε ορθά κριτήρια οριοθέτησης. Ο θαυμασμός εν γένει οτιδήποτε είναι συνυφασμένου με την έννοια του κλασικού, παρεμποδίζει την έρευνα πάνω στο ρόλο που παίζουν κλασικά και νέα στοιχεία στις τεχνοτροπίες κατά τη συνεχή εξέλιξη των θεραπευτικών τεχνικών. Η νεοκλασική τεχνοτροπία δεν χαρακτηρίζεται από καινοτομίες, αλλά από την ιδιαίτερα ορθόδοξη πίστη ορισμένων κανόνων (Stone 1981a).

Υπάρχει μεγάλη ένταση ανάμεσα στο κλασικό έργο του Freud και σε οποιαδήποτε πρακτική εφαρμογή. Αυτή η ένταση αφορά προβλήματα που προκύπτουν μεταξύ θεωρίας και πράξης, για τα οποία συζητάμε εκτενέστερα στο κεφάλαιο 10. Ο κίνδυνος οι πρακτικές εφαρμογές να μην συμφωνούν με τον πυρήνα των ιδεών του Freud ή ακόμα και να αντιβαίνουν την ανάπτυξή τους, είναι ακόμη μεγαλύτερος όταν οι κανόνες ακολουθούνται μόνο και μόνο για να ακολουθούνται χωρίς να ελέγχεται τακτικά η λειτουργία τους σε σχέση με το όφελος της γνώσης που προκύπτει. Γι' αυτό το λόγο στρέφουμε τη προσοχή μας στη διάκριση όρων όπως νεοκλασικό, κλασικό, ορθόδοξο κ.λ.π. Καθώς από τη χρήση του λόγου του Freud δεν έχει καθιερωθεί, η κατάδειξη της ερμηνείας των ονείρων ως κλασικού έργου, αποφεύγουμε κι εμείς με τη σειρά μας να αναφερόμαστε στη κλασική τεχνική και αρκούμαστε στο να συλλογιζόμαστε τις προδιαγραφές όταν αφορά την εφαρμογή κανόνων (Will 2001).

Σύστημα κανόνων της στάνταρ τεχνικής

Αν και το κλασικό έργο του Freud αναπαρίσταται νοητικά πάντα με κάποιο τρόπο στις ιδέες ενός ψυχαναλυτή, δεν μπορεί να μετατραπεί σε θεραπεία με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούμε να αναφερόμαστε σε κλασική τεχνική. Είναι ωστόσο απολύτως απαραίτητο να ακολουθούμε κανόνες και να τους τυποποιούμε. Οι θεραπευτικοί κανόνες επιστρέφουν στις προτάσεις και τις συμβουλές του Freud οι οποίες συνοψίζονται στην τυποποιημένη τεχνική. Θεραπευτικές και θεωρητικές προσεγγίσεις οδηγούν αναγκαστικά σε παραλλαγές και τροποποιήσεις του συστήματος κανόνων προς όφελος χαρακτηριστικών ομάδων ασθενών (υστερία, φοβία,

ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση, ορισμένων ψυχοσωματικών ασθενειών), αλλά επίσης και μεμονωμένων περιπτώσεων και συμπτωματολογιών.

- Στην ορθόδοξη τεχνική από την άλλη η λειτουργικότητα αυτών των κανόνων δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση. Προκύπτει σε αυτή τη περίπτωση μια σύνθεση ενδείξεων με την έννοια ότι η καταλληλότητα ενός ασθενούς για ψυχανάλυση επιβεβαιώνεται από την ικανότητα του ασθενούς να μπορεί να ακολουθεί αυστηρά τους κανόνες.
- Στον αντίποδα βρίσκεται η «άγρια» ψυχανάλυση η οποία έχει τις απαρχές τις σε ανεπαρκώς αιτιολογημένες από τα αξιόπιστα πρότυπα αποκλίσεις και τελειώνει με άγριες παρεκκλίσεις και συγχύσεις (Freud 1910k). Παρά τις πλευρές αυτής της προσέγγισης που φαίνεται να μην χρήζουν καν περεταίρω συζήτησης η «άγρια» ψυχανάλυση σήμερα κερδίζει ελεύθερες και διαφοροποιημένες προοπτικές (Schafer 1985).

Η σχετική βιβλιογραφία με την πρακτική του Freud (Cremerius 1981b; Beigler 1975; Kanzer u. Glenn 1980) διευκολύνει τη κριτική επαναξιολόγηση της ιστορίας της ψυχαναλυτικής θεραπευτικής τεχνικής. Η επίλυση των σύγχρονων προβλημάτων δεν μπορεί βέβαια να βρίσκεται στην αφελή ταύτιση με την φυσική και ανθρώπινη συμπεριφορά κατά τον Freud, ο οποίος όταν το έκρινε απαραίτητο παρείχε στους ασθενείς του γεύματα, τους δάνειζε ή και τους χάριζε χρήματα. Άλλωστε η επέκταση της θεωρίας της μεταβίβασης οδήγησε πολλούς ψυχαναλυτές να δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη διάσταση της θεραπευτικής σχέσης και της ερμηνείας της. Κατά την άποψη μας σήμερα περισσότερο από ποτέ είναι καθήκον μας να τηρήσουμε την απαίτηση που έθεσε ο Freud (1927α) στον επίλογο του έργου του «Πρακτική ψυχανάλυση». Εκεί τόνισε πως η πρακτική εφαρμογή θα πρέπει να επωφελείται από τις ψυχολογικές αναπαραστάσεις και να προσανατολίζεται στην «επιστημονική ψυχανάλυση». Είναι βέβαια προφανές ότι ευρήματα που προκύπτουν από έρευνες στο εκάστοτε πεδίο, ακόμα και όταν αυτές χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθόδους, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Ιδιαίτερα στις μη θεραπευτικές εφαρμογές η επιστημονική ψυχανάλυση εξαρτάται από διεπιστημονικές συνεργασίες (δες Berman 2005, Carvel 1993, Paul 2005, Schorske 1980).

Παρομοίως ο θεράπων αναλυτής δεν μπορεί να αγνοήσει τις σύγχρονες μεθόδους στην έρευνα της διαδικασίας και του αποτελέσματος της ψυχοθεραπείας. Το κρίσιμο ερώτημα είναι, τι διακρίνει και χαρακτηρίζει την επιστημονική ψυχανάλυση. Ως συγγραφείς ενός βιβλίου σχετικά με την ψυχαναλυτική θεραπεία μπορούμε να αφήσουμε τους αρμόδιους μελετητές του σχετικού πεδίου να αποφασίσουν ποιες από τις πρακτικές εφαρμογές της ψυχαναλυτικής μεθόδου στη θρησκευτική και πολιτιστική ιστορία, στη μυθολογία και στη λογοτεχνία ικανοποιούν τα κριτήρια της επιστημονικής ψυχανάλυσης και της σχετικής ειδικότητας. Στη θεραπευτική εφαρμογή της ψυχαναλυτικής μεθόδου το ερώτημα τι αποτελεί επιστημονική ψυχανάλυση μπορεί να απαντηθεί παραπέμποντας στις τρεις θεμελιώδεις

θέσεις του Freud, όπως αυτές παραθέτονται στην αρχή του κεφαλαίου. Όσο πιο αυστηροί είναι οι κανόνες που τίθενται και όσο λιγότερο ερευνάται επιστημονικά ο ρόλος τους στη θεραπεία, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος να προκύψει ορθοδοξία. Προφανώς η ορθοδοξία δεν μπορεί να συμφιλιωθεί με μία επιστημονική προσέγγιση.

Αρχή παρέκβασης

Για αυτούς τους λόγους μιλάμε λιτά για «ψυχαναλυτική τεχνική» ή εν συντομία «αναλυτική τεχνική». Ωστόσο, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τους κανόνες που έχουν τυποποιηθεί με την πάροδο του χρόνου, και εδώ με τον όρο τυποποιηθεί εννοούμε να έχουν εναρμονιστεί με ένα πρότυπο. Η πραγματιστική και επιστημονική δράση κατευθύνεται και διευθύνεται από κανόνες. Καθώς οι κανόνες ερμηνεύουν το «πώς κάτι έχει παραχθεί» (Habermas 1981, τμ,2 σελ. 31), η επιρροή τους στα ψυχολογικά φαινόμενα και η παρουσία τους στη θεραπευτική διαδικασία πρέπει να λαμβάνεται διαρκώς υπόψη. Εάν δεν υπήρχε ο κίνδυνος η κλασική ψυχαναλυτική μέθοδος να εξισωθεί με μερικούς εξωτερικούς κανόνες δεν θα ήμασταν τόσο διστακτικοί στο να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «κλασική τεχνική», καθώς ο όρος «κλασική» ακούγεται καλύτερος από τον όρο «τυποποιημένη». Θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο από τα κάπως σύνθετα σχόλια που προηγήθηκαν, ότι δεν είναι εύκολο, να διατηρηθεί η διανοητική παράδοση στην θεραπευτική τεχνική συνεχίζοντάς την με μία αυτοκριτική διάθεση. Αντιλαμβανόμενοι την έννοια της θεραπευτικής δράσης από την σκοπιά «πώς κάτι παράγεται», όπως παρατέθηκε παραπάνω, η υπευθυνότητα βρίσκεται στο άτομο το οποίο εφαρμόζει τους κανόνες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Οι συστάσεις και οι συμβουλές του Freud δεν πρέπει να θεωρηθούν ως απαρέγκλιτοι κανόνες τους οποίους πρέπει απλώς να παρατηρούμε. Συγκεκριμένα, δεν υπάρχουν πειστικοί ορισμοί οι οποίοι συνάγονται από εξωτερικά στοιχεία.

Τέλος παρέκβασης

1.2. Η συνεισφορά του ψυχαναλυτή

Το κυρίως θέμα αυτών των τριών τόμων ανταποκρίνεται στην πεποίθηση ότι η συνεισφορά του αναλυτή στη θεραπευτική διαδικασία θα πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο της προσοχής. Για αυτό το λόγο εξετάζουμε συστηματικά τα πάντα υπό αυτό το πρίσμα, είτε αφορούν την εκδραμάτιση του ασθενούς, είτε την παλινδρόμηση του, την μεταβίβαση ή και τις αντιστάσεις του. Ο αναλυτής επηρεάζει κάθε φαινόμενο που γίνεται αισθητό ή παρατηρείται κατά τη διάρκεια της αναλυτικής κατάστασης.

Μοντέλο αλληλεπίδρασης

Η πορεία της θεραπείας εξαρτάται από την επιρροή που ασκείται από τον αναλυτή. Φυσικά υπάρχουν επιπλέον παράγοντες

- Εδώ ανήκει η ανάγκη να αναγνωριστούν οι συνθήκες, οι οποίες διαμορφώνουν την πορεία και τον τύπο της ασθένειας.
- Επίσης εδώ περιλαμβάνονται και οι συνθήκες διαβίωσης ή αλλιώς τα πεπρωμένα που συμβάλλουν στην δημιουργία της ασθένειας και υπεισέρχονται πυροδοτώντας και ενισχύοντας εκ νέου την ασθένεια.

Ασθένειες οι οποίες είναι ψυχικής προέλευσης επιδεινώνονται κάτω από τέτοιες συνθήκες και είναι ακριβώς σε αυτό το σημείο που ο αναλυτής έχει την ευκαιρία να ασκήσει θεραπευτική επιρροή με την έννοια του να εισάγει νέες εμπειρίες, οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν αλλαγή. Ένας αναλυτής επηρεάζεται τόσο προσωπικά όσο και εμπλέκεται επαγγελματικά στη δυαδική διαδικασία. Ως εκ τούτου φαίνεται φυσικό να μιλάμε για θεραπευτικά αποτελεσματική αλληλεπίδραση. Γι' αυτό προκύπτει η ανάγκη ενός μοντέλου αλληλεπίδρασης για την πλήρη απεικόνιση των θεραπευτικών διαδικασιών που να έχει συλληφθεί στη βάση της ψυχολογίας τριών ατόμων. Αξίζει να καταγραφεί ότι παράλληλα με την εμφάνιση του πρώτου τόμου (1985) αναπτύχθηκε η σχεσιακή, διεπιστημονική ψυχανάλυση, αρχικά κυρίως στις Η.Π.Α., από μέλη του William-Alanson-White-Institute που δεν ήταν μέλη της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας (Mitschell, 1988). Καθ' ημάς η σχεσιακή, διαλεκτική αντίληψη αναπτύχθηκε ασφαλώς σαν συνέπεια του Εγχειριδίου του Ούλμ.

Βλέποντας οιδιπόδεις συγκρούσεις στη βάση της γενικής ψυχολογικής θεωρίας των ανθρώπινων σχέσεων, το τρίτο μέλος είναι πάντοτε παρόν, ακόμα και όταν δεν είναι φυσικά παρόν. Αυτή η λανθάνουσα παρουσία του τρίτου μέλους διακρίνει την αναλυτική κατάσταση από όλες τις άλλες σχέσεις δύο ατόμων. Οι συνέπειες που ενέχει αυτός ο μεθοδευμένος αποκλεισμός του τρίτου μέλους στην θεωρία και στην πρακτική της ψυχανάλυσης δεν έχουν ποτέ αναλογιστεί επαρκώς. Η ασυνήθιστη στέρηση στην αναλυτική κατάσταση μπορεί ίσως όχι μόνο να ενθαρρύνει τη φαντασία, αλλά επίσης να επηρεάζει σημαντικά το περιεχόμενό της και γι' αυτό το λόγο η σύγκριση των ψυχαναλυτικών θεωριών πρέπει πάντοτε να λαμβάνει υπόψη τις σχετικές θεραπευτικές τεχνικές. Εξαρτάται κατ' ουσία από τον αναλυτή το πώς το τρίτο μέλος (πατέρας, μητέρα ή σύντροφος) εμφανίζεται μέσα στη дуάδα, η οποία μπορεί με μεγαλύτερη ακρίβεια να ονομαστεί «τριάδα μείον ένα» και το πώς η дуάδα αναδιοργανώνεται ως τριάδα «ή όχι». Επιπλέον των αναπόφευκτων συγκρούσεων συντροφικότητας στην πορεία της θεραπείας, προκύπτουν συγκρούσεις που καθορίζονται και φέρουν χαρακτηριστικά προβλήματα της ίδιας της «τριάδας μείον ένα».

Δημιουργώντας τη θεραπευτική κατάσταση

Προκειμένου να καταλήξουμε σε μία γνήσια κατανόηση του τι συμβαίνει στη θεραπευτική διαδικασία θα πρέπει να εξετάσουμε τη συμπεριφορά του αναλυτή και τη συνεισφορά του στη δημιουργία και στη διατήρηση της θεραπευτικής κατάστασης. Αυτή η προγραμματική απαίτηση που προτάθηκε από τον Balint το 1950 δεν έχει ακόμη ικανοποιηθεί . Μάλιστα σύμφωνα με τον Modell έχει περάσει στη λήθη. Στις περισσότερες εκθέσεις περιπτώσεων, η πλευρά του αναλυτή- τί σκέφτηκε και έκανε, τι οδήγησε στην επιλογή των ερμηνειών- δεν περιγράφεται επαρκώς. Δεν είναι επομένως σημάδι υπερβολικής θεραπευτικής φιλοδοξίας από την πλευρά μας όταν σε συμφωνία με τον Freud επιβεβαιώνουμε ότι έργο του αναλυτή είναι να δομήσει τη θεραπευτική κατάσταση με τέτοιο τρόπο, ώστε ο ασθενής να έχει τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, για να επιλύσει τις συγκρούσεις του, να αναγνωρίσει τις ασυνείδητες ρίζες του και τελικά να οδηγήσει τον εαυτό του μακριά από τα συμπτώματά του. Αποδεχόμαστε έτσι ότι ο αναλυτής πρέπει να ασκήσει μια βαθιά επιρροή. Η ελευθερία του ασθενή δεν περιορίζεται αλλά το αντίθετο, επεκτείνεται με την έννοια ότι ενθαρρύνεται η συμμετοχή του σε κριτική αντιπαράθεση.

Κάθε κανόνας πρέπει να παρατηρηθεί από τη σκοπιά του εάν βοηθάει ή παρεμποδίζει την αυτογνωσία και την επίλυση προβλημάτων, έτσι ώστε να παρέχεται η δυνατότητα ανάλογων τροποποιήσεων. Γίνεται έτσι προφανές ότι δεν θεωρούμε τις θεωρίες και τους κανόνες της ψυχαναλυτικής τεχνικής ως ιερό δισκοπότηρο. Αντίθετα οι συνέπειες των κανόνων στη θεραπεία πρέπει να εξετάζονται σε κάθε περίπτωση. Προτιμούμε μία προσέγγιση επικεντρωμένη στο πρόβλημα η οποία είναι μακριά από το εντεταλμένο στυλ του «βιβλίου μαγειρικής». Για παράδειγμα ο αναλυτής δεν μπορεί πλέον να ορίζει τον θεμελιώδη κανόνα πιστεύοντας ότι οι ελεύθεροι συνειρμοί αυτορυθμίζονται και παραμένουν ανεπηρέαστοι από άλλους παράγοντες. Όλες οι προσπάθειες για τυποποίηση μπορεί να φέρουν επιθυμητά αποτελέσματα, αλλά και απρόβλεπτες παρενέργειες θετικής ή αρνητικής φύσης, οι οποίες μπορεί να βοηθήσουν ή να παρεμποδίσουν τη θεραπευτική διαδικασία.

Θεωρητικός προσανατολισμός

Στην διαγνωστική και θεραπευτική δραστηριότητά ο αναλυτής προσανατολίζεται στην ψυχαναλυτική θεωρία ως μία συστηματοποιημένη ψυχο(παθολογία) της σύγκρουσης. «Ανθρώπινη συμπεριφορά υπό το πρίσμα της σύγκρουσης», με αυτή τη σύντομη φράση χαρακτήρισε ο Kris (1975)[1947]σελ.6) τη ψυχανάλυση. Ο Binswanger το είχε ήδη παρατηρήσει ως το ψυχαναλυτικό παράδειγμα στην ιστορία της επιστήμης, το οποίο είναι ενσωματωμένο στις απατηλά απλοϊκές λέξεις του Freud (1916–17, σελ. 62):

«Πρόθεσή μας δεν είναι απλώς να περιγράψουμε και να ταξινομήσουμε τα φαινόμενα, αλλά και να τα αντιληφθούμε ως σημάδια ενός παιχνιδιού ενεργών και αντενεργών δυνάμεων μέσα στη ψυχή». (Μτφ. Λευτέρης Αναναγνώστου σελ.67)

Η κατανοητή σημασία της ψυχαναλυτικής θεωρίας έγκειται στο γεγονός ότι εξετάζει τον ανθρώπινο κύκλο της ζωής από την πρώτη μέρα, υπό το πρίσμα του αντίκτυπου της σύγκρουσης στην προσωπική κατάσταση του ατόμου και στη συμβίωση. Εάν ωστόσο οι συγκρούσεις και ο ρόλος τους στην προέλευση των ψυχικών ή ψυχοσωματικών ασθενειών χαρακτηριστεί ως ολοκληρωτικά ενδοψυχικός και όχι επίσης διαπροσωπικός, περιορίζεται τόσο η εμβέλεια της θεωρίας όσο και η αντίστοιχη θεραπευτική τεχνική.

Παρά τις προειδοποιήσεις του Hartmann (1950, 1955) για τις «απλουστευτικές θεωρίες» και τη «γενετική πλάνη», τα φαινόμενα αυτά παρατηρούνται ιδιαίτερα στη διαμόρφωση των σχολών της ψυχανάλυσης. Στις απλουστευτικές θεωρίες δεν είναι μόνο δημοφιλές το να εξάγεται ένα μέρος της θεωρίας και να χρησιμοποιείται για να στοιχειοθετήσει το σύνολο της θεωρίας, αλλά και όπως τόνισε και ο Freud (1916-17, σελ.359) «ότι είναι μερικώς αληθινό, να καταπολεμάται». Σε αυτό το απόσπασμα ο Freud θέτει το ζήτημα της αιτιολογίας των νευρώσεων και καταλήγει στην υπόθεση μίας σειράς συμπληρωμάτων, στο επίκεντρο των οποίων βρίσκεται η σύγκρουση. Οι απλουστευτικές θεωρίες δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με κριτική ματιά μόνο εξαιτίας της ατέλειας και της μονόπλευρης σκοπιάς τους, αλλά και επειδή προσωρινές υποθέσεις που τίθενται, θεωρούνται πλέον ως αποδεδειγμένες. Η ίδια κριτική πρέπει να κατευθυνθεί και στον ισχυρισμό ότι η ψυχανάλυση αντιπροσωπεύει την ολοκληρωτική αλήθεια και πρέπει να προστατευτεί από την μονομέρεια. Η θέση του Freud όσον αφορά τον αδιαχώριστο δεσμό καθιστά απαραίτητη την εφαρμογή επιστημονικών κριτηρίων στην πολυπλοκότητα η οποία υποχρεωτικά μετριάζει την διεκδίκηση της αλήθειας και καθιστά πιθανότερο μία πρόταση να είναι πιο ακριβής από μια άλλη ή ακόμα να διαψεύδει συνολικά μία πρόταση. Το γεγονός ότι το όλο είναι περισσότερο από το σύνολο μερικών στοιχείων είναι αληθές και στη περίπτωση της σειράς συμπληρωμάτων. Αυτά δημιουργούν την αναπαράσταση στους μαθητές για την πολυπλοκότητα της δημιουργίας των συγκρούσεων ως προς τη σχέση τους με την ψυχοπαθολογία. Αναφέρουμε δύο παραδείγματα:

- Ο Balint άσκησε κριτική στο ενδοψυχικό μοντέλο συγκρούσεων και στον ισχυρισμό ότι η ερμηνεία είναι το μόνο θεραπευτικό μέσο.
- Η θεωρία του Εαυτού του Kohut είχε την αφετηρία της στην δυσαρέσκεια του ως προς την νεοκλασική τεχνική και η θεωρητική της βάση ως εκκίνηση τις ενδοψυχικές οιδιπόδεις συγκρούσεις συγκεκριμένων μεταβιβάσεων των νευρώσεων.

Η δημιουργία διαφόρων σχολών στο χώρο της ψυχανάλυσης είναι πάντα αποτέλεσμα πολλών παραγόντων για παράδειγμα πολυάριθμων δυσανεσκειών, αφού οι νέες σχολές έχουν πάντα

την ελπίδα να τα τις αντιπαρέλθουν, εωσότου τουλάχιστον υποπέσουν και αυτές σε μονομέρεια. Η έμφαση που δίνουμε στην αποφασιστικής σημασίας συνεισφορά του αναλυτή στοχεύει στο να βοηθήσουμε να εξαλειφθεί η ανάδυση καινούριων σχολών, ενθαρρύνοντας μια κριτική προσέγγιση τόσο απέναντι στη θεωρία όσο και στη πράξη. Το σημείο εκκίνησης μας είναι η κατανοητή θεωρία της σύγκρουσης του Freud και όχι στοιχεία των ενδοψυχικών συγκρούσεων σε μία συγκεκριμένη ομάδα ασθενών, όπως περιέγραψε για παράδειγμα ο Brenner (1979b). Τέτοιοι περιορισμοί έχουν οδηγήσει σε αντικινήματα με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα την ψυχολογία του εαυτού του Kohut. Η περικοπή του πλήρους μοντέλου συγκρούσεων στη ψυχαναλυτική θεωρία αντιστοιχεί στην παραμέληση της διατομικής σχέσης στην πρακτική. Εάν η πλήρης ψυχαναλυτική θεωρία των συγκρούσεων επαναδομηθεί σε όλο της το βεληνεκές, τότε μπορεί να ενσωματώσει περιγραφές που αφορούν παθήσεις του Εγώ ή του Εαυτού χωρίς δυσκολίες, όπως άλλωστε περιεγράφηκε από τον Wallerstein (1983), τον Modell (1984) και τον Treurniet (1983). Φυσικά δεν μπορούμε να σταματήσουμε σε αυτή τη γενική παραδοχή καθώς σε αυτή τη περίπτωση ο ισχυρισμός του Goldberg ότι:

«εάν όλα είναι σύγκρουση, τότε η σύγκρουση δεν είναι τίποτα» (1981 σ. 632, μτφ πρωτότυπο)

Ανεξάρτητα από την εμβέλεια της ψυχαναλυτικής θεωρίας των συγκρούσεων σχετικά με την παθογένεια, αυτή δεν έχει περιοριστεί ποτέ σε κοινοτυπίες. Η περιγραφή του Smith (2005) σχετικά με το εύρος της ψυχαναλυτικής θεωρίας των συγκρούσεων καταδεικνύει τις τρέχουσες αντιλήψεις:

«Εστιάζοντας στις σύγχρονες χρήσεις της έννοιας της σύγκρουσης, μπορούμε να διακρίνουμε διάφορες διαστρωματώσεις στην κλινική ιστορία της ψυχανάλυσης, κάτι που θυμίζει αυτά που ξεβράζονται στην όχθη του ποταμού. Βέβαια ορισμένοι ψυχαναλυτές δεν θεωρούν τη σύγκρουση ως καθοριστικό παράγοντα της ανάλυσης και σπανίως αναφέρονται σε αυτήν. Άλλοι πάλι παραμένουν σιωπηλοί ως προς αυτό το θέμα κυρίως επειδή, όπως και ο αέρας που αναπνέουμε, το θεωρούν εγγενή παράγοντα στην ανάλυση. Ορισμένοι αναλυτές παρατηρούν τις συγκρούσεις από την οπτική γωνία της δομικής θεωρίας, ενώ άλλοι επιμένουν σε τοπογραφικές έννοιες. Μερικοί προσανατολίζονται σε συνειδητές πλευρές των συγκρούσεων και μερικοί στις βαθύτερες διαστάσεις τους» (Μτφ από το πρωτότυπο).

Για μερικά χρόνια η παθογενής σημασία των συγκρούσεων ή η επίλυση των παθολογικών συγκρούσεων συγκρινόταν με την θεωρία του ελλείματος όσον αφορά τις ψυχολογικές ασθένειες, ιδιαίτερα αυτές που ονομάζονται διαταραχές πρώιμης έναρξης (Reiche, 1991). Πρώιμα τραύματα έχουν αρνητική επίδραση στην μετέπειτα ικανότητα του ατόμου να ανταπεξέρχεται στις συγκρούσεις (Häfner et al. 2001 a,b). Γι' αυτό το λόγο δεν βλέπουμε ασυμβίβαστη διαφορά ανάμεσα στη θεωρία του ελλείματος και στην θεωρία των συγκρούσεων.

Δομική θεωρία: Συγκρούσεις και Ταυτίσεις

Η δομική θεωρία της ψυχανάλυσης υπογράμμισε τις οιδιπόδειες συγκρούσεις και το ρόλο τους στη γέννηση των νευρώσεων. Αυτή η θεωρία σε καμία περίπτωση δεν οδηγεί αναπόφευκτα την προσοχή μας να περιορίζεται σε ενδο- και δια- ψυχικές συγκρούσεις μέσα και ανάμεσα στο Υπερεγώ, το ιδεατό Εγώ, το Εγώ και το Εκείνο. Όπως θα καταδείξουμε πιο λεπτομερειακά στη συζήτηση σχετικά με τη σχέση των διαφόρων μορφών αντίστασης με τους αμυντικούς μηχανισμούς (κεφ.4), η διαμόρφωση της δομής είναι ενσωματωμένη στις αντικειμενοτρόπες σχέσεις. Στα γραπτά του επάνω στη δομική θεωρία και στη ψυχολογία του Εγώ, ο Freud περιγράφει τις επιπτώσεις της εσωτερίκευσης των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, π.χ. τις διαδικασίες της ταύτισης- και στη προ-οιδιπόδεια φάση και στην εφηβεία. Πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας την πλέον θεμελιώδη δήλωση του Freud, ότι η ταύτιση αποτελεί τη πιο πρώιμη μορφή ενός συναισθηματικού δεσμού (1921c, σελ. 118).

Τις πρόσφατες δεκαετίες έχουν δοθεί ιδιαίτερα ξεκάθαρες περιγραφές αυτών των ταυτίσεων κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του Εγώ ή του Εαυτού στα πλαίσια της δομικής θεωρίας κατά τη διάρκεια της προ-οιδιπόδεια φάσης από τον Jacobson (1964) και κατά τη διάρκεια της εφηβείας από τον Erikson (1970b). Οι υποστηρικτές της σχολής της ψυχολογίας του Εγώ περιέγραψαν ταυτίσεις στα πλαίσια των οιδιπόδειων και προ-οιδιπόδειων αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Αυτές οι περιγραφές ωστόσο δεν οδήγησαν στην βασική επέκταση της, αλλά στο περιοριστικό κλοιό της εφαρμογής της στο ενδοψυχικό οιδιπόδειο μοντέλο σύγκρουσης, καθώς επίσης και στη τυποποιημένη τεχνική της ψυχοθεραπείας ενός ατόμου. Και ο λόγος είναι ότι, τόσο οι αντικειμενοτρόπες σχέσεις, όσο και οι απορρέουσες ταυτίσεις είναι όπως όλα στη δομική θεωρία διαρθρωμένα στη βάση της οικονομικής αρχής της άρνησης των ενορμήσεων. Αυτή η «αρχή της σταθερότητας» την οποία έχει υιοθέτηση ο Freud από τον Fechner, αποτελεί τη βάση της ψυχαναλυτικής θεωρίας και επηρεάζει όλα τα άλλα:

«...Το νευρικό σύστημα είναι ένας μηχανισμός, στον οποίον έχει δοθεί η λειτουργία να παραμερίζει πάλι τα προσερχόμενα ερεθίσματα, να τα μειώνει σε ένα όσο το δυνατόν πιο χαμηλό επίπεδο, ή ο οποίος, αν αυτό ήταν δυνατό, θα ήθελε να διατηρείται ανερέθιστος.» (Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, σελ.19)

Κατά τη γνώμη μας παρόλα αυτά ο Modell ήταν ακριβής κάνοντας την ακόλουθη δήλωση στο εισαγωγικό του σημείωμα στο δοκίμιό του «Το Εγώ και το Εκείνο: Πενήντα χρόνια αργότερα»:

«Οι αντικειμενοτρόπες σχέσεις δεν είναι φαινόμενα εκκένωσης. Η ιδέα του Freud για το ένστικτο ως κάτι που εμφανίζεται από το εσωτερικό του οργανισμού, δεν μπορεί να εφαρμοστεί στη παρατήρηση σύμφωνα με την οποία η διαμόρφωση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων είναι μία διαδικασία παροντικής φροντίδας ανάμεσα σε δύο άτομα (μία διαδικασία που δεν περιλαμβάνει κλιμακώσεις και κορυφώσεις εκκένωσης). Επιπλέον, η έννοια του ενστίκτου από μόνου του δεν έχει λάβει την απαραίτητη ενίσχυση από τη σύγχρονη βιολογία... Πιστεύω, όπως και ο Bowlby, ότι οι αντικειμενοτρόπες σχέσεις βρίσκεται σε αναλογία με συμπεριφορές προσκόλλησης άλλων ειδών)» (Modell 1984, σελ. 199-200, Μτφ. πρωτότυπο).

Η απομάκρυνση από τον τρόπο προσέγγισης της δομικής θεωρίας όσον αφορά τη σύγκρουση, την οποία ζήτησε ο Brenner(1994, 2002) από την αναλυτική κοινότητα στην ύστερη δουλειά του, καταδεικνύει ακριβώς πόσο η κατασκευή της θεωρίας έχει επίσης τεθεί σε κίνηση ακόμη και σε αυτόν το κεντρικό τομέα. Ο Schaffer (2005) επίσης έχει από καιρό παραιτηθεί από τη στενή διχοτόμο ιδέα της σύγκρουσης.

Η ενδοφυσική σύγκρουση ως μία οργανωτική έννοια μπορεί καλύτερα να αναγνωριστεί ως κέντρο δυστυχίας ή ως ένα κεντρικό σημείο το οποίο προσελκύει πολλές τάσεις του ασθενή ή τις επιτρέπει να συμβούν. Ως τέτοια, η έννοια της σύγκρουσης δεν μπορεί πλέον να οριστεί με τρόπο, ο οποίος διευκολύνει τον συμβιβασμό, καθώς το τι απαρτίζει ένα συμβιβασμό μπορεί σε μία περίπτωση να θεωρηθεί θρίαμβος και σε μία άλλη ήττα. (Μτφ πρωτότυπο)

Ψυχανάλυση: Ερμηνευτική Τεχνολογία

Μία κατανοητή ψυχαναλυτική ψυχοπαθολογία της σύγκρουσης μπορεί πλέον να προχωρήσει στην υπόθεση ότι δεν υπάρχουν διαταραχές στις σχέσεις αντικειμένου χωρίς ταυτόχρονες διαταραχές του συναισθήματος αυτοεκτίμησης.

Προτείνεται να συμπληρωθεί η επεξηγηματική ψυχαναλυτική θεωρία, με τους τρόπους με τους οποίους η ψυχοπαθολογία της σύγκρουσης έχει συστηματοποιηθεί, π.χ. με μία θεωρία της θεραπείας. Το αντικείμενο της θεραπείας είναι να κυριαρχήσει επί των συγκρούσεων, σε συνθήκες πιο ευνοϊκές από εκείνες που έδρασαν ως μαία κατά τη στιγμή της γένεσής τους. (Επιλέγουμε αυτή την μεταφορά προκειμένου να υπογραμμίσουμε την διαπροσωπική φύση των συνθηκών που καθορίζουν την παθογένεση). Ως εκ τούτου είναι απορίας άξιο ότι η ανάπτυξη μιας συστηματικής προσέγγισης στην επίλυση προβλημάτων, στην οποία ο αναλυτής έχει αξιοσημείωτη συνεισφορά στην βάση της «αλλαγής της γνώσης» του, άφησε εκτός την επεξηγηματική θεωρία της ψυχανάλυσης. Ένα εύλογο μοντέλο θεραπείας όπως αυτό του Weiss, αλλά και του Sampson (1986, Weiss 1993) το οποίο δίνει έμφαση στην αυτή-και-τώρα κυριαρχία παλιών τραυμάτων, τα οποία έχουν διατηρήσει την ψυχοδυναμική τους αποτελεσματικότητα, προβλεπόταν εδώ και καιρό. Αυτό πραγματικά συνέβη εφόσον ο Waelder είχε ήδη δημιουργήσει συνθήκες ευνοϊκές για ένα τέτοιο μοντέλο στο άρθρο του σχετικά με τις αρχές της πολλαπλής λειτουργίας (1936) όπου έθεσε την επίλυση προβλημάτων στην κατάσταση μίας κατανοητής λειτουργίας του εγώ

«το Εγώ πάντα αντιμετωπίζει προβλήματα και επιζητεί τη λύση τους». Αναλόγως οι διαδικασίες στο Εγώ μπορούν να προσδιοριστούν ως μία προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων. Το Εγώ ενός ατόμου χαρακτηρίζεται από ένα συγκεκριμένο αριθμό επίλυσης.(σελ. 286, μτφ πρωτότυπο)

Την ίδια στιγμή ο Waelder επέστησε την προσοχή στα προβλήματα τα οποία σχετίζονται με την τέχνη της ψυχαναλυτικής μετάφρασης και ήταν ενδεχομένως ο πρώτος που μίλησε για ψυχαναλυτική ερμηνευτική.

Κατανόηση της Θεραπείας

Στην βάση όλων όσων έχουμε πει μέχρι τώρα η κατανόηση της θεραπείας μπορεί να περιγραφεί ως εξής: Η ανάπτυξη και η δόμηση της μεταβίβασης προάγονται μέσω ερμηνειών και συμβαίνουν μέσα στη ιδιαίτερη θεραπευτική σχέση. Ο ασθενής έχει έναν αυξημένο βαθμό ευαισθησίας ως αποτέλεσμα προηγούμενων εμπειριών και στη βάση ασυνείδητων προσδοκιών αρχικά σημειώνει με προσοχή οτιδήποτε εξυπηρετεί την υιοθέτηση της επανάληψης και τη δημιουργία μιας αντιληπτικής ταυτότητας. Οι νέες εμπειρίες που ο ασθενής έχει στην αναλυτική κατάσταση του δίνουν την δυνατότητα να επιτύχει λύσεις σε προηγούμενα άλυτα προβλήματα. Ο αναλυτής βοηθάει τον ασθενή να αποκτήσει αυτογνωσία και να ξεπεράσει ασυνείδητες αντιστάσεις προσφέροντάς του ερμηνείες. Σε αυτή τη διαδικασία ο ασθενής μπορεί αυθόρμητα να κατορθώσει εκπληκτική διορατικότητα. Καθώς οι ψυχαναλυτικές ερμηνείες είναι ιδέες, οι οποίες προέρχονται από τον ίδιο τον αναλυτή μπορούν επίσης να περιγραφούν ως ο τρόπος με τον οποίο βλέπει τα πράγματα, δηλαδή ως απόψεις. Ως διορατικοί ίσως έχουν ένα διαρκές θεραπευτικό αποτέλεσμα εάν υπομείνουν την κριτική εξέταση του ασθενή και αν ανταποκριθούν στις «προσδοκίες» του, στην εσωτερική του αλήθεια. Στη συνέχεια αυτές οι διορατικότητες επεμβαίνουν στην εμπειρία και την αλλάζουν στη διαδικασία της επέμβασης, η οποία συνεχίζει και στη καθημερινή ζωή του ασθενή. Ο ασθενής αντιλαμβάνεται τις αλλαγές υποκειμενικά αλλά αυτές μπορεί να επιδειχθούν με αλλαγές στη συμπεριφορά του ακόμα και με την εξάλειψη των συμπτωμάτων του.

Η έννοια της θεραπείας υπονοεί ότι η αξία της ψυχαναλυτικής μεθόδου πρέπει να κρίνεται από την επιτυχία της θεραπείας. Εντούτοις, αν και δομικές αλλαγές μπορεί να είναι ο στόχος, μπορεί αυτός να ματαιωθεί από μη ευνοϊκές συνθήκες διαφόρων τύπων. Σε καμία περίπτωση ο ψυχαναλυτής δεν πρέπει να επέμβει απαντώντας στις παρακάτω ερωτήσεις:

Πώς βλέπει ο αναλυτής τη σύνδεση μεταξύ της υποθετικής δομής ως θεωρητική πρόταση και τα συμπτώματα του ασθενή; Ποιες εσωτερικές αλλαγές (όπως αυτές βιώνονται από τον ασθενή) και ποιες εξωτερικές υποδεικνύουν δομικές αλλαγές? Υπό το φως των απαντήσεων των προηγούμενων ερωτήσεων μπορεί ο επιλεγμένος τρόπος θεραπείας να δικαιολογηθεί?

Συμφωνούμε με τον Brenner (1976 σελ.58) στο ότι η βελτίωση των συμπτωμάτων είναι ένα απαραίτητο κριτήριο αν και από μόνο του όχι ικανό για την νομιμοποίηση μια σειράς ερμηνειών και των εικασιών στις οποίες βασίζεται. Η ερμηνεία, το χαρακτηριστικό στοιχείο της ψυχαναλυτικής τεχνικής είναι μέρος ενός δικτύου σχέσεων. Δεν έχει αξία από μόνη της και ούτε έχουν αξία μεμονωμένα οι κανόνες της θεραπείας. Η ψυχική πραγματικότητα του αναλυτή, η αντιμεταβίβαση του και η θεωρία γίνονται μέρη της αναλυτικής κατάστασης. Η ανάγκη για κατάλληλη φροντίδα της μοναδικότητας του κάθε ασθενή καθιστά τη πρακτική εφαρμογή της ψυχανάλυσης μία επιδεξιότητα –«μια τεχνική», μία τέχνη την οποία πρέπει να

μάθουμε, προκειμένου να είμαστε ικανοί να την ασκήσουμε σύμφωνα με τους κανόνες οι οποίοι εξυπηρετούν μόνο ως γενικές συστάσεις. Παρά τη μοντέρνα της λέξης τεχνολογία δεν φοβόμαστε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «ψυχαναλυτική τεχνολογία», όπως αυτός χρησιμοποιήθηκε από τον φιλόσοφο με ψυχαναλυτική εκπαίδευση Wisdom. Ωστόσο η τεχνική χωρίς ψυχή και η αποξένωση είναι κάτι άλλο καθώς η ψυχαναλυτική δεξιότητα εντοπίζεται σε ένα αρκετά διαφορετικό επίπεδο της «τεχνικής». Οι ψυχαναλυτές δεν είναι ούτε ψυχοτεχνικοί αλλά ούτε «αναλυτές» υπό την έννοια ότι αποδομούν την ψυχή και αφήνουν τη σύνθεση-ίαση να συμβεί από μόνη της. Δεν εμποδιζόμαστε από παρανοήσεις της τάσης μας προς τη θεραπεία, οι οποίες ίσως προκύψουν από τη χρήση της λέξης «τεχνολογία», καθώς οι αναλυτές ακολουθούν τεχνολογικές αρχές στις ερμηνείες τους, στην επιδέξια αναζήτησή τους, στην ευρετική τους κ.ο.κ., μέχρι το σημείο της «αχαα» εμπειρίας του ασθενή. Ως ευρετική τεχνολογία, η ψυχαναλυτική μέθοδος έχει περίπλοκη σχέση με τη θεωρία. (Κεφ. 10)

Ιδιαίτερα σχετική για τη τέχνη της ψυχαναλυτικής ερμηνείας είναι η γνώση τελεολογικών και δραματουργικών δράσεων:

Οι τελεολογικές δράσεις μπορούν να κριθούν υπό το πρίσμα της αποτελεσματικότητας. Οι κανόνες της δράσης ενσωματώνουν τεχνικά και στρατηγικά χρήσιμη γνώση, η οποία μπορεί να κριθεί με αναφορά σε αληθείς αξιώσεις και μπορεί να βελτιωθεί διαμέσου μίας σχέσης ανάδρασης με την ανάπτυξη εμπειριοθεωρητικής γνώσης. Αυτή η γνώση είναι εναποθηκευμένη με τη μορφή τεχνολογιών και στρατηγικών (Habermas 1981, τμ. 1, σελ. 447, μτφ πρωτότυπο)

Προκειμένου να προσαρμόσουμε αυτές τις ιδέες σε μία δομή χρήσιμη για τη ψυχαναλυτική τεχνική θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι δράσεις προσανατολισμένες στο στόχο, ένα αξίωμα στις θεωρίες δράσης από την εποχή του Αριστοτέλη (Bubner, 1976), δεν περιορίζονται σε σκόπιμες λογικές όπως αυτές εννοούνται από τον Max Weber. Θα ήταν μία θεμελιώδης παρανόηση της θέσης μας να σκεφτούμε ότι η έμφασή μας στην αλλαγή, ως σκοπό της θεραπείας, υπονοεί πάγιους στόχους. Είναι γεγονός ότι η επικοινωνία στην ψυχαναλυτική ερμηνεία δεν μπορεί να είναι άσκοπη, αλλά οι στόχοι δεν είναι πάγιοι και διαμορφώνονται από τον αυθορμητισμό του ασθενή, από τους ελεύθερους συνειρμούς, από την κριτική εξέταση των ιδεών του αναλυτή και των φανερών και λανθάνων στόχων του. Σ' αυτή τη διαδικασία νέοι τρόποι και στόχοι αναδύονται σαν από μόνοι τους, αλλά στη πραγματικότητα καθορίζονται από τις συνθήκες που προκαλούν διάφορες δομές της ψυχαναλυτικής διαδικασίας.

1.3 Η θεωρία σε κρίση

Για αρκετό καιρό η Ψυχανάλυση ήταν σε μία φάση «επανάστασης και αναρχίας». Η A.Freud (1972a, σελ. 152) αναφέρει ότι σχεδόν όλες οι ιδέες που διέπουν τη θεωρία και τη τεχνική βρισκόταν υπό επίθεση από κάποια κατεύθυνση. Συγκεκριμένα αναφέρει τη κριτική που ασκείται στους ελεύθερους συνειρμούς, στην ερμηνεία των ονείρων (η οποία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει το κύριο ρόλο της στην ερμηνεία της μεταβίβασης) και στην μεταβίβαση η οποία δεν κατανοείται πλέον ως φαινόμενο το οποίο προκύπτει αυθόρμητα στη συμπεριφορά και σκέψη του ασθενή αλλά ως φαινόμενο που προκαλείται από τις ερμηνείες του αναλυτή (1972a, σελ. 152). Εντωμεταξύ, η αμφισβήτηση εντός της ψυχανάλυσης έχει γίνει ακόμη πιο έντονη. Ούτε οι ακρογωνιαίοι λίθοι της ψυχαναλυτικής πρακτικής- μεταβίβαση και αντίσταση- κατέχουν τις παλιές τους θέσεις. (δες Holt, 1992). Σχετικά με αυτές τις απαραίτητες συνιστώσες της ψυχανάλυσης ο Freud έγραψε:

«Μπορεί τοιουτοτρόπως να ειπωθεί ότι η θεωρία της ψυχανάλυσης είναι μια προσπάθεια για λογαριασμό δύο προφανών και απροσδόκητων γεγονότων της παρατήρησης τα οποία αναδύονται οποτεδήποτε γίνεται μια προσπάθεια να ιχνηλατηθούν τα συμπτώματα ενός νευρωτικού πίσω στις προελεύσεις της προηγούμενης ζωής του: Τα γεγονότα της μεταβίβασης και της αντίστασης. Κάθε γραμμή έρευνας η οποία αναγνωρίζει αυτά τα γεγονότα και τα εκλαμβάνει ως σημείο εκκίνησης των εργασιών της έχει το δικαίωμα να αυτοαποκαλείται ψυχανάλυση ακόμη και αν καταλήγει σε αποτελέσματα διαφορετικά από τα δικά μου» (1914d σελ.16, μτφ πρωτότυπο).

Προφανώς υπάρχουν σημαντικές συνέπειες στη θεωρία και στη τεχνική αν ένας από αυτούς τους ακρογωνιαίους λίθους μετατοπιστεί, ή εάν η ψυχαναλυτική μέθοδος υποχρεωθεί να στηριχτεί σε πολλούς διαφορετικούς ακρογωνιαίους λίθους, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που επιβάλλονται από τη πρακτική εμπειρία.

Στις αρχές του δεύτερου αιώνα της ιστορίας της η ψυχανάλυση κυριαρχήθηκε από μία τεράστια παράταξη πλουραλιστικών και υποκειμενικών στάσεων. Βασικές αρχές όπως η μεταβίβαση, η αντιμεταβίβαση και η αντίσταση έχουν λίγο πολύ γίνει αναγνωρισμένα στοιχεία πολλών και διαφόρων ψυχοθεραπευτικών προσεγγίσεων. Αυτός ο εννοιολογικός και κλινικός πλουραλισμός είναι ένα σημάδι αναστάτωσης σε έκταση μέχρι τότε άγνωστη για την ψυχανάλυση. Η ικανότητα των θεσμών να ανεχθούν την ανομοιοότητα, την ασυνέχεια και την ασυμβατότητα διαφόρων θεωριών και των πρακτικών τους εφαρμογών από μία μικτή δέσμη θεραπειών έχει φτάσει έναν εξαιρετικά υψηλό βαθμό. Η αναγνώριση της περιπλοκότητας της εσωτερικής ζωής φαίνεται να διευκολύνει αντιφατικές θεωρίες σχετικά με ίδια κατά τα άλλα φαινόμενα. Υπό αυτή την έννοια υπάρχει κάτι που μπορεί να εξαχθεί από τον πλουραλισμό του Schaffer (1990). Παρόλο που αυτή η ποικιλία στη ψυχαναλυτική πρακτική

είναι επιθυμητή, δεν πρέπει να οδηγήσει σε μία «anything goes» αυθαίρετη φιλοσοφική προοδευτικότητα (Feyerabend 1983). Υπό τη σκοπιά της θεραπευτικής τεχνικής και όσον αφορά τα πλουραλιστικά κριτήρια της ικανότητας, το «πρώτα από όλα μη κάνεις κακό» είναι ελάσσονος σημασίας (Tuckett 2005a). Η διεύρυνση έχει κάνει δυσκολότερη τη διαφοροποίηση διαφόρων κατευθύνσεων σε σχέση με την περίοδο της διάδοσης της ψυχοδυναμικής ψυχοθεραπείας το '50. Είναι πολύ καινούριο το ότι είναι επίσημα αποδεκτό να μιλάμε για την ψυχανάλυση, φέρνοντας στο επίκεντρό το ζήτημα της συνύπαρξης και των κοινών σημείων. Εξήντα χρόνια μετά το θάνατο του Freud η ποικιλία εντός και εκτός του Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρείας έχει αναγνωριστεί. Διαστάσεις απόψεων δεν λύνονται πλέον με αποκλεισμούς γεγονόσ που συνήθιζε να οδηγεί στο σχηματισμό πολλών ανεξάρτητων ομάδων εκτός της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρείας. Η πάλη του ιδρυτή και των πιο κοντινών μαθητών για «ενότητα» ανήκει στο παρελθόν (Thomä 2004). Αυτή η αναγνώριση της ποικιλίας υποχρεώνει την επαγγελματική κοινότητα να διευκρινίσει τα πεδία συμφωνίας, καθώς και εκείνα που αποτελούν σημεία διαφωνίας. Παρόλο που πρόκειται για άλλο ζήτημα είμαστε ακόμη αντιμέτωποι με το παλιό πρόβλημα του πως η θεωρία επηρεάζει τη θεραπευτική σκέψη και πράξη. Είμαστε της άποψης ότι η κλίμακα του πλουραλισμού η οποία στην ολότητά της μπορεί να θεωρηθεί ότι δίνει στη ψυχανάλυση μια διαφορετική εικόνα έχει σε μεγάλο βαθμό υποτιμηθεί. Ο Wallerstein για παράδειγμα αναζητά και βρίσκει δεσμευτικές ομοιότητες σε κλινικές παρατηρήσεις με τη βοήθεια των παρακάτω επιχειρημάτων:

- Οι γενικές διαφωτιστικές θεωρίες και εκείνες οι οποίες είναι ειδικές ορισμένων σχολών της ψυχανάλυσης έχουν ένα μεταφορικό χαρακτήρα ο οποίος μόνο αμφισβητήσιμα ταιριάζει στα φαινόμενα προς παρατήρηση. Ο Wallerstein αναφέρει ότι αυτές οι μεταφορές έχουν χρήσιμη λειτουργία υπό την έννοια ότι ερμηνεύουν κλινικές πληροφορίες παρόλο που δεν είναι προς το παρόν δυνατόν αυτό να ελεγχθεί σε συγκριτικές μελέτες. Αντίθετα με αναφορά στην G. Klein (1976) τονίζει την ανεξαρτησία της κλινικής θεωρίας που είναι κοντά στη παρατήρηση, μία υπόθεση η οποία μπορεί να ελεγχθεί και να επικυρωθεί όπως οποιαδήποτε σε κάθε άλλη επιστήμη.
- Η μεταβίβαση και η αντίσταση, η σύγκρουση και ο συμβιβασμός αναγνωρίζονται ως βασικά στοιχεία της κλινική θεωρίας. Ο Wallerstein συνοψίζει τη θέση του στην επίδραση που οι επεμβάσεις πέραν των διαφορών στο ύφος και στο λεξιλόγιο που υπαγορεύεται από την θεωρία, αντικατοπτρίζουν την αναλυτική μας μέθοδο και βασίζονται σε μία ενωτική θεωρία σχετικά με την αντίσταση, το φόβο, τη σύγκρουση, το συμβιβασμό καθώς και την μεταβίβαση και την αντιμεταβίβαση. Ισχυρίζεται ότι η μέθοδος διευκόλυνε τη συγκρισιμότητα των παρατηρήσιμων πληροφοριών παρά τις σημαντικές θεωρητικές διαφορές.

- Τώρα ο Wallerstein πάει ένα βήμα παραπέρα και καθώς οι περισσότεροι πρακτικοί αναλυτές αντιμετωπίζουν κατά τη διάρκεια της καριέρας του δυσκολίες ως προς το να συμβαδίζουν οι αλλαγές στην τεχνική τους με τις αλλαγές στη θεωρία, υποστηρίζει ότι η μέθοδος επιβαρύνεται σημαντικά από τη θεωρία.

Εάν τα σημάδια μιας εκτεταμένης αλλαγής ιδωθούν υπό το πρίσμα της ιστορίας της επιστήμης, όπως αυτή ορίστηκε από τον Kuhn (1962), μπορούν να δοθούν καλοί λόγοι για το γεγονός ότι η ψυχανάλυση εισάχθηκε αργά στη φάση της κανονικής επιστήμης ενώ βάσιμα επιχειρήματα μπορούν να υποστηρίξουν την άποψη σύμφωνα με την οποία η διαδικασία εξέλιξης πραγματοποιείται αναπόφευκτα ή ότι μία αλλαγή στο παράδειγμα είναι επικείμενη (Spruiell 1983, Rothstein 1983, Ferguson 1981, Thomä 1977a, 2005). Ευρέως αποκλίνουσες απόψεις συγκλίνουν εξαιτίας των κοινών τους συνδέσεων με το έργο του Freud. Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι οι αναλυτές μπορούν να αναγνωρίσουν τα γεγονότα της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης και να δεχθούν άλλες βασικές αξιώσεις της ψυχανάλυσης -όπως τις ασυνείδητες νοητικές διαδικασίες και την αξία της σεξουαλικότητας και του οιδιπόδειου συμπλέγματος -(Freud 1923a, σελ. 223), επιτυγχάνοντας πάραυτα διαφορετικά αποτελέσματα με τη ψυχαναλυτική μέθοδο και θεραπεία. Αυτό επιδεικνύει ακόμα μια φορά τη πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ ψυχαναλυτικής τεχνικής και ψυχαναλυτικής θεωρίας. Η καινοτομία μαγιά, η οποία άφησε το σημάδι της στην ιδέα της «κρίσης ταυτότητας» (Gitelson 1964; Joseph και Widlöcher 1983) έχει την αντιστοιχία της στη ψυχαναλυτική ορθοδοξία. Ως αντίδραση στη σαρωτική κριτική εκ των έσω και εκ των έξω και ως έκφραση της ανησυχίας για την ουσία της ψυχανάλυσης μία τέτοια ορθοδοξία είναι κατανοητή, αλλά για την επίλυση συγκρούσεων δεν είναι καταλληλότερη από μια νευρωτική αντίδραση. Στη πραγματικότητα η ακαμψία και η αναρχία αλληλοκαθορίζονται και αλληλοενισχύονται, το οποίο είναι και ο λόγος που η A. Freud (1972a) τα ανέφερε στο ίδιο πλαίσιο.

Η φθίνουσα αξία της Μεταψυχολογίας

Η πρακτική της ψυχανάλυσης δεν είναι ο μόνος τομέας που χαρακτηρίζεται από αλλαγή και καινοτομία. Η θεωρητική υπερδομή όπως ο Freud (1925) όρισε τη μεταψυχολογία έχει επίσης κλονιστεί τις τελευταίες δεκαετίες. Πολλοί συγγραφείς βλέπουν την εγκατάλειψη αυτής της υπερδομής, την οποία ο Freud ανέγειρε σε μία προσπάθεια να ορίσει τη ψυχανάλυση ως επιστήμη, ως ένα ορόσημο μια καινούριας εποχής. Μερικοί πιστεύουν ότι η ψυχαναλυτική ερμηνεία θα μπορούσε με αυτό το τρόπο να ελευθερωθεί από την υποτιθέμενη «επιστημονική αυτοπαρανόηση» (Habermas 1968) του Freud και να επιστρέψει σπίτι της μεταξύ των ερμηνευτικών πεδίων. Άλλοι είναι της άποψης ότι η εγκατάλειψη της μεταψυχολογίας θα μπορούσε να οδηγήσει τουλάχιστον σε μία πλήρη αναγνώριση του ρόλου της κλινικής θεωρίας της ψυχανάλυσης η οποία είναι λιγότερο επαγωγική και ως εκ τούτου μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα ως ένας πρακτικός οδηγός, ο οποίος μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά. Ωστόσο οι

διάφορες ιστορίες που διαμορφώνουν το οίκημα της ψυχαναλυτικής θεωρίας δεν μπορούν να διαχωριστούν ξεκάθαρα. Οι πυλώνες που υποστηρίζουν τη μεταψυχολογία διέρχονται μέσα των κατωτέρων ορόφων και κάποιοι είναι πιο ορατοί στους τοίχους του οικοδομήματος από άλλους. Μεταψυχολογικές υποθέσεις εμπεριέχονται και στη λιγότερο επαγωγική κλινική θεωρία και επηρεάζουν τον αναλυτή ακόμη και όταν αυτός πιστεύει ότι ακούει χωρίς ίχνος προκατάληψης, δηλαδή πιστεύει ότι έχει παραδώσει τον εαυτό του στην «ισοδύναμα ανεσταλμένη προσοχή του». Επειδή:

«Ήδη στο στάδιο της περιγραφής είναι αναπόφευκτη η εφαρμογή ορισμένων αφηρημένων ιδεών πάνω στο υλικό, οι οποίες μεταφέρονται κάπου, ασφαλώς όχι από τις νέες εμπειρίες» (Freud 1915 c, σελ. 117 Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου σελ.15).

Στη δευτερεύουσα επεξεργασία της εμπειρίας που έχει αποκτήσει σε μία συνεδρία ή στη διάρκεια της πορείας της συνεδρίας, ο αναλυτής θα ασχοληθεί με τη σχέση των ιδεών του με τη ψυχαναλυτική θεωρία. Ο Freud πίστευε ότι αυτό το έργο δεν επιτυγχανόταν ικανοποιητικά έως ότου η ψυχική διαδικασία έχει περιγράψει δυναμικά, τοπογραφικά και οικονομικά:

«Αντιλαμβανόμαστε ότι σιγά σιγά φθάσαμε να αναδείξουμε, στην περιγραφή φαινομένων, μία τρίτη άποψη μετά τη δυναμική και τη τοπογραφική, την οικουμενική άποψη, η οποία αποβλέπει στην παρακολούθηση των πεπρωμένων των ερεθισματικών μεγεθών και τουλάχιστον στη σχετική εκτίμησή τους. Νομίζουμε ότι δεν είναι αδικαιολόγητο να τιμήσουμε αυτόν τον τρόπο θεώρησης, ο οποίος είναι το επιστέγασμα της ψυχαναλυτικής έρευνας, με μία ιδιαίτερη ονομασία. Όταν καταφέρουμε να περιγράψουμε μία ψυχική διεργασία ως προς τις δυναμικές, τοπογραφικές και οικονομικές της σχέσεις, προτείνω να αποκαλούμε αυτήν την περιγραφή μεταψυχολογική. Πρέπει να πούμε όμως εξαρχής ότι η σημερινή στάθμη των γνώσεων μας μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις μας επιτρέπει μια τέτοια περιγραφή».(Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, σελ.82-83)

Προκειμένου να δείξει τη κλινική σημασία αυτής της προσέγγισης ο Freud έδωσε μια περιγραφή της διαδικασίας απώθησης στις τρεις νευρώσεις μεταβίβασης οι οποίες είναι γνωστές σε εμάς. Εφόσον η απώθηση είναι ο ακρογωνιαίος λίθος στον οποίο βασίζεται όλη η δομή της ψυχανάλυσης (1914d, σελ. 54), είναι ξεκάθαρο ότι για τον Freud η μεταψυχολογικές επεξηγήσεις ήταν θεμελιώδους σημασίας. Ο στόχος του στη προετοιμασία της μεταψυχολογίας ήταν να διευκρινίσει και να οδηγήσει βαθύτερα τις θεωρητικές υποθέσεις πάνω στις οποίες θα μπορούσε να εγκαθιδρυθεί ένα ψυχαναλυτικό σύστημα (Freud 1917d, σελ. 412). Σύμφωνα με τον Laplanche και Pontalis, «αντί να αντιμετωπίζουμε ως μεταψυχολογικά έργα όλες τις θεωρητικές μελέτες οι οποίες περιλαμβάνουν ιδέες και υποθέσεις ουσιαστικές σε αυτές τις τρεις απόψεις, ίσως θα ήταν προτιμότερο να κρατήσουμε αυτή τη περιγραφή για κείμενά τα οποία είναι πιο βασικά με την έννοια ότι αναπτύσσουν ή ερμηνεύουν τις υποθέσεις οι οποίες υποστηρίζουν την ψυχαναλυτική ψυχολογία» (1967, γερ. 1972, σελ. 308). Οι παραπάνω συγγραφείς θεώρησαν τα ακόλουθα ως «αυστηρά μεταψυχολογικά κείμενα» στο έργο του Freud. *Entwurf einer Psychologie* (1950a), Kapitel 7 H

ερμηνεία των ονείρων(1900a), *Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens* (1911b), *Πέρα από την αρχή της ηδονής* (1920g), *το εγώ και το αυτό* (1923b) und *den Abriss der Psychoanalyse* (1940a). Ως εκτούτου, ο Freud έψαξε τη τελευταία του περίοδο τα θεμέλια της ψυχαναλυτικής θεωρίας στις μεταψυχολογικές θεωρήσεις, στην «δυναμική, οικονομική, τοπογραφική άποψη». Από την άλλη πλευρά η ψυχαναλυτική μέθοδος παρέμεινε η κορωνίδα της ψυχολογίας βάθους. Μέσω συστηματικής χρήσης των νέων μεθόδων ο Freud έκανε ανακαλύψεις, οι οποίες έκαναν δυνατή τη διερεύνηση της επιρροής ασυνείδητων ψυχικών διεργασιών στη μοίρα του ατόμου και στη παθογένεση.

Η αναλυτική μέθοδος και η γλώσσα της θεωρίας βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα. Ο Freud ωστόσο προσπάθησε να εξηγήσει το ψυχικό μηχανισμό με όρους οικονομίας των ενορμήσεων στο μεταθάνατον δημοσιευμένο έργο «an outline of psychoanalysis» αν και την ίδια στιγμή τόνισε ότι αυτό που βρίσκεται μεταξύ «των δύο τερματικών σημείων της γνώσης μας»- μεταξύ των διαδικασιών στον εγκέφαλο και το νευρικό μας σύστημα και των συνειδητών μας πράξεων-μας είναι άγνωστη. Καλύτερη γνώση αυτής της σχέσης θα «παρείχε στο μέγιστο» ακριβή εντοπισμό της διαδικασίας του συνειδητού και δεν θα παρείχε καμία βοήθεια στη κατανόησή τους. " (1940a, σελ. 67). Ο Freud είχε διάφορες ιδέες σε σχέση με τις ψυχικές σχέσεις. Κατά την αναζήτηση φυσικών, βιολογικών, εγκεφαλικών και νευροφυσιολογικών εξηγήσεων για την ανθρώπινη συμπεριφορά υπό την έννοια των ενστίκτων και της θεωρίας τους έμεινε πιστός στη πρώτη του αγάπη στο επεξηγηματικό μοντέλο της ψυχολογίας βάθους (Sulloway, 1979). Ωστόσο, προσανατολίζεται στο περιεχόμενο του νοήματος η διερεύνηση του οποίου οδηγεί στην ανάλυση κινήτρων, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε ασυνείδητες αιτίες και λόγους. Εάν αυτές οι αιτίες και λόγοι συμπεριληφθούν, η κατανόηση του περιεχομένου του νοήματος επεκτείνεται σε τέτοιο βαθμό που ουσιώδεις εξηγήσεις μπορούν να δοθούν για φαινόμενα τα οποία προηγουμένως θεωρούνταν παράλογα, ακόμη και για παραληρητικές εμπειρίες και πράξεις.

Ο Jaspers (1948) χρησιμοποίησε τον όρο «ως-αν κατανόηση» για να περιγράψει αυτό το υβρίδιο επεξήγησης και κατανόησης, το οποίο επίσης χαρακτηρίζει την καθημερινή χρήση αυτών των λέξεων. Αυτή η «ως-αν κατανόηση» παρουσιάστηκε (ως υψηλότερου επιπέδου κλινική υπόθεση) στη δημόσια συζήτηση για τη θεωρία στις ΗΠΑ από τον Rubinstein (1967). Ως εκ τούτου στη ψυχαναλυτική μέθοδο η εξήγηση διπλής προέλευσης συνδέεται με έναν σύνθετο τρόπο με την κατανόηση. Θεωρούμε το «ως αν» ως σημείο διάκρισης. Οι διάφορες ιδέες του Freud σχετικά με τις ψυχικές σχέσεις είναι η πηγή των αντιφάσεων και των ισχυρών εντάσεων, οι οποίες διαπνέουν το έργο του και γεννούν την τωρινή κρίση της θεωρίας. Με την βοήθεια της ψυχαναλυτικής μεθόδου κατέληξε σε θεωρητικές ιδέες, τις οποίες επιχείρησε να περιγράψει με μεταψυχολογικούς όρους και τελικά να εξετάσει τη προέλευσή τους σε βιολογικές διαδικασίες, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα μια θεωρία της ψυχολογίας βάθους που παρέμεινε ενυπάρχουσα στη μέθοδο, δηλαδή βασίστηκε στην εμπειρία που συγκέντρωσε από

την αναλυτική κατάσταση και δεν δανείστηκε τις ιδέες από τη βιολογία και τη φυσική όπως αυτές προέκυψαν κατά την αλλαγή του αιώνα. Την ίδια περίοδο κατά την οποία δέσε μια μεταψυχολογική εξήγηση για την απώθηση με αναφορές σε καθήλωση ενέργειας ο Freud έγραψε το «Ασυνείδητο» .

«Πάντως είναι φανερό ότι το ερώτημα αν οι αναμφισβήτητες λανθάνουσες καταστάσεις της ψυχικής ζωής πρέπει να νοούνται ως ασυνείδητες ψυχικές ή ως σωματικές καταστάσεις κινδυνεύει να καταλήξει σε μία ονοματολογική έριδα. Ενδείκνυται λοιπόν να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση σε αυτά που γνωρίζουμε με βεβαιότητα για τη φύση αυτών των υπό συζήτηση καταστάσεων. Όσον αφορά τα σωματικά τους χαρακτηριστικά αυτές οι καταστάσεις είναι για μας εντελώς απρόσιτες (άνω τελεία), καμία ιδέα της φυσιολογίας, καμία χημική διαδικασία δεν μπορεί να μας δώσει μία αμυδρή εικόνα για τον χαρακτήρα τους. Από την άλλη πλευρά είναι βέβαιο ότι εφάπτονται στενότερα με τις συνειδητές ψυχικές διεργασίες. Με σχετική προσπάθεια μπορούν να μετατραπούν σε συνειδητές, να αντικατασταθούν από αυτές καθώς και να περιγραφούν με όλες εκείνες τις κατηγορίες που εφαρμόζουμε στις συνειδητές ψυχικές πράξεις, ως παραστάσεις, τάσεις, αποφάσεις κλπ. Για μερικές από αυτές τις λανθάνουσες καταστάσεις μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι διαφέρουν από τις συνειδητές μόνο εφόσον εκλείπει η συνείδηση. Δεν διστάζουμε λοιπόν να τις πραγματευτούμε ως αντικείμενα ψυχολογικής έρευνας σε στενή σχέση με τις συνειδητές ψυχικές πράξεις.

Η επίμονη απόρριψη του ψυχικού χαρακτήρα των ψυχικών πράξεων που παραμένουν λανθάνουσες εξηγείται από το γεγονός ότι τα περισσότερα υπό συζήτηση φαινόμενα δεν έγιναν ποτέ αντικείμενο μελέτης εκτός από την περιοχή της ψυχανάλυσης. Όποιος δεν γνωρίζει τα παθολογικά γεγονότα, όποιος θεωρεί τις παραδρομές των κανονικών ανθρώπων τυχαίες και αρκείται στην παλιά σοφία ότι τα όνειρα είναι πομφόλυγες, δεν του απομένει παρά να παραμελήσει ακόμη μερικά αινίγματα από την ψυχολογία της συνείδησης και μας αναγκάζει να εγκαταλείψουμε πρόωρα το πεδίο της ψυχολογικής έρευνας χωρίς να μπορεί να μας αποζημιώσει από άλλα πεδία». (Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, σελ.66-67)

Η επιρροή του Rapaport

Δεν είναι τυχαίο ότι η κρίση της μεταψυχολογίας που διαποτίζει όλη τη κλινική θεωρία έγινε έκδηλη κατά τη διάρκεια της συστηματικής προετοιμασίας της έρευνας για τον έλεγχο των υποθέσεων. Στον κλινικό και επιστημονικό έλεγχο των θεωριών δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε από μεταψυχολογικές υποθέσεις, οι οποίες αποτελούν ένα συνονθύλευμα ιδεολογικών αξιώσεων που προέρχονται από τη φυσική φιλοσοφία, από βαθιές μεταφορικές δηλώσεις σχετικά με το ανθρώπινο είδος και από έξοχες παρατηρήσεις και θεωρίες σχετικά με την προέλευση των νοητικών ασθενειών. Η μεγαλύτερη συνεισφορά στη διαδικασία της αποσαφήνισης αποδίδεται στον Rapaport, ο οποίος συστηματοποίησε τη ψυχαναλυτική θεωρία και επεδίωξε να εγκαθιδρύσει τα θεμέλια για τη μετάφραση της θεωρίας στη πράξη. Η εγκυκλοπαιδικές του γνώσεις αντικατοπτρίζονται στο έργο του *Η δομή της ψυχαναλυτικής θεωρίας* (1960), στο οποίο αναλύει το υπάρχον σύστημα μεταψυχολογικών υποθέσεων με τέτοιο τρόπο ώστε τα τρωτά του σημεία να γίνουν εμφανή. Ο ίδιος αναφέρθηκε σε αυτά

σχεδόν τυχαία, ενώ πραγματευόταν τις πιθανότητες επιβίωσης ορισμένων από τις κεντρικές ιδέες του συστήματος. Οι Raraport και Gill (1959) διεύρυναν τη μεταψυχολογία προκειμένου να συμπεριλάβει γενετικές και προσαρμοστικές απόψεις που υπονοήθηκαν στα γραπτά του Freud και είχαν επεξεργαστεί από τον Hartmann *et al.* (1949) και Erikson (1959). Είναι φανερό ότι οι γενετικές (αναπτυξιακές προσεγγίσεις) όπως και η προσαρμογή εμπεριέχουν ψυχοκοινωνικά στοιχεία τα οποία απομακρύνονται κατά πολύ από τις βιολογικές υποθέσεις της οικονομικής αρχής.

Όταν και αφού ο Raraport απεβίωσε, οι συνάδελφοι και μαθητές του ανασκόπησαν ο έργο του και στην συνέχεια συνέχισαν, με το δικό τους πρωτότυπο επιστημονικό έργο έγινε φανερό ότι οι εκτενείς αλλαγές είναι απαραίτητες προκειμένου να μετασχηματιστούν οι μεταψυχολογικές έννοιες σε θεωρίες που μπορούν να μεταλλαχθούν. Ως εκ τούτου ο Holt (1967a), συντάκτης μιας έκδοσής τιμής για τον Raraport, πρότεινε την εγκατάλειψη των εννοιών της ενέργειας, όπως η κατήλωση και η λήμπιντο, όπως επίσης και των εξηγηματικών εννοιών του Εγώ, του Υπερεγώ και του Αυτό (Gill και G. Klein 1964). Ένας μεγάλος αριθμός συναδέλφων του Raraport π.χ. Gill, G. Klein και Schafer, είναι μεταξύ των πιο κραυγαλέων επικριτών της μεταψυχολογίας. Θα ήταν ανόητο να ερμηνεύσουμε τις παρεκκλίσεις τους από τον Raraport ψυχαναλυτικά, όπως έχουν κάνει κάποιοι επικριτές τους. Τέτοια *ad hominem* επιχειρήματα εμποδίζουν την περεταίρω διευκρίνιση των πραγματικών λόγων για τους οποίους το εκτενές έργο του Raraport εισήγαγε μια νέα εποχή. Οι καρποί των κόπων του στη συστηματοποίηση μπορούν να γίνουν αντιληπτοί από το γεγονός ότι η κλινική έρευνα έχει εμπυχωθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις προσπάθειες γνωστών αναλυτών που ανήκουν στη σχολή του. Οι μεταψυχολογικές εξηγήσεις ήταν, όπως είναι τώρα ξεκάθαρο, πέραν των ορίων της ψυχαναλυτικής μεθόδου. Η ακρίβεια της μεταψυχολογίας δεν μπορεί να αποδειχθεί με τη βοήθεια αυτής της μεθόδου, καθώς η οικονομική αρχή σχετίζεται με τις διαδικασίες του κεντρικού νευρικού συστήματος που είναι προσβάσιμες μόνο στη φυσιολογική έρευνα. Ο βαθμός της επήρειας ωστόσο, που έχει ασκήσει η μεταψυχολογική θεώρηση στη θεραπευτική άσκηση για μια περίοδο δεκαετιών συνδέεται με το γεγονός ότι πολλές έννοιες χρησιμοποιούνται σε όλη τη θεωρία της ψυχανάλυσης μεταφορικά. Έχουν γίνει προσπάθειες να διαφοροποιηθούν τα διάφορα επίπεδα των θεωρητικών δομών σε σχέση με τη κλινική και πειραματική ελενξιμότητά τους.

Η επιρροή του Waelder

Σε απόκριση της κριτικής που δέχτηκε από φιλόσοφους ο Waelder, σκιαγράφησε διάφορα επίπεδα της ψυχαναλυτικής θεωρίας καθώς και τις έννοιες που σχετίζονται με αυτά στην έκθεση «Ψυχανάλυση Επιστημονική Μέθοδος και Φιλοσοφία» (1962):

Α. Στοιχεία παρατήρησης. Αυτά είναι τα στοιχεία τα οποία μαθαίνει ο ψυχαναλυτής από τον ασθενή του και κατά κανόνα δεν είναι προσβάσιμα στους άλλους. Αυτά τα στοιχεία οικοδομούν το επίπεδο της παρατήρησης. Στη συνέχεια ο αναλυτής επιχειρεί να ερμηνεύσει αυτά τα στοιχεία αναφορικά με τις αλληλοσυνδέσεις τους και τη σχέση του με άλλα

συμπεριφορικά πρότυπα ή με συνειδητό και ασυνείδητο περιεχόμενο. Εδώ κινούμαστε στο επίπεδο της ατομικής κλινικής ερμηνείας (ατομική «ιστορική» ερμηνεία, Freud 1916–17, σελ. 278)

Β. Στη βάση των ατομικών στοιχείων και των ερμηνειών τους, ο αναλυτής προβαίνει σε γενικεύσεις που οδηγούν σε συγκεκριμένες δηλώσεις σχετικά με ομάδες ασθενών, εμφάνιση συμπτωμάτων και ηλικιακών ομάδων. Αυτά εναπόκεινται στο επίπεδο των κλινικών γενικεύσεων (τυπικά συμπτώματα του Freud).

Γ. Οι κλινικές ερμηνείες και οι γενικεύσεις επιτρέπουν τον σχηματισμό θεωρητικών ιδεών, οι οποίες μπορεί ήδη να περιέχονται ή και να προέρχονται από ερμηνείες, όπως η απώθηση, η άμυνα, η επανεμφάνιση απωθημένου υλικού και παλινδρόμηση. Αυτή είναι η κλινική θεωρία της ψυχανάλυσης.

Δ. Πέρα από την κλινική θεωρία της ψυχανάλυσης, και όχι ξεκάθαρα διαχωρισμένη από αυτή βρίσκονται αυθαίρετες ιδέες όπως η καθήλωση, η ψυχική ενέργεια, ο έρωτας, και ο θάνατος : ψυχαναλυτική μεταψυχολογία. Η προσωπική φιλοσοφία του Freud μπορεί να εντοπιστεί στην μεταψυχολογία και στις ιδέες που την διέπουν (δες Wisdom, 1970).

Αυτό το πλάνο επιδεικνύει μία ιεραρχία ψυχαναλυτικών θεωριών, οι οποίες ποικίλουν ως προς το εμπειρικό περιεχόμενο και που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε κάθε επιστημονική αξιολόγηση.

Ο Waelder πιστεύει ότι όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της αφαίρεσης, τόσο πιο χαμηλή είναι η σχετικότητα με την ψυχαναλυτική πρακτική. Εάν αυτό ήταν αληθές και αν η κλινική θεωρία μπορούσε να διαχωριστεί από τις μεταψυχολογικές υποθέσεις υπό την σκοπιά ενός ανεξάρτητου συστήματος, η κρίση της θεωρίας θα μπορούσε να οριστεί ξεκάθαρα. Στην πραγματικότητα δεν είναι τόσο εύκολο να διακρίνουμε ποιες ιδέες ανήκουν στην υποθετική υπερδομή και ποιες είναι απαραίτητες έτσι ώστε να αποκτήσουν οι παρατηρήσεις περιεχόμενο, είτε με την έννοια της κατανόησης, είτε της επεξήγησης. Η ψυχαναλυτική μέθοδος απευθύνεται ιδιαίτερα στην αναγνώριση των ασυνείδητων ψυχικών διαταραχών. Οι παρατηρήσεις σχετικά με το πως ασυνείδητες και προσυνειδητές επιθυμίες και προθέσεις εκφράζονται σε παραπράξεις και συμπτώματα – η επιστροφή του απωθημένου- ανήκουν τόσο στο χαμηλότερο όσο και στο υψηλότερο επίπεδο του οικοδομήματος. Ο αναλυτής παρόλα αυτά δεν κοιτά χαμηλά από τους υψηλούς ορόφους, αλλά λαμβάνει τις μεταψυχολογικές απόψεις τις οποίες ο Waelder τοποθέτησε ψηλά, και τις χρησιμοποιεί στο καθημερινό, ισόγειο επίπεδο. Η τοπογραφική και δομική άποψη, για παράδειγμα ο διαχωρισμός του ψυχικού συστήματος σε υποσυνείδητο, προσυνείδητο και συνειδητό ή στο Αυτό, Εγώ και Υπερεγώ, απεικονίζει την ύπαρξη μιας σκάλας που ενώνει τους ορόφους και η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και προς τις δύο κατευθύνσεις. Κατά την άποψή μας, η περιγραφή του Waelder έχει ορθώς αναθεωρηθεί από τον Farrell (1981), ο οποίος χαρακτηρίζει την σχέση ανάμεσα στα χαμηλά και τα υψηλά επίπεδα της θεωρίας, λέγοντας ότι οι ψυχαναλυτικές ιδέες προσομοιάζουν ως προς την λειτουργία τους τον μυθολογικό θεό Ιανό. Περιγράφει την

απαραίτητα διττή λειτουργία των εννοιών σε όλες τις ιστορίες ως ακολούθως: Στην καθημερινή του εργασία ο αναλυτής δεν χρησιμοποιεί τις έννοιες προκειμένου να διευκρινίσει τις λεπτομερείς του ψυχικού συστήματος, αλλά για να ταξινομήσει το παραγόμενο από τον ασθενή υλικό. Εδώ οι έννοιες λειτουργούν στο χαμηλότερο επίπεδο. Ωστόσο, όταν απασχολείται με την θεωρία χρησιμοποιεί έννοιες όπως η παλινδρόμηση και η απώθηση προκειμένου να αποσαφηνίσει πως λειτουργεί το ψυχικό σύστημα του ασθενούς. Ο Farell γράφει ότι απλές δηλώσεις αναφορικά με συσχετισμούς ανήκουν στο χαμηλότερο επίπεδο, για παράδειγμα αναφέρει ότι ένα άτομο το οποίο υποφέρει από ματαίωση έχει την τάση να παλινδρομεί σε ένα πρώιμο στάδιο της ανάπτυξης. Ως παράδειγμα απώθησης ο Farell αναφέρει την συνήθη παρατήρηση της σύνδεσης ανάμεσα σε σεξουαλικές ανησυχίες των ενήλικων ασθενών, των απωθημένων εμπειριών της παιδικής ηλικίας και της αναβίωσης αυτών των εμπειριών στη θεραπεία. Ο αναλυτής χρησιμοποιεί τέτοιου είδους γενικεύσεις για να βοηθήσει να επέλθει τάξη στην επικοινωνία του ασθενούς (υλικό). Αυτή η ταξινομημένη διαπίστωση των συμφραζομένων εμπεριέχει σχετικά “αδύναμες επεξηγήσεις”:

«Αλλά αν ο αναλυτής είναι απασχολημένος στο να εξηγήσει γιατί και πως αυτού του είδους το υλικό εξαρχής παράγεται, τότε θα χρησιμοποιήσει παλινδρόμηση και απώθηση προκειμένου να βοηθηθεί, ώστε να συγκεκριμενοποιήσει και να περιγράψει τα στάδια των σχέσεων στο σύστημα αναφοράς αυτών των εννοιών. Έπειτα αυτά λειτουργούν στην θεωρία Υψηλού Επιπέδου» (Farell 1981, σελ. 38, μτφ πρωτότυπο).

Ως εκ τούτου οι έννοιες έχουν ήδη το προσωπείο του Ιανού στο χαμηλότερο επίπεδο και αναφέρονται στη θεωρία του υποσυνείδητου. Παρόλα αυτά όταν ο αναλυτής κάνει περιγραφικές δηλώσεις στην παρατηρήσιμη διαδοχή των γεγονότων μπορεί να παραμελήσει την *ιδέα της ένωσης* εάν είναι αποκλειστικά απασχολημένος με την καταγραφή πληροφοριών. Έτσι, αν και οι έρευνες των συνειρμών κατευθύνονται από την παραδοχή ότι υπάρχουν συνδέσεις μεταξύ των διάφορων στοιχείων, κατά την καταγραφή των πληροφοριών είναι αρχικά σημαντικό απλά να καταχωρήσουμε την πλήρη διαδοχή των ατομικών συνειρμών. Οι παρατηρήσεις στην ψυχανalyτική κατάσταση πρέπει αρχικά να καταχωρούνται περιγραφικά.

Ο δρόμος της εξόδου από την κρίση

Καθώς για πολλούς αναλυτές η ψυχολογία συνδέεται τόσο με την επιστημονική θέση της ψυχανάλυσης, ως επεξηγηματική θεωρία και με την αξίωση ότι η θεραπεία έχει μία αιτιακή προσέγγιση, η κρίση επηρεάζει τον αναλυτή τόσο ως επιστήμονα όσο και ως θεραπευτή. Ένας τρόπος για να αποδράσει από το δίλημμα είναι να απέχει ολοκληρωτικά από τις επεξηγηματικές θεωρίες και να ικανοποιηθεί από την ψυχανalyτική ερμηνεία, η οποία παίζει κυρίαρχο ρόλο στη πρακτική. Στις γερμανόφωνες χώρες η αντίθεση των «κατανοητικών» (verstehende) κλασικών και κοινωνικών επιστημών με τις επεξηγηματικές επιστήμες χρονολογείται πίσω στον Dilthey και Rickert και ο Hartmann (1927) πίστευε ότι είχε δείξει ξεκάθαρα πως η ψυχανάλυση είναι μία επιστήμη. Αργότερα ωστόσο η συζήτηση αναζωπυρώθηκε στον αγγλόφωνο κόσμο. Ο Klauber (1968) αναφέρθηκε στον Άγγλο ιστορικό

Collingwood (1946) ως έναν από τους πρώτους υποστηρικτές της κατανοητικής προσέγγισης. Ο Home (1966) επιχείρησε υπέρ της ίδιας γραμμής. Βορειοαμερικάνοι αναλυτές υιοθέτησαν γρήγορα τις ιδέες του Γάλλου φιλοσόφου Ricoeur (1969), ο οποίος χαρακτήρισε τον Freud ως ερμηνευτικό. Ο όρος «επιστημονική αυτοπαρανόηση» επινοήθηκε από τον Habermas (1968), προκειμένου να περιγράψει τη πλάνη της οποίας θύμα είχε πέσει ο Freud και έγινε σλόγκαν. Ο Habermas παρέπεμπε σε μεταψυχολογικές επεξηγήσεις χωρίς ωστόσο να αμφισβητεί ότι οι ψυχαναλυτές χρειάζονται τόσο μία επεξηγηματική θεωρία, όσο και γενικεύσεις προκειμένου να είναι ικανοί να θεραπεύσουν τους ασθενείς σε βάθος, δηλαδή προκειμένου να προτείνουν ερμηνείες.

Αρχή παρέκβασης

Συζητήσεις στην Ερμηνευτική

Σε αυτό το σημείο, θα θέλαμε να επαναλάβουμε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με την ερμηνευτική από προηγούμενες μας δημοσιεύσεις. (Thomä and Kächele 1975, σελ. 51-52). Ο όρος προέρχεται από την ελληνική λέξη ερμηνεύω (εξηγώ τις σκέψεις μου με λόγια, μεταφράζω, ερμηνεύω). Συχνά υποθέτουμε λανθασμένα ότι υπάρχει μια ετυμολογική σύνδεση, μεταξύ της ερμηνευτικής και του Ερμή, του αγγελιοφόρου και ως εκ τούτου του διερμηνέα των Θεών της Ελληνικής Μυθολογίας. Ωστόσο η ομοιότητα μεταξύ των λέξεων είναι συμπτωματική, καθώς το ερμηνεύω έχει τις ρίζες του κατά προσέγγιση στην έννοια «μιλώ». Ο όρος ερμηνευτική επινοήθηκε στις αρχές του 17ου αιώνα για να περιγράψει τη διαδικασία της ερμηνείας κειμένων. Η ανάπτυξη της ερμηνευτικής επηρεάστηκε έντονα από την εξήγηση της Βίβλου. Η διαμάχη μεταξύ των θεολόγων και των συνηγόρων της ερμηνευτικής φαίνεται για παράδειγμα στην αρχή ότι η παρανόηση γενικά προηγείται της κατανόησης. Έτσι η κατανόηση καταλήγει να είναι ένα επιστημολογικό πρόβλημα. Πρέπει να γνωρίζουμε κάτι σχετικά με ένα αντικείμενο δηλαδή να έχουμε μία προ-κατανόηση πριν να το μελετήσουμε.

Η ερμηνευτική προσέγγιση εκφράστηκε πιο καθαρά στις κλασικές επιστήμες και σε κλάδους της φιλολογίας που ασχολήθηκαν με την ερμηνεία κειμένων όπου η θεμελιώδης ερώτηση είναι αυτή της έννοιας, δηλαδή του νοήματος του υπό εξέταση κειμένου. Υπάρχει άμεση σύνδεση της φιλολογικής, θεολογικής και ιστορικής ερμηνευτικής με το κατανοητικό χαρακτήρα της ψυχολογίας. Η απαίτηση του να αισθάνεται και να σκέφτεται κάποιος μέσα στο κείμενο ή μέσα στη κατάσταση του άλλου συνδέει το κατανοητικό χαρακτήρα της ψυχολογίας με τις κλασικές επιστήμες. Η ικανότητα να επαναδομηθούν οι εμπειρίες του άλλου είναι μία από τις προϋποθέσεις που πρέπει να εκπληρωθούν προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ψυχαναλυτική θεραπεία. Η ενδοσκόπηση και η ενσυναίσθηση είναι απαραίτητα στοιχεία των συμπληρωματικών τεχνικών κανόνων, των ελεύθερων συνειρμών και της διάσπασης προσοχής. Η πρόταση «κάθε κατανόηση είναι ήδη μία αναγνώριση του εαυτού και του αντικειμένου, μία συμφιλίωση αυτών που διαχωρίζονται εκτός της κατανόησης αυτό το οποίο δεν καταλαβαίνω παραμένει άγνωστο και διαφορετικό σε μένα» θα μπορούσε να έχει γραφτεί από έναν ψυχαναλυτή με ενδιαφέρον για την ενσυναίσθηση (s. z. B. Greenson 1960; Kohut

1959), αλλά στην πραγματικότητα γράφτηκε από τον Hegel (s. Apel 1955, S. 170). Ο Kohut (1959, S. 464) τονίζει ότι ο Freud χρησιμοποίησε την ενδοσκόπηση και την ενσυναίσθηση ως επιστημονικά όργανα για συστηματική παρατήρηση και εξερεύνηση. Ο Gadamer γράφει ότι η ερμηνεία ξεκινάει:

«Εκεί που το νόημα ενός κειμένου δεν μπορεί άμεσα να κατανοηθεί. Πρέπει να ερμηνεύσουμε σε όλες τις περιπτώσεις που δεν εμπιστευόμαστε την άμεση εκδήλωση ενός φαινομένου. Ως εκ τούτου ο ψυχολόγος δεν δέχεται τις δηλώσεις του ασθενή σχετικά με τη ζωή του με την ονομαστική τους αξία, αλλά εξετάζει τι συμβαίνει στο ασυνείδητό του. Κατά τον ίδιο τρόπο ο ιστορικός ερμηνεύει τα καταγεγραμμένα γεγονότα προκειμένου να ανακαλύψει το αληθινό νόημα που εκφράζουν, αλλά που επίσης αποκρύπτουν» (1965, σ.319 μτφ πρωτότυπο).

Ο Gadamer φαίνεται να έχει υπόψη του έναν ψυχολόγο που ασκεί ψυχανάλυση, όταν γράφει τα παραπάνω. Η περιγραφή του χαρακτηρίζει τη ψυχοδυναμική προσέγγιση. Είναι ακριβώς το ακατανόητο, το φαινομενικά παράλογο στοιχείο των ψυχοπαθολογικών φαινομένων, του οποίου η ψυχανalyτική μέθοδος εντοπίζει την προέλευσή και τελικά το καθιστά κατανοητό. Είναι παραπάνω από ένα τυχαίο πρόβλημα λεπτομέρειας ότι σύμφωνα με τον Gadamer κρυπτογραφημένα ή αλλοιωμένα κείμενα δημιουργούν ένα από τα πιο δύσκολα ερμηνευτικά προβλήματα. Η φιλολογική ερμηνευτική πιθανόν συναντά εδώ ένα εμπόδιο που δεν μπορεί να ξεπεραστεί από την απλή κατανοητική φύση της ψυχολογίας, δηλαδή από τη ψυχολογία η οποία στερείται επεξηγηματικής θεωρίας.

Τέλος παρέκβασης

Η Μεταψυχολογία και η κρίση της Θεωρίας

Επιστρέφοντας στην κύρια γραμμή των επιχειρημάτων μας, η αξιολόγηση κάποιου για την κρίση στη θεωρία και τη διάδοσή της μέσω των διαφόρων επιπέδων της ψυχανάλυσης, εξαρτάται ιδιαίτερα από τον ρόλο της συνεισφοράς του στη ψυχανάλυση. Προκλητικοί τίτλοι άρθρων δίνουν την εντύπωση μιας εκρηκτικής συζήτησης.

- «Η μεταψυχολογία δεν είναι ψυχολογία» ισχυρίζεται ο Gill (1976, γερ. 1984).
- «Δύο θεωρίες ή μία» αναρωτιέται ο G. Klein (1970) κριτικάροντας τη θεωρία της λίμπιντο.
- «Μεταψυχολογία ποιος τη χρειάζεται;» αναρωτιέται ο Meissner (1981)
- Ο Frank (1979) συζητά διεξοδικά για τα βιβλία των G. Klein (1976), Gill και Holzman (1976), και Schafer (1976), και διαφαίνεται από τον τίτλο του βιβλίου του ότι κοντεύει στην υποταγή «Δύο θεωρίες ή μία; Ή καμία;»
- Ο Modell (1984b) απαντά στην ερώτηση «Υπάρχει ακόμα μεταψυχολογία;» με ναι και όχι: οι χαρακτηριστικές μεταψυχολογικές απόψεις είναι παραπλανητικές και ως εκ τούτου θα πρέπει να εγκαταλειφθούν. Ότι παραμένει σύμφωνα με τον Modell από την παραδοσιακή μεταψυχολογία είναι μία κενή ιδέα.

- Ο Brenner (1980) τέλος πιστεύει ότι οι παρεκκλίσεις και οι συγχύσεις των συναδέλφων του αποσαφηνίζονται από την εξήγηση που δίνει από τα σχετικά κείμενα του Freud. Δηλώνει ότι η μεταψυχολογία θα πρέπει να εξισωθεί με τη θεωρία του Freud για τις ασυνείδητες διαδικασίες και με το σύνολο της ψυχολογίας βάθους.

Τα μεταψυχολογικά κείμενα του Freud μπορούν να ερμηνευτούν με διαφορετικούς τρόπους και σε αυτές τις διαφορετικές αναγνώσεις έχουν τη ρίζα τους οι τωρινές φιλονικίες (Schmidt-Hellerau 1995, Thomä 2003). Οποιαδήποτε σοβαρή ψυχαναλυτική συζήτηση εξακολουθεί να ξεκινά με την εξήγηση του Freud, αλλά δεν μπορεί να κλείνει και με αυτή. Θα πρέπει να έχει γίνει ήδη ξεκάθαρο μέχρι τώρα ότι ο λόγος για τον οποίο η κρίση στη θεωρία επηρεάζει τη ψυχαναλυτική μέθοδο, είναι ότι έχει επιρροή στο ποιες ιδέες φέρνει ο αναλυτής στο υλικό και σε ποιο βαθμό αυτές βοηθούν την κατανόηση και πιθανώς ακόμη και την εξήγηση. Στο πλαίσιο της ανακάλυψης, οι ιδέες που συγκρότησε ο Freud στη βάση της παρατήρησης των παροξυσμών της υστερίας και άλλων ψυχοπαθολογικών συνδρόμων του έδωσε τη δυνατότητα να επιτύχει απρόσμενες και μοναδικές εξηγήσεις σχετικά με τις ασυνείδητες διαδικασίες. Έπειτα ανέπτυξε μια μέθοδο, έτσι ώστε να μπορέσει να ελέγξει την ιδέα του στον αντίποδα άλλων παρατηρήσεων. Σε μία σημαντική μελέτη ο Wisdom (1956, σελ. 13) γράφει «Από εδώ και στο εξής, όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα πρόβλημα, η θεωρία πρέπει να έρχεται πρώτη». Στο ίδιο απόσπασμα ο Wisdom καθιστά ξεκάθαρο ότι οι διάφορες τεχνικές της ψυχανάλυσης είναι απόπειρες για να επιλυθούν πρακτικά και θεωρητικά προβλήματα.

Υποθέσεις στη Μεταψυχολογία

Το πως οι αναλυτές απαντούν τα εκρηκτικά ερωτήματα τα οποία προφανώς προκύπτουν, εξαρτάται από το τι κατανοούν ως μεταψυχολογία και πώς ερμηνεύουν τα γραπτά του Freud σχετικά με το θέμα. Οι δικές μας μελέτες μας έχουν πείσει ότι οι ερμηνείες του Rapaport και του Gill (1959) σχετικά με την μεταψυχολογία και οι θέσεις τους στο έργο του Freud είναι ισάξιες, προσθέτοντας την ίδια βαρύτητα στις διαφορές μεταψυχολογικές απόψεις. Αργότερα ωστόσο ο Gill συγκεκριμένα απέδωσε μία κεντρική θέση στην οικονομική (βιολογική) προσέγγιση του Freud στην ερμηνεία. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για την διαφορετικότητα των απόψεων σε αυτό το σημείο. Από τη μία πλευρά τα σχετικά κείμενα μπορούν να ερμηνευτούν με διαφορετικούς τρόπους, από την άλλη πλευρά κατά την εφαρμογή τους από τους αναλυτές όλες οι μεταψυχολογικές απόψεις φυσικά και έχουν σχέση με την εμπειρία του ασθενή. Από αυτήν την άποψη η μεταψυχολογία είναι επίσης ψυχολογία. Τελικά οι δυναμικές και τοπογραφικές απόψεις φαίνεται να είναι πιο κοντά στην εμπειρία και τις ανθρώπινες συγκρούσεις από ότι οικονομικές ιδέες σχετικά με ποσοτικές διαδικασίες τις οποίες το άτομο δεν γνωρίζει. Κατά τη γνώμη μας, ωστόσο, αυτή η περιγραφή της μεταψυχολογίας μεταμφιέζει το γεγονός ότι ο Freud όχι μόνο παρέμεινε σταθερός στις οικονομικές απόψεις, αλλά επίσης προσπάθησε να βασίσει τη θεωρία στην ενστικτώδη φύση του ατόμου και στη βιολογία, ενώ ταυτόχρονα προσδοκούσε ότι ποσοτικοί παράγοντες θα έδιναν αργότερα λύσεις σε

προβλήματα που δεν είχαν επιλυθεί. Έτσι προέκυψε «η απατηλή χρήση ποσοτικών εννοιών στη δυναμική ψυχολογία» (Kubie 1947).

Καμία αλλαγή δεν είναι απαραίτητη φυσικά εάν η ψυχολογία στερηθεί της επιστημονικής της έννοιας όπως προτάθηκε από τον Meissner (1981), ο οποίος παίρνει αποστάσεις από τη μεταψυχολογία καθώς την αντιμετωπίζει ως τίποτα παραπάνω από μία καθοδηγητική ιδέα, κάτι που κάθε επιστήμονας χρειάζεται επιπλέον της μεθόδου - μία αδιαφιλονίκητη κοινοτυπία. Ο Modell (1981) επίσης γδύνει την μεταψυχολογία από τα φυσικαλιστικά της χαρακτηριστικά και αντιμετωπίζει τη “μάγισσα της μεταψυχολογίας” του Freud ως ένα σύμβολο γόνιμου προβληματισμού και φαντασίας. Όπως και ο Μεφιστοφελής στον Φάουστ του Γκαίτε (μέρος 1, Η κουζίνα της μάγισσας) πρέπει και εμείς να αναρωτηθούμε «Είναι αυτός ο τρόπος να αντιμετωπίσουμε τις μάγισσες;». Σε ποιο περιεχόμενο ζήτησε ο Freud βοήθεια για την «γύμωση της μάγισσας;» Στο έργο του «Περατή και μη περατή ανάλυση», ο Freud προσπάθησε να απαντήσει στην ερώτηση αν είναι δυνατό “ με τη μέθοδο της αναλυτικής θεραπείας να απαλλαχτούμε από τη σύγκρουση μεταξύ ενός ενστίκτου και του Εγώ ή από την παθογένη ενστικτώδη απαίτηση πάνω στο Εγώ μόνιμα και οριστικά”. Αναζητούσε βοήθεια από τη μάγισσα «Αναγκάζεται κανείς να παραδεχτεί “ήρθε λοιπόν η στιγμή της μάγισσας”. Δηλαδή της μάγισσας που λέγεται μετάψυχολογία. Χωρίς μετάψυχολογικές υποθέσεις και θεωρητικολογία -λίγο έλειπε να πω φαντασιοκοπία -δεν προχωρά κανείς ούτε βήμα» (μτφ Γιώργος Σαγκριώτης, σελ. 30). Αφότου συμβουλευτήκε τη μάγισσα, ο Freud, πίστεψε ότι είχε βρει την απάντηση στα ποσοτικά στοιχεία της δύναμης του ενστίκτου ή στην σχέση μεταξύ της δύναμης του ενστίκτου και της δύναμης του Εγώ (1973c, σελ.225-226). Ο Freud εξήγησε την εμπειρία της ηδονής και τη δυσαρέσκειάς μέσω της οικονομικής αρχής. Υπέθεσε ότι η ηδονή και η δυσαρέσκεια πραγματοποιούνται ως ψυχικές και σωματικές εμπειρίες, καθώς οι συναισθηματικές αναπαραστάσεις καταλαμβάνονται από ψυχική ενέργεια και η δε ηδονή εκτονώνει αυτή την ενέργεια. Ο Freud υπέθεσε ότι η καθήλωση και η εκτόνωση είναι οι κανονιστικοί μηχανισμοί. Ως εκ τούτου η μάγισσα της μεταψυχολογίας δεν μας οδηγεί στο απόγειο της φαντασίας, αλλά σε αληθινές ποσότητες, μολονότι ο Freud τις εντοπίσετε εκεί που η ψυχαναλυτική μέθοδος δεν μπορεί να φτάσει, στο βιολογικό υπόστρωμα, σε εγκεφαλικές και νευροφυσιολογικές διαδικασίες εν συντομία στο σώμα.

Ο Brenner (1980) ισχυρίζεται ότι πέτυχε την πραγματική εξήγηση. Αποτέλεσμα αυτού του ισχυρισμού είναι η εξίσωση της μεταψυχολογίας με την ψυχολογία του ασυνείδητου και με ολόκληρη την ψυχαναλυτική ψυχολογία. Είναι αναμφισβήτητο ότι ο Freud τόνισε τους ποσοτικούς και οικονομικούς παράγοντες καθόλη τη διάρκεια του έργου του και όχι μόνο στα τελευταία του κείμενα. Αυτή η έμφαση αποδίδεται στην επιρροή του Bruecke και κατ’ επέκταση στη σχολή Helmholtz - ωσάν αναγνωρίζοντας την προέλευση της οικονομικής αρχής θα άλλαζε ότι οι αποφασιστικοί παράγοντες της ψυχαναλυτικής θεωρίας και ως εκ τούτου της θεωρίας του ασυνείδητου είναι η καθήλωση και η εκτόνωση, δηλαδή οι οικονομικές και οι ενεργειακές απόψεις. Ακόμη και ο Brenner έπρεπε να παραδεχτεί ότι με αυτόν τον ισχυρισμό

του ο Freud επιχείρησε να εξηγήσει ψυχικά φαινόμενα δυναμικά, τοπογραφικά και οικονομικά. Οι Rapaport και Gill (1959, π 153) περιγράφουν αυτές τις υποθέσεις ως τα θεμέλια της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Αυτό αναφέρεται, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Freud «στις δυναμικές σχέσεις μεταξύ διαφόρων παραγόντων του νοητικού συστήματος που έχουν αναγνωριστεί - ή αν είναι προτιμότερο εξαχθεί ως συμπέρασμα ή εικασία - από εμάς» (1937 c, σελ. 226). Εάν προσθέσουμε τις γενετικές και προσαρμοστικές απόψεις, τα πέντε μεταψυχολογικά σημεία καλύπτουν μαζί ολόκληρο το φάσμα της ψυχαναλυτικής θεωρίας.

Η σχέση μεταξύ θεωρίας και μεθόδου

Το ζήτημα τώρα δεν είναι πόσες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί και σε ποιο επίπεδο αφαίρεσης, αλλά ποιες θεωρητικές υποθέσεις είναι δυνατόν να ελεγχθούν μέσω της ψυχαναλυτικής μεθόδου ή μέσω ψυχολογικών πειραμάτων. Σε αυτή τη συζήτηση όσον αφορά τη σχέση θεωρίας και μεθόδου ο Brenner αποτυγχάνει να εξετάσει ένα σημαντικό ζήτημα: τα στοιχεία τα οποία ο Freud δανείστηκε από τη βιολογία περιόρισαν την κατανόηση της ψυχολογίας του βάθους και των ψυχαναλυτικών επεξηγήσεων ή ακόμα παραμόρφωσαν αυτές τις εξηγήσεις, όπως έδειξε ο Modell (1981). Αυτό το ζήτημα οδήγησε στην κριτική της μεταψυχολογίας από οικονομικής άποψης και ως εκ τούτου στην κριτική όλων των θεωρητικών υποθέσεων οι οποίες είναι συνδεδεμένες με κάποιο τρόπο με αυτή. Για αυτό το λόγο δεν είναι αδιάφορο πώς ονομάζουμε τις δυνάμεις στις οποίες αποδίδεται ο ρόλος της ψυχικής δυναμικής (Rosenblatt u. Thickstun, 1977). Αντίθετα ο Brenner (1980, p.211) πιστεύει ότι δεν έχει διαφορά αν κάποιος μιλά για ψυχική ενέργεια ή για κινητήρια παρόρμηση ή χρησιμοποιεί ένα σύμβολο όπως το abc. Παρόλα αυτά εφόσον το υποσυνείδητο είναι προσβάσιμο στην ψυχαναλυτική μέθοδο μόνο μέχρι το βαθμό που το ένστικτο αναπαρίσταται στην ψυχή δεν είναι καίριας σημασίας το εάν χρησιμοποιούμε ανώνυμα σύμβολα ή εάν μιλούμε με όρους σημαντικών και σκόπιμων κινήτρων.

Ο Modell (1981, σελ. 392) τονίζει ότι η κλινική θεωρία δεν εξηγείται από την μεταψυχολογία, αλλά πηγάζει από αυτή. Για να υποστηρίξει αυτό το επιχείρημα παραθέτει ένα παράδειγμα από το βιβλίο της A. Freud «Το Εγώ και οι μηχανισμοί άμυνας» το οποίο από την άλλη δεν θα μπορούσε να έχει γραφτεί αν ο Freud δεν είχε αναθεωρήσει την μεταψυχολογία και δεν είχε παράσχει ένα καινούργιο μοντέλο στο οποίο οι υποσυνείδητες δυνάμεις θεωρούνται ως μέρος του Εγώ. Παρόλες τις τροποποιήσεις που έκανε ο Freud παρέμεινε πιστός στην ιδέα του υλιστικού μονισμού. Ταυτόχρονα κατά την διερεύνηση της ανθρώπινης ψυχικής ζωής παρέμεινε πεπεισμένος για τον καίριο το ρόλο που παίζει η μέθοδος. Με άλλα λόγια είχε μία διϋστική προσέγγιση απέναντι στην ψυχολογική διερεύνηση των ασυνείδητων διαδικασιών και στην προέλευση και τις συνέπειες της απώθησης. Η ιδιοφυΐα του υπερνικήσετε μεταψυχολογικές ψευδο-εξηγήσεις και χάραξε το δρόμο για τις μεγάλες ανακαλύψεις τις οποίες περιέγραψε στο «Εγώ και το Αυτό» (1923β) και το «Η ομαδική ψυχολογία και η ανάλυση του Εγώ»(1921).

Παράλληλα, η προσπάθειά του να παράσχει ένα μεταψυχολογικό θεμέλιο για την ψυχική ζωή ολοκληρώθηκε στο έργο του "Πέρα από την αρχή της ηδονής"(1920g). Παρά την δήλωσή του ότι η επιστημονική μορφή της ψυχανάλυσης βασίζεται σε ιδέες που έχει δανειστεί από την ψυχολογία (1927a, σελ. 294), και παρά το ψυχοπαιδαγωγικό του αίτημα, σύμφωνα με το οποίο οι αναλυτές θα πρέπει να μαθαίνουν να περιορίζουν τον εαυτό τους σε ψυχολογικούς τρόπους σκέψης (Freud 1932, σε ένα γράμμα του στον V. von Weizsäcker, παράθεση από τον von Weizsäcker 1977 [1954], σελ. 125), οι ψευδο-επιστημονικές μεταψυχολογικές εξηγήσεις διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό την αίγλη τους. Για αυτό το λόγο ο τίτλος του βιβλίου του Gill "Η μεταψυχολογία δεν είναι ψυχολογία" (1976, γερμ. 1984) δημιούργησε τέτοια κύματα αντιδράσεων.

Η οικονομική θεωρία υπό επίθεση

Η εσωτερική κρίση στην ψυχανάλυση είναι τόσο «καυτή», γιατί ορισμένοι ψυχαναλυτές επέτρεψαν στον εαυτό τους να ακολουθήσουν την εύκολη οδό. Ένας εκπρόσωπος αυτής της ομάδας είναι ο Gill. Μετά τη διεύρυνση της μεταψυχολογίας μαζί με τον Rapaport (Rapaport u. Gill 1959) και μετά την επαναξιολόγηση του έργου του Freud (1950a) «Μελέτη για την επιστημονική ψυχολογία» μαζί με τον Pribram (Pribram u. Gill 1976) σημειώθηκε ένα σημείο καμπής στη σκέψη του. Όπως μπορεί να συμπεραθεί από την ανασκόπηση του Weiner (1979) στο άρθρο των Pribram και Gill και από το δοκίμιό του Holt (1984) προς τιμή της ζωής και του έργου του Gill, η εγκατάλειψη της ιδέας ότι η οικονομική άποψη είναι μία θεμελιώδης αρχή της μετάψυχολογίας έγινε αναπόφευκτη. Η μέθοδος της ψυχολογίας του βάθους δεν δύναται να κάνει δήλωση για νευροφυσιολογικές ή άλλες βιολογικές διεργασίες. Ο Freud παρόλα αυτά επανειλημμένα επέστρεφε στην οικονομική άποψη και στις εικασίες σχετικά με το τι είναι κατανομή της ενέργειας στον οργανισμό για λόγους στους οποίους δεν θα επεκταθούμε τώρα. Ο ψυχαναλυτής ασχολείται διαρκώς με διαδικασίες που αφορούν τις σωματικές εμπειρίες των ατόμων. Οι υποκειμενικές θεωρίες του ασθενή για τη σωματική του κατάσταση είναι ανθρωπομορφικές: σε αυτές καθρεφτίζονται παιδικές σωματικές αναπαραστάσεις. Η γλώσσα της μεταψυχολογίας όχι απλά διατηρεί απόλυτες βιολογικές ιδέες, αλλά μέσω των μεταφορών οι φαντασιώσεις των ασθενών για το σώμα τους, δηλαδή για την εικόνα, συνειδητή και ασυνειδητή που έχουν για τον εαυτό τους, ενισχύεται σε ένα αφηρημένο επίπεδο. Ο Gill (1977) τόνισε ότι η μεταψυχολογία είναι γεμάτη με εικόνες, που προδίδουν την προέλευση τους σε παιδικές σεξουαλικές φαντασιώσεις. Ο Freud μέσω του μετάψυχολογικού συστήματος ήθελε να εξηγήσει προβολές, οι οποίες είχαν προηγουμένως οδηγήσει στον σχηματισμό μεταφυσικών αναπαραστάσεων.

Αν τώρα αποδειχθεί ότι η μεταφορική γλώσσα της μεταψυχολογίας είναι επίσης τόσο βαθιά συνδεδεμένη με παιδικές αναπαραστάσεις, όπως και με βιολογικές παρωχημένες αντιλήψεις τότε θα γίνει κατανοητό για ποιο λόγο τέτοιου είδους όροι έχουν παραμείνει τόσο ζωτικοί, αν και ως μέρη μιας επιστημονικής θεωρίας είναι πλέον αβάσιμοι. Αν κάποιος, όπως ο Gill, ακολουθεί πιστά τους ορισμούς και το εξειδικευμένο περιεχόμενο τους, όπως

διατυπώθηκαν από τον Freud, η μεταψυχολογία δεν θα υφίσταται πια ως επιστημονική θεωρία. Αν παρόλα αυτά οι ορισμοί αφεθούν στην ελεύθερη βούληση του κάθε συγγραφέα, ο καθένας μπορεί να ξεκινήσει εκ νέου από την αρχή ή να αφήσει τα πάντα ως έχουν. Υπό αυτή την έννοια ο Modell (1981) συγκαταλέγει όλα τα οικουμενικά ψυχολογικά φαινόμενα -όπως τον ψυχαναγκασμό της επανάληψης, τη ταύτιση και την εσωτερίκευση, την προέλευση και τη δημιουργία του οιδιπόδειου συμπλέγματος, την ανάπτυξη του Υπερεγώ και του ιδανικού Εγώ- στην μεταψυχολογία. Είναι της άποψης ότι διεργασίες οι οποίες είναι κοινές σε όλους τους ανθρώπους, δηλαδή επιτρέπουν τον υψηλότερο βαθμό γενίκευσης, πρέπει να εκλαμβάνονται εξ ορισμού βιολογικά.

Πιστεύουμε ότι είναι επιμέρους λύση το να αποδίδουμε τα οικουμενικά ψυχολογικά φαινόμενα, όπως η ταύτιση και η οιδιπόδεια σύγκρουση, οι αιμομικτικές επιθυμίες και τα αιμομικτικά taboο στη βιολογία του ανθρώπου, καθώς εμφανίζονται σε όλες τις κουλτούρες ακόμη και αν έχουν διαφορετικό κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο (Bischof 1985). Αυτές οι ψυχοκοινωνικές διεργασίες προϋποθέτουν την ικανότητα για συμβολισμό η οποία στην πλήρη της έκταση χαρακτηρίζει μόνο το ανθρώπινο είδος. Σύμφωνα με τη βιολογική υπόθεση ο Homo Sapiens είχε κάποια αντίληψη όσον αφορά τα γενετικά πλεονεκτήματα της εξωγαμίας και της αποφυγής της αιμομιξίας. Ωστόσο δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε κοινωνικές επεξηγήσεις οι οποίες προσλαμβάνουν ψυχοκοινωνικές και κοινωνικο-λογικοπολιτιστικές προσεγγίσεις (Parsons 1964, σελ. 57ff.). Η ένταση ανάμεσα στις αιμομικτικές επιθυμίες και τα ταμπού εκδηλώνεται με την παραβίαση των ιδίων μέσω της συνεχούς και αυξανόμενης καταστρατήγησης των ορίων ανάμεσα στις γενιές. Ο ίδιος ο Bischof (1985, σελ. 372ff.) συγκεντρώνει σχετικό υλικό για την αποβολή της από κοινού βιωμένης πρώιμης εμπειρίας της γονικής φροντίδας. Αυτές δεν θίγουν εν τούτοις το πυρήνα του φροϋδικού οιδιπόδειου ζητήματος

Θα πρέπει ωστόσο να δοθεί έμφαση στο ότι ψυχοκοινωνικά και κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα ενέχουν μία αυτονομία, ενώ ούτε η προέλευσή τους ούτε η τροποποίηση τους μπορεί να αναχθεί σε βιολογικές διεργασίες. Το πολιτιστικό υπόβαθρο επηρεάζει τη ζωή των ασθενών μας και διασαφηνίζει αυτή του τη θέση με δύο ιστορίες. Σε αυτό το πλαίσιο και σε αντίθεση με τον Rubinstein (1980) θεωρούμε το ομολογουμένως υποθετικό επιχείρημα των Porper and Eccle (1977) υπέρ μίας διαδραστικής διαμόρφωσης για το ζήτημα ψυχή-σώμα, ως ιδιαίτερα καρποφόρο για την ψυχάνάλυση. Οι Porper and Eccles αποδίδουν ισχυρή εξελικτική επιρροή στις ψυχικές διεργασίες, εφόσον υποθέτουν ότι ο άνθρωπος αφού μάθει να μιλά και αφού αναπτύξει ενδιαφέρον για τη γλώσσα βρίσκεται στο δρόμο για την ανάπτυξη του εγκεφάλου και του πνεύματος του.

Σε αυτό το σημείο δεν μας ενδιαφέρει η επίδραση της εσωτερικής ψυχικής ζωής του ανθρώπου στην εξέλιξή του ούτε οι υποθέσεις των Porper και Eccles, αλλά στα πλαίσια της διαδραστικής διαμόρφωσης, η απελευθέρωση της ψυχάνάλυσης ως ψυχοκοινωνική επιστήμη από τον υλιστικό μονισμό ως θεμέλιο της μεταψυχολογίας. Τα επιχειρήματα των Porper και

Eccles είναι από ευρετικής άποψης παραγωγικά και πολύ λιγότερο υποθετικά από όσο ισχυρίζεται ο Rubinstein. Και αυτό επειδή η βασική έρευνα της νευροφυσιολογίας υποθέτει ότι ο εγκέφαλος χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και από εξάρτηση από το περιβάλλον. Τα νευροφυσιολογικά ή ορθότερα τα ψυχονεύροφυσιολογικά πειράματα του Kandels (1979, 1983) σε είδη σαλιγκαριών (*Aplysia*), υπονοούν τη διαδραστική διαμόρφωση, στη βάση της οποίας βρίσκεται η πλαστικότητα του εγκεφάλου. Συστηματική αισθητηριακή διέγερση των οργάνων της αφής σε αυτά τα σαλιγκάρια οδηγεί σε δομικές αλλαγές στα κύτταρα του εγκεφάλου στην αντίστοιχη εγκεφαλική περιοχή. Οι λεπτομέρειες αυτής της πρωτοποριακής ανακάλυψης για τις οποίες ο Kandel βραβεύτηκε με Νόμπελ το 1999 είναι κατανοητές στην ανάγνωση (Kandel et al. 1996, σελ. 689). Συνοπτικά από αυτά τα καινοτόμα πειράματα μπορούμε να καταλήξουμε στην παρακάτω δήλωση: Οι γνωστικές (ψυχικές) διεργασίες φέρνουν δομικές (μοριακές) αλλαγές (δες Fonagy 2004, Dornes 2005)

Αρχή παρέκβασης

Μπορούμε να συνοψίσουμε λέγοντας ότι η κριτική στη μεταψυχολογία όπως αυτή εκφράστηκε από τους Gill, Holt, G. Klein, and Schafer είναι πειστική. Ο Modell πιστεύει ότι το πρόβλημα μπορεί να εξουδετερωθεί, απλώς ασκώντας κριτική στις παρωχημένες βιολογικές αρχές με τις οποίες στηρίζεται η εξήγησή του Freud. Παραθέτει το παράδειγμα της συγκεκριμενοποίησης της ιδέας όσον αφορά την ενέργεια λέγοντας ότι οδήγησε σε μία λανθασμένη θεωρία για την εκτόνωση των συναισθημάτων. Πιστεύουμε ότι η πηγή της κρίσης στη ψυχανάλυση είναι η σύγχυση ανάμεσα στη βιολογία και την ψυχολογία η οποία προέκυψε από τον ισομορφισμό του ψυχικού και σωματικού, καταλήγοντας στον υλιστικό μόνιμο του Freud και για αυτό το λόγο συνηγορούμε υπέρ μιας θεωρίας της ψυχανάλυσης βασισμένη πρωταρχικά ψυχολογικές και ψυχοδυναμικές θεωρήσεις (Thomä, 2002). Υπέρ αυτής της άποψης συνηγορεί και η μεθοδολογική προσέγγιση καθώς είναι η μόνη θεώρηση η οποία παρέχει ένα θεμέλιο για τη διεξαγωγή ερευνών ψυχοφυσιολογικών συσχετίσεων. Οι έρευνες αυτές διακατέχονται ωστόσο συχνά από την ουτοπική ιδέα ότι είναι δυνατόν να χρησιμοποιήσουμε νευροφυσιολογικές τεχνικές για να ελέγξουμε ψυχολογικές θεωρίες. Το γεγονός ότι οι νευροφυσιολογικές μέθοδοι και οι ψυχολογικές θεωρίες αναφέρονται σε τελείως διαφορετικά αντικείμενα έχει αγνοηθεί σε τέτοιο βαθμό που είναι πλέον ανούσιο να διερωτόμαστε σχετικά με συμβατότητα και την ασυμβατότητα των ψυχολογικών και νευροφυσιολογικών θεωριών. Όσο περισσότερο είναι επιτακτική η ανάγκη για εξωτερική συνοχή (Strenger 1991), τόσο πιο επιτακτική είναι η ανάγκη να προειδοποιούμε για τον κίνδυνο της υπερεκτίμησης της. Έτσι στο διάλογο ανάμεσα στην ψυχανάλυση και τη νευροεπιστήμη το κύριο μέλημα είναι να θέτουμε ερωτήσεις οι οποίες να τραβούν την προσοχή των νευροεπιστημόνων (Walter et al. 2002). Αυτός είναι και ο λόγος που καθαρά μοριακά βιολογικά ζητήματα δεν εμπίπτουν στη σφαίρα του ενδιαφέροντος των ψυχαναλυτών. Αντίθετα τα οι περιορισμοί που προκύπτουν από νευροεπιστημονικές θεωρίες

του συναισθήματος είναι υψηλής συνάφειας για τους ψυχαναλυτές. Στα πλαίσια αυτής της λογικής ο Ranksepp (1999) συνηγορεί υπέρ μιας αμοιβαίας ανταλλαγής ιδεών:

«Η ψυχαναλυτική θεωρία μπορεί τώρα να καθοδηγήσει την νευροεπιστημονική σκέψη προς την πολύπλευρη συναισθηματική δυναμική η οποία διαχέει το νευρικό σύστημα. Σε ανταπόδοση η νευροεπιστήμη μπορεί να παραδώσει τα γεγονότα τα οποία επιτρέπουν την ψυχαναλυτική θεωρία να συνδεθεί με αντικειμενικές προσεγγίσεις» (σ.15, μτφ πρωτότυπο).

Υπό αυτήν την σκοπιά ο Gabbard (2001) θέτει μια ερώτηση που εξάπτει την περιέργεια «Τι μπορεί να μας διδάξει η νευροεπιστήμη για την μεταβίβαση;» . Μολονότι διατηρώντας τη μεθοδική τους αυτονομία και ανεξαρτησία η συνεργασία της νευροβιολογίας με την ψυχανάλυση, η οποία ασχολείται με ασυνείδητες διεργασίες για 100 χρόνια μπορεί να είναι αμοιβαία ωφέλιμη. Αυτή η διεπιστημονική συνεργασία φαίνεται ότι ενοχλεί τόσο τον Birbaumer (2004), ώστε να πιστεύει ότι πρέπει να προστατεύσει συνολικά τους ερευνητές του εγκεφάλου από την “ψυχανάλυση”! Παράλληλα δίνει μία δαιμόνια προειδοποίηση τριών σελίδων στους ερευνητές του εγκεφάλου ότι ξεγελούν τον εαυτό τους, καθώς λόγω της μεγαλειώδους ιδέας που τους διακατέχει πιστεύουν ότι μπορούν να εξηγήσουν τα πάντα σε αυτόν τον κόσμο. Το ότι οι νευροεπιστήμονες πρέπει να αναλάβουν και να εξαλείψουν το υποτιθέμενο απαρχαιωμένο επάγγελμα των ψυχαναλυτών είναι σχεδόν απίθανο να επιτευχθεί, όπως άλλωστε επιβεβαιώνεται από την ίδρυση της διεθνούς νευροψυχολογικής εταιρίας και του αντίστοιχου περιοδικού “νεύρο-ψυχανάλυση”.

Τέλος παρέκβασης

Διευκρινήσεις κινήτρων

Είναι ξεκάθαρο εδώ και κάποιο καιρό ότι η ψυχανάλυση θα αναδυθεί μεταμορφωμένη από την κρίση στη θεωρία, πάνω από όλα γιατί δεν θα απασχολούν τους αναλυτές ψευδο-επιστημονικές μεταψυχολογικές εξηγήσεις που αφορούν τη μετατροπή της ενέργειας, κλπ. Όλο και περισσότερο, η αναλυτική κατάσταση η οποία είναι η βάση της γνώσης, της πρακτικής σκοπιάς, αλλά και της εμπειρικής σπουδαιότητας της ψυχαναλυτικής μεθόδου έχει υποβληθεί στην επιστημονική μελέτη, όπως τόνισε πριν από πολύ καιρό ο αδίκως λησμονημένος ψυχαναλυτής I. Hermann (Hermann 1934).

Αυτή η έρευνα φαίνεται να έχει υψηλή πρακτική συνάφεια καθώς αναφέρεται στο πιο σημαντικό τομέα, αυτόν της εφαρμογής: στη θεραπεία. Το ότι η κρίση πήρε αυτή τη στροφή, φάνηκε πολύ πρόσφατα. Φάνηκε δηλαδή προς στιγμή ότι με την άρνηση για τη μεταψυχολογία έπρεπε να εγκαταλειφθεί και η ύπαρξη μίας διαφωτιστικής θεωρίας. Πολλοί ψυχαναλυτές εξισώνουν τις αιτιακές εξηγήσεις με την επιστήμη και βλέπουν υπό αυτό ο πρίσμα τη μεταψυχολογία, στην οποία εκλείπουν εκείνα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια επαληθεύσιμη επιστημονική θεωρία. Η κριτική του Habermas' (1971) στην «επιστημονική αυτο-παρανόηση» του Freud, η οποία αναφέρεται στις τελευταίες μεταψυχολογικές του ψευδο-εξηγήσεις, έχει γίνει κοινοτυπία και έχει οδηγήσει στο να παραβλέπουν πολλοί το γεγονός ότι ο Habermas προσδίδει μεγάλη σπουδαιότητα τόσο στην ερμηνεία όσο και στην

επεξηγητική θεωρία των ασυνείδητων διεργασιών. Αυτά τα ζητήματα έχουν συζητηθεί λεπτομερώς σε προηγούμενη δημοσίευσή μας πάνω στις μεθοδολογικές δυσκολίες της κλινικής ψυχοθεραπευτικής έρευνας (Thomä and Kächele 1975). Εκεί αποπειραθήκαμε να δημιουργήσουμε μία σύνδεση ανάμεσα στον εξέχοντα ρόλο που κατέχει η ερμηνεία στο θεραπευτικό έργο, η οποία παρουσιάζει τη ψυχοθεραπευτική μέθοδο ως μία ιδιαίτερη μορφή της ερμηνευτικής, και στην αξίωση του Freud σύμφωνα με την οποία έχει συστηματοποιήσει στην ψυχαναλυτική θεωρία επεξηγήσεις της ανθρώπινης εμπειρίας, της πράξης και συμπεριφοράς. Εντούτοις, εφόσον η επεξηγηματική θεωρία της ψυχανάλυσης έχει εξισωθεί με την μεταψυχολογία και η εκτενής προσπάθεια του Rapaport για συστηματοποίηση έχει οδηγήσει στη συνειδητοποίηση, ότι αυτές οι ιδέες δεν μπορούν να επαληθευτούν επιστημονικά ούτε στην αναλυτική διαδικασία ούτε στα πειράματα, η στροφή στην ερμηνευτική από αναλυτές τόσο μέσα όσο και έξω του κύκλου του Rapaport φάνηκε να προσφέρει μία διέξοδο.

Τώρα θα αποσαφηνίσουμε αυτή τη στροφή στην ερμηνευτική αναφερόμενοι στο έργο του G. Klein, του πρόωρα απολεσθέντα ερευνητή που συνέδεσε την ερμηνευτική με την κλινική θεωρία. Σε αντίθεση με το πολυεπίπεδο οικοδόμημα του Waelder (1962), ο Klein διαχωρίζει δύο επίπεδα στη θεωρία, τα οποία διαφέρουν ως προς το είδος των ερωτημάτων που προκύπτουν. Αρχικά ανέλυσε αυτό το διαχωρισμό σε σχέση με τη σεξουαλικότητα (1969) ενώ έπειτα τον γενίκευσε (1970, 1973). Ο Klein διαχωρίζει τη κλινική θεωρία από τη μεταψυχολογία και προβαίνει σε αυτή τη διαφοροποίηση αναφορικά με τη διάσπαση που επήλθε από την «Ερμηνεία των ονείρων» του Freud, μέσω ερωτήσεων του τύπου γιατί και πώς. Η κλινική θεωρία είναι επικεντρωμένη στα ερωτήματα της σημασίας, του σκοπού και της πρόθεσης. Εξαιτίας της ιδέας ότι η ύπαρξη ενός επιστημονικού θεμελίου της ψυχανάλυσης πρέπει να είναι συνδεδεμένη με μετάψυχολογικές ψευδó-εξηγήσεις φαίνεται ότι ο Klein κατέληξε σε μία διχοτομία σύμφωνα με την οποία η κατανόηση έχει ανατεθεί στην αναλυτική πρακτική, ενώ το πρόβλημα της επεξήγησης αποφεύγεται ή παρακάμπτεται. Το ζήτημα εδώ είναι εάν οι διευκρινίσεις των κινήτρων έχουν ένα επιστημονικό κύρος το οποίο να διαφέρει από εκείνο που χαρακτηρίζει τις αιτιακές επεξηγήσεις.

Τα φιλοσοφικά επιχειρήματα, ως προς το αν λόγος και η αιτία είναι κατηγορηματικά διαφορετικές έννοιες και εάν οι αιτιακές επεξηγήσεις διαφέρουν από τις αιτιολογήσεις των ανθρώπινων σκέψεων και πράξεων, βρίσκονται σε ισορροπία. Η λογική των ψυχαναλυτικών επεξηγήσεων και οι τοποθετήσεις τους ανάμεσα στην περιγραφή, στο περιεχόμενο κινήτρων και στο λειτουργικό περιεχόμενο αποτελεί από μόνο του ένα πρόβλημα και δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί εδώ (Rubinstein 1967, Sherwood 1969, Eagle 1973, Moore 1980). Ακόμη δεν έχει εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα όσον αφορά τη συζήτηση για τον λόγο και την αιτία, όπως φαίνεται και από τη βιβλιογραφία (Beckermann 1977, Wollheim και Hopkins 1982, Grünbaum 1984, 1993). Θα θέλαμε να διευκρινίσουμε αυτό το ζήτημα με το παρακάτω σημαντικό επιχείρημα από μία προηγούμενη δημοσίευση μας:

Ενόψει των συμπτωμάτων, τα κατασκευάσματα παίρνουν τη μορφή επεξηγηματικών υποθέσεων. Από αυτές προέρχονται οι προγνώσεις και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που μέσα από τη θεραπευτική διαδικασία εξαλείφονται οι συνθήκες γένεσής τους, ενώ η άρση αυτών των υποτιθέμενων συνθηκών επιτρέπει την αλλαγή των συμπτωμάτων και συμπεριφορών (Thomä και Kächele 1973, σελ. 320).

Αυτή η θέση δεν περιέχει τίποτε άλλο από τη θεωρία της απώθησης του Freud την οποία αποδέχεται και ο Habermas. Σε αντίθεση με τον Habermas και (ακόμα πιο έντονα) με τον Lorenz, ακολουθούμε πιστά τη διατύπωση, ότι η αλλαγή πρέπει και μπορεί να επέλθει πέρα από την υποκειμενική αίσθηση της επαλήθευσης. Σε αντίθετη περίπτωση η ερμηνευτική κατανόηση θα παρέμενε εκτεθειμένη στο ρίσκο του *folie à deux*. Υποθέτουμε όπως ο Freud ότι στη δημιουργία ενός συμπτώματος ενέχεται μία αιτιακή σχέση ανάμεσα σε ένα συγκεκριμένο καθοριστικό παράγοντα, την απώθηση μιας ενστικτώδους παρόρμησης και των συνεπειών της επανάκτησης του απωθημένου υλικού. Ο Freud πλαισίωσε αυτή την άποψη με μεταψυχολογικούς όρους.

Εμείς όμως καταλήξαμε στον ορό ή στην έννοια του ασυνείδητου από έναν άλλο δρόμο μέσω της επεξεργασίας των εμπειριών στις οποίες παίζει κάποιον ρόλο η ψυχική δυναμική. Μάθαμε δηλαδή αναγκαστήκαμε να υποθέσουμε ότι υπάρχουν πολύ δυνατές ψυχικές διαδικασίες οι παραστάσεις- και εδώ για πρώτη φορά παρουσιάζεται ένας ποσοτικός, δηλαδή ένας οικονομικός παράγοντας- οι οποίες μπορούν όλες να επιδρούν στην ψυχική ζωή όπως και οι υπόλοιπες παραστάσεις ακόμα και με τρόπο ώστε να γίνονται συνειδητές με τη μορφή μιας νέας παράστασης, μόνο που οι ίδιες δεν γίνονται συνειδητές.

Στο σημείο αυτό δεν είναι απαραίτητο να επαναλάβουμε λεπτομερώς όσα έχουμε ήδη πει πολλές φορές και εξηγήσει. Αρκετά στο σημείο αυτό παρεμβαίνει η ψυχαναλυτική θεωρία και ισχυρίζεται ότι τέτοιου είδους παραστάσεις δεν είναι δυνατόν να είναι συνειδητές, γιατί μία συγκεκριμένη δύναμη της αντιπαλεύει, ότι σε άλλη περίπτωση θα μπορούσαν να είναι συνειδητές και ότι θα έβλεπε κανείς, πόσο λίγο διαφέρουν από τα άλλα τα αναγνωρισμένα στοιχεία του ψυχικού κόσμου. Αυτή η θεωρία καθίσταται αναντίρρητη διότι στην ψυχαναλυτική τεχνική βρέθηκαν μέσα με τη βοήθεια των οποίων μπορεί κανείς να αναίρεσει την αντιτιθέμενη δύναμη και να καταστήσει συνειδητές τις συγκεκριμένες παραστάσεις. Η κατάσταση στην οποία βρίσκονταν πριν γίνουν συνειδητές την ονομάζουμε απώθηση και τη δύναμη που δημιουργήσε και συντήρησε την απώθηση την αντιλαμβανόμαστε κατά τη διάρκεια της ψυχαναλυτικής εργασίας ως αντίσταση. (Μτφ Δανάη Παναγιωτοπούλου, σελ.28)

Η δύναμη της αντίστασης που εδώ περιγράφεται με μεταψυχολογικούς όρους πιστεύουμε ότι μπορεί να τεκμηριωθεί ψυχοδυναμικά και να ερευνηθεί αναλυτικά χωρίς να γίνει αναφορά στον οικονομικό παράγοντα. Κατά την πορεία της διάλυσης, μέσω του έργου της ερμηνείας αλλάζουν οι συνθήκες που διατηρούν την απώθηση και ως εκ τούτου τα συμπτώματα. Στο τέλος οι ιδιαίτερες αιτίες της απώθησης αποκόβονται, δηλαδή γίνονται ατελέσφορες. Αυτή η αλλαγή μπορεί να διαλύσει τις αιτιοκρατικές εξελίξεις, αλλά όχι το ίδιο το σύμπλεγμα των αιτιών. Η αλλαγή όπως τονίζει ο Grünbaum (1984) θα επιβεβαιωθεί μέσω της διάλυσης, της κατά τα άλλα σωστά υποτιθέμενης σχέσης. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο ίδιος Grünbaum αργότερα επιβεβαίωσε την ύπαρξη αυτής της σχέσης. Με αυτό τον τρόπο σε αντίθεση με την

αρχική του θέση επιβεβαίωσε την πιθανότητα κλινικού ελέγχου ψυχαναλυτικών υποθέσεων (δες επίσης Thomä και Kächele 2005).

Το μέλημά μας είναι εδώ να καταδείξουμε, ότι η επεξηγηματική θεωρία της ψυχανάλυσης αναφέρεται σε υποσυνείδητες ψυχικές διεργασίες οι οποίες μπορούν να είναι προσβάσιμες στην ερμηνεία. Οποιαδήποτε συστηματική έρευνα στην ψυχαναλυτική κατάσταση πρέπει να ενστερνιστεί την κατανόηση καθώς επίσης και την επεξήγηση. Σε αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερης σημασίας, ποιες ιδέες έχει ο αναλυτής κατά νου ακόμη και όταν προβαίνει σε ερμηνείες μέσα από το πρίσμα της ενσυναίσθησης. Κατά την άποψή μας πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή, στο ποσό επηρεάζεται η δράση του αναλυτή από το θεωρητικό προσχέδιο. Είναι ιδιαίτερα ατυχές σε αυτό το πλαίσιο ότι η οικονομική αρχή της μεταψυχολογίας εξακολουθεί να επιβιώνει στο βάθος της ερμηνευτικής στη δουλειά των Habermas (1971), Ricoeur (1969), και ιδιαίτερα στο Lorenzer (1974), καθώς η τωρινή κατάσταση όσον αφορά τη γνώση καταδεικνύει αυτό το γεγονός ως ακατάλληλο για τη χρήση του ως πλαίσιο ερμηνείας (δες Thomä et al. 1976).

Η μεταψυχολογία ως μεταφορά

Πολλοί αναλυτές παρόλα αυτά το βρίσκουν δύσκολο να εγκαταλείψουν την μεταψυχολογία. Με το πέρασμα των χρόνων οι μεταφορές της μεταψυχολογίας έχουν αποκτήσει ψυχοδυναμικές έννοιες αισθητά απομακρυσμένες από το αρχικό φυσικό περιεχόμενο τους. Για παράδειγμα η αρχή της σταθερότητας του Fechner, η οποία συνήθιζε να εμπεριέχεται στην οικονομική άποψη, μετατράπηκε στην αρχή της νιρβάνα. Ακόμα και η βαθιά ανθρώπινη αλήθεια εκφρασμένη στο στίχο του Νίτσε, «Όντως κάθε Ηδονή θέλει Αιωνιότητα,... θέλει βαθιά βαθιά αιωνιότητα» (F. Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, Dritter Teil, Der Genesende, 3), μπορεί να γίνει κατανοητή ως μία ανθρωπόμορφη έκφραση της αρχής της σταθερότητας και της θεωρίας της εκτόνωσης.

Οι εμπειρίες τις οποίες ονομάζει ο Klein “ζωτικές ηδονές - vital pleasures” είναι αυτές που έχουν ένα φυσικό υπόβαθρο. Η πείνα και η σεξουαλικότητα δεδομένης της ποιότητας τους ορίζονται δικαίως ως “ένστικτο” και διαφοροποιούνται από τις άλλες εμπειρίες. Η σεξουαλική κορύφωση είναι μία εξαιρετική σωματική εμπειρία και ταυτόχρονα αυτοκαθορίζεται με χαρά. Η έκσταση φαίνεται να αγγίζει την αιωνιότητα, αλλά όταν φτάνει στο έπακρο χάνεται, αλλά και πάλι για να αναζητηθεί με λαχτάρα εκ νέου μέχρι να βρεθεί ξανά. Στη διαδρομή ωστόσο προκύπτουν πεζές διαδικασίες θετικής και αρνητικής ανάδρασης, όπως διεργασίες κινήτρων στο συνειδητό και ασυνείδητο επίπεδο οι οποίες δεν περιέχονται στη κατά το μοντέλο του αντανakλαστικού τόξου θεωρία ενστίκτων του Freud. Για αυτό το λόγο ο Holt (1976) έπειτα από μία εκτενή θετική αποτίμηση του κλινικού υλικού που παρασχέθηκε από την θεωρία της λίμπιντο, δηλαδή της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης των ανθρώπων, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ενόρμηση ως μεταψυχολογικός όρος είναι νεκρός και για αυτό το λόγο θα πρέπει να αντικατασταθεί από τον όρο επιθυμία. Δεν μπορούμε να ανακεφαλαιώσουμε εδώ λεπτομερώς

την επιμελή, με κλινικά και πειραματικά ευρήματα πειστική έρευνα του. Πρέπει ωστόσο να τονίσουμε ότι η θεωρία της επιθυμίας του Freud καλύπτει όλα τα στοιχεία της ψυχοσεξουαλικότητας. Η ψυχαναλυτική θεωρία του κινήτρου και του νοήματος, η οποία κατασκευάζεται επί του παρόντος μπορεί να θεωρηθεί ως θετική εξέλιξη όσον αφορά την κρίση της θεωρίας, μόνο εφόσον δύναται να ενώσει παρατηρήσιμα και γνωστά φαινόμενα των ασυνείδητων διεργασιών με πειστικό τρόπο, και με όρους που περιέχουν τόσο την κατανόηση όσο και την επεξήγηση κάτι που δεν δύναται να κάνει η σύγχρονη ανάμικτη θεωρία.

Είναι γεγονός ότι σε ορισμένες φιλοσοφικές και ψυχαναλυτικές έρευνες που έχουν ιδιαίτερα προκλητικούς τίτλους όπως «τι έχει μείνει από την ψυχαναλυτική θεωρία» (Wisdom 1984) και «ο θάνατος και η μεταμόρφωση της μετάψυχολογίας» τονίζονται πιο ξεκαθαρά αρχές σχετικές με την σπουδαιότητα του δυναμικού υποσυνείδητου απ' ότι από το ασαφές μείγμα της μεταψυχολογίας.

Τελικά έχουμε την επιστροφή –μεταμορφωμένη- στα αρχικά ευρήματα του Freud όσον αφορά την υποσυνείδητη ψυχική ζωή: στην αρχή ήταν η επιθυμία. Οι ενστικτώδεις επιθυμίες είναι οι κινητήριοι δυνάμεις στη ζωή μας. Η αναζήτηση της ηδονής και η αποφυγή της δυσαρέσκειας είναι τα πιο ισχυρά κίνητρα της ανθρώπινης δράσης, ιδιαίτερα αν αυτές οι αρχές είναι εφοδιασμένες με εκτενή περιεχόμενα ευχάριστων και δυσάρεστων εμπειριών. Η αρχή της ηδονής - δυσαρέσκειας είναι ένα ρυθμιστικό σχήμα πρώτου βαθμού. Η ψυχάνάλυση ωστόσο θα έχανε το βάθος της εάν η θεωρία των κινήτρων δεν ξεκινούσε με το δυναμικό υποσυνείδητο. Εδώ παρόλα αυτά ερχόμαστε αντιμέτωποι με μία πολύ μεγάλη δυσκολία της μεθόδου όπως τόνισε ο Wisdom (1984).

...το υποσυνείδητο (δηλαδή το δυναμικό υποσυνείδητο το οποίο δεν μπορεί να μετατραπεί σε συνειδητό ακόμα και μέσω ερμηνειών) μπορεί να προσομοιαστεί με τη ρίζα ενός δέντρου. Ωστόσο, όσο κι αν κάποιος αναπτύξει τη ρίζα σε βλαστούς δεν μπορεί ποτέ να ταυτοποιηθεί με το σύνολο των βλαστών που φυτρώνουν από τη γη. Το ασυνείδητο έχει πάντα περισσότερες δυνατότητες και είναι κάτι περισσότερο από τις εκδηλώσεις του. Ως προς την επιστημονική του κατάσταση είναι όπως εκείνες οι υψηλού επιπέδου αφηρημένες έννοιες της φυσικής, οι οποίες δεν μπορούν ποτέ να ελεγχθούν μέσω άμεσης παρατήρησης (Wisdom 1984, σελ. 315, μτφ πρωτότυπο).

Ιδιαίτερα νωρίς από την *ερμηνεία των ονείρων*, ο Freud οδηγήθηκε στο συμπέρασμα για την ύπαρξη ασυνείδητων επιθυμιών, μέσω της ανακάλυψης των μεταφερόμενων σκέψεων στο προσυνειδητό. Σε αυτό το πλαίσιο υπήρχαν πάντα περιπτώσεις συμπερασμάτων βασισμένων στην ψυχοδυναμική θεωρία της επιθυμίας, τα οποία ωστόσο δεν μπορούσαν να επιβεβαιωθούν ούτε να απορριφθούν από υποθέσεις σχετικές με νευροφυσιολογικές διεργασίες, είτε αυτά διατυπώθηκαν από τον Freud, είτε από άλλους αντίστοιχους θεωρητικούς. Το ένστικτο με την μεταψυχολογική έννοια του Freud δεν μπορεί να ανακηρυχθεί ως νεκρό, απλά επειδή η πείνα, η δίψα και σεξουαλικότητα είναι ρυθμισμένες από μηχανισμούς άλλους, πέραν από την εκτόνωση. Η απόδειξη του Holt (1976, 1982) είναι

σίγουρα σχετική με την ψυχανάλυση, αλλά μόνο δεδομένης της μεταψυχολογίας του Freud μπορεί να θεωρηθεί ως βάση για επιστημονική εξήγηση. Είναι ακριβώς αυτή η πεποίθηση, η οποία έχει αποτρέψει τους αναλυτές από το να αναγνωρίσουν την ανεπάρκεια της εκτεταμένης σε όλα τα επίπεδα θεωρίας και της πράξης της διϋστικής θεωρίας του ενστίκτου.

Η επεξηγηματική θεωρία της ψυχανάλυσης παρέμεινε δεμένη στη βιολογία του 19ου αιώνα, αντί να συνδεθεί με την εμπειρία που συγκεντρώνεται από την αναλυτική κατάσταση. Στη ψυχαναλυτική κατάσταση, όπως επίσης και στη μεταφορική γλώσσα της ψυχαναλυτικής πρακτικής, η μεταψυχολογία έχει από καιρού μεταμορφωθεί, ακόμα και αν με την ευκαιρία της ορθής της ταφής η τακτοποίηση της κληρονομιάς της έγινε εφικτή μόλις πρόσφατα στην εποχή μας. Ταυτόχρονα, παίρνουμε αντίθετη θέση από τους Rubinstein (1976) και Holt (1976) και υποκινούμενοι από μεθοδολογικές αιτίες διατεινόμαστε υπέρ μίας ψυχοφυσικής αλληλεπίδρασης με την έννοια που έδωσαν οι Rubinstein (1976) και Holt (1976). Η σύγχρονη θεωρία του εγκεφάλου δίνει μεγάλο βάρος στην επιρροή των ψυχοκοινωνικών επιρροών στις νευροφυσιολογικές διεργασίες κατά τη διάρκεια της πρώιμης προγεννητικής και μεταγεννητικής ανάπτυξης (Roth 2001). Αλλά εδώ η έμφαση είναι ανεστραμμένη: αυτές οι πρώιμες εμπειρίες οδηγούν όλο και περισσότερο σε πολύ συγκεκριμένες αλλαγές στο νευρωνικό δίκτυο (Spitzer 2004, σ. 89). Στο ψυχολογικό επίπεδο αυτό μπορεί να γίνει ορατό στη σταθεροποίηση των συναισθηματικών σχημάτων (π.χ. Sterns RIGs). Με νευροβιολογικούς όρους σχήματα συμπεριφοράς τα οποία αρχικά αναπτύχθηκαν μέσω της αλληλεπίδρασης περιορίζονται σε εγκεφαλικές διεργασίες. Για παράδειγμα φοβίες πανικού οι οποίες σχετίζονται με την ενεργοποίηση της αμυγδαλής μπορούν τώρα να αποδοθούν αιτιακά στην αμυγδαλή. Ολόκληρος ο λειτουργικός κύκλος της φοβίας στον οποίον ανήκουν οι προϋποθέσεις κατάστασης, όπως επίσης και αυτοεκπληρούμενες διεργασίες, δηλαδή αυτοαναγεννούμενες και αυτοενισχυόμενες υποσυνείδητες διεργασίες, μπορούν να περιορίσουν τη δραστηριότητα της αμυγδαλής. Ο Thomä δίνει μία καθησυχαστική απάντηση στη ρητορική ερώτηση του εάν ο φόβος βρίσκεται στην αμυγδαλή (2002):

Ο φόβος δεν βρίσκεται στον πυρήνα της αμυγδαλής. Το ότι μπορούν να παρατηρηθούν αλλαγές στην αμυγδαλή στις περιπτώσεις φοβικών διαταραχών, δεν αφορά τις αιτίες τους, αλλά τις συνέπειες μιας νευροφυσιολογικής προσαρμογής στη συνεχή υποσυνείδητη αίσθηση του κινδύνου. (σ.118, μτφ. πρωτότυπο)

Θεωρίες ταυτότητας παρά την έμφαση της αυθυπαρξίας του ψυχικού και σωματικού επιπέδου συχνά καταλήγουν σε έναν μονιστικό υλισμό, στον οποίο είχε προσαρτηθεί και ο Freud. Η ευρέως διαδεδομένη τάση προς τη θεωρία της ταυτότητας φαίνεται να προέρχεται από ασυνείδητες ρίζες. Είμαστε απaráλλαχτοι, ακριβώς το ίδιο πράγμα με το σώμα μας παρόλα αυτά μας είναι με κάποιο τρόπο άγνωστο γιατί δεν μπορούμε -ως ένα αντικείμενο- να δούμε οι ίδιοι μας μέσα σε αυτό. Η γοητεία που ασκούν οι απεικονιστικές μέθοδοι, ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι τώρα μπορούμε να δούμε μέσα στον εγκέφαλο. Ο φιλόσοφος Feigl (1957) είχε

ανακαλύψει πριν από μίση εκατονταετία ένα φανταστικό εγκεφαλοσκόπιο, με το οποίο μπορούσε να μετατρέψει την ανθρώπινη εμπειρία σε αριθμητικά μεγέθη. Έτσι θα μπορούσε επιτέλους να προκύψει μία ενοποιημένη γλώσσα της επιστήμης, ένα είδος εσπεράντο. Στο μεταξύ έγινε όμως ξεκάθαρο ότι αυτές οι απεικονιστικές μέθοδοι δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν ούτε το όνειρο του Feigl. Το εσωτερικό του σώματος και ειδικά του εγκεφάλου δημιουργεί συνολικά περισσότερα αινίγματα από τα λοιπά εξωτερικά αντικείμενα, τα οποία μπορούμε να αποσυναρμολογήσουμε και να εξετάσουμε. Ούτως ή άλλως μπορούμε να κοιτάξουμε το σώμα μας από έξω και πνευματικά να διαχωρίσουμε τον εαυτό μας από αυτό. Εκεί μπορεί να οφείλεται και η ασυνείδητη λαχτάρα για ενότητα η οποία εκτείνεται σε όλες τις επιστήμες: σε κάποιο ιδιαίτερα υψηλό αφηρημένο επίπεδο θα μπορούσαν να ισχύουν οι ίδιοι όροι και αυτή είναι τελικά η ουσία ενός ιδιαίτερα διαφοροποιημένου και συχνά επαναλαμβανόμενου επιχειρήματος.

Το αντίκτυπο και η αξιολόγησή του

Πιστεύουμε ότι η κριτική στην ενεργητική των ενορμήσεων έχει ανοίξει το δρόμο σε νέες διαστάσεις για την επιστημονική ψυχολογία του βάθους. Μία προφανής αντίρρηση σε αυτήν την άποψη είναι ότι οι διάφοροι τομείς της ψυχανάλυσης, παρακινούμενοι από τη θεωρία των ενορμήσεων συχνά καταλήγουν να είναι ρηχοί. Η απώλεια του βάθους μπορεί όμως να αποφευχθεί. Πιθανώς συνδέεται με το γεγονός ότι οι αναλυτές εξισώνουν το ασυνείδητο με την ενόρμηση ή την ενέργεια. Αυτή η εξίσωση οδηγεί ωστόσο μέσω της αποκήρυξης των τρόπων παρατήρησης από οικονομικής άποψης στον περιορισμό της πρόσβασης του αναλυτή στις ασυνείδητες φαντασιώσεις του ασθενούς. Ούτως ή άλλως η θεραπευτική διαδικασία εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και οι ιδέες μας για τη δύναμη των κινήτρων επιδρούν διεγερτικά στο ασυνείδητο. Η ψυχαναλυτική ευρετική θα είναι πάντα προσανατολισμένη στην αρχή της ηδονής και στη δυναμική των ασυνείδητων επιθυμιών, ακόμα και όταν η οικονομική άποψη της θεωρίας των ενορμήσεων έχει εξαντληθεί. Οι αλήθειες που έχουν συλληφθεί και εκφραστεί μεταφορικά στη μυθολογία των ενορμήσεων του Freud, φαίνεται να στηρίζονται στο γεγονός ότι το Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό ως μία ανεξάντλητη πηγή της ανθρώπινης φαντασίας, η οποία επεκτείνεται πέρα από τις περιοριστικές πραγματικότητες, πέρα από το χρόνο και το χώρο. Στην ψυχανάλυση η λίμπιντο θεωρείται ως η “γνήσια ψυχική πραγματικότητα” όπως καταδεικνύει ο Adorno (1952, σελ. 17). Γενικεύοντας τη λίμπιντο στην αποβλεπτικότητα την απογυμνώνει από τη στοιχειώδη δύναμη της ενόρμησης, την οποία μπαίνει κάποιος σε πειρασμό να περιγράψει ως αγκυροβολημένη στην φυσική ύπαρξη. Ως εκ τούτου, καθώς κρίνουμε την οικονομική άποψη της λιβιδικής θεωρίας θα πρέπει να προσέξουμε να μην απορρίψουμε τα καλά στοιχεία της μαζί με τα αρνητικά. Η διάγνωση του Adorno είναι ακριβής. Η αναθεωρημένη και κοινωνικοποιημένη ψυχανάλυση έχει την τάση να υποπέφτει στην αντλεριανή επιφανειακότητα, και αντικαθιστά την δυναμική θεωρία του Freud βασιζόμενη στην αρχή της ηδονής, με μία απλή ψυχολογία του Εγώ (1952, σελ. 2).

Η οικονομική αρχή και οι υποθέσεις που αφορούν τη ρύθμιση των εμπειριών της ηδονής και της δυσαρέσκειας από τη ψυχική ενέργεια είναι αβάσιμες, τόσο στην νευροφυσιολογική, όσο και στη κλινική ψυχαναλυτική βάση τους υπό το πρίσμα των πρόσφατων ευρημάτων στη διάδραση μητέρας-παιδιού. Η έντονη παραστατική γλώσσα του Freud υποδηλώνει ομοιότητες μεταξύ φυσικών και ψυχικών διαδικασιών, κάτι που στην πραγματικότητα δεν ισχύει. Εάν η υπαινισσόμενη δύναμη των μεταφορών οδηγεί τον αναλυτή στην εφαρμογή τους σε τομείς για τους οποίους η σύγκριση δεν είναι πλέον έγκυρη, η θεραπευτική δράση είναι αναπόφευκτα και αυτή ακατάλληλη. Η κρίση στην θεωρία περικλύπτει βαθιά τη ψυχαναλυτική πρακτική.

Η απώλεια της σημασίας της θεωρίας των ενορμήσεων δε σημαίνει απαραίτητα την εγκατάλειψη της ψυχαναλυτικής θεωρίας των κινήτρων, που λαμβάνει υπόψη, διάφορους τύπους βασικών αναγκών βιολογικής βάσης. Ο Lichtenberg (1983a,b) για παράδειγμα περιέγραψε συστήματα κινήτρων, τα οποία θα μπορούσαν να πάρουν τη θέση της θεωρίας των ενορμήσεων. Παρακάμπτοντας τον ανυπόστατο δυισμό (λίμπιντο εναντίον αυτοσυντήρησης, ενόρμηση μετέπειτα ζωής εναντίον ενόρμησης θανάτου) ο Lichtenberg επινόησε μία πλουραλιστική θεωρία κινήτρων με τα παρακάτω πέντε συστήματα αναγκών.

1. Η ανάγκη για φυσιολογική ρύθμιση φυσιολογικών απαιτήσεων
2. Η ανάγκη για δεσμό
3. Η ανάγκη για εξερεύνηση και αυτοαναφορά
4. Η ανάγκη για αποτρεπτική δράση
5. Η ανάγκη για σεξουαλική ικανοποίηση και έξαψη

Ο «συστηματικός» επαναπροσδιορισμός αυτών των αναγκών λαμβάνει πιο σοβαρά υπόψη το γεγονός του ανήκειν σε ένα περιβάλλον.

1.4 Μεταφορές

Η χρήση των μεταφορών από τον Freud

Το υπόβαθρο του Freud ήταν η νευροανατομία και η νευροφυσιολογία που υπήρχε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και χρησιμοποίησε παραπομπές σε αυτούς τους τομείς ως βοηθήματα για τον προσανατολισμό του στη νέα άγνωστη περιοχή που εξερευνούσε. Θα πρέπει ακόμα να προσέξουμε την προειδοποίηση του.

...να αντισταθούμε στην πρόκληση ερωτοτροπήσουμε με την ενδοκρινολογία και το αυτόνομο νευρικό σύστημα, όταν αυτό που χρειαζόμαστε είναι μία ατμόσφαιρα ψυχολογικών γεγονότων με την βοήθεια ενός πλαισίου ψυχολογικών εννοιών

Αυτή τη συμβουλή την βρίσκουμε στο έργο *die Frage der Laienanalyse*, στο ίδιο σημείο που ο Freud χαράζει «την πραγματική διαχωριστική γραμμή...μεταξύ της επιστημονικής ανάλυσης και των εφαρμογών της ομοίως σε ιατρικά και μη ιατρικά πεδία»

Θεωρώντας ότι οι μεταφορικές περιγραφές βασίζονται σε μη φυσιολογικές έννοιες κάτι που σε μεγάλο βαθμό ισχύει για τη μεταψυχολογία, αποτυγχάνουν να εκπληρώσουν τις απαιτήσεις του Freud (κάτι το οποίο βέβαια αμέλησε και ο ίδιος ο Freud στη πρωτοποριακή του εποχή).

Η μεταφορές του Freud – το άθροισμα της διέγερσης, της καθήλωσης, της εκτόνωσης, του δεσμού κ.τ.λ. έχουν τη βάση τους στην νευροφυσιολογία του 19^{ου} αιώνα. Αυτή η χρήση τους δεν μπορεί να επικριθεί, καθώς αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα κάθε επιστημονικής θεωρίας. (Grossman και Simon 1969, Haverkamp 1983, Wurmser 1977, γερ. 1983). Πολλές δημοσιεύσεις της πρώιμης εποχής ασχολούνται με τη μεταφορική γλώσσα της ψυχαναλυτικής πρακτικής (Arlow 1979, Buchholz 1993, 1996, Haesler 1991). Οι μεταφορές μεταβιβάζουν ένα νόημα από ένα πρώτο (γνώριμο) αντικείμενο σε ένα δεύτερο (άγνωστο) όπως έχει καταδειχθεί από τον Grassi (1979, σελ. 51ff.) στη συζήτηση του σχετικά με την ιστορική εξέλιξη της έννοιας. Οι συγκρίσεις δεν αποκαθιστούν κάτι από μόνες τους, όπως ο Freud (1933a, σελ. 79) ανέφερε, αλλά βοηθούν τον αναλυτή να νιώθει πιο οικεία σε αυτή την άγνωστη περιοχή. Έτσι ήταν αρκετά φυσικό ο Freud να χρησιμοποιήσει παραπομπές στη νευροβιολογία, συγκρίνοντας για παράδειγμα το ψυχικό σύστημα με το αντανάκλαστικό τόξο ή περιγράφοντας το ασυνείδητο, το Αυτό ως «ένα χάος, ένα καζάνι γεμάτο από διεγέρσεις που κοχλάζουν» (1933a, σελ. 80) μεταξύ πολλών άλλων οικονομικών και ποσοτικών μεταφορών που επινόησε.

Η προβληματική των μεταφορών

Τόσο για πρακτικούς, όσο και για θεωρητικούς λόγους είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ο βαθμός ομοιότητας που υπαινίσσεται από τις μεταφορές. Είναι σημαντικό να διασαφηνίσουμε τα κοινά χαρακτηριστικά και τις διαφορές των φαινομένων που αναφέρονται στις μεταφορές, δηλαδή να προσδιορίσουμε τις θετικές και κυρίως τις αρνητικές πλευρές της αναλογίας (Hesse 1966; Cheshire 1975). Μια κατάλληλη σύγκριση αποκαλύπτει τις ομοιότητες. Ωστόσο καθηλωτικές, δυνατές μεταφορές ίσως να μιμηθούν μόνο μία υψηλή εξηγηματική αξία υπό την έννοια ότι μπορεί να οδηγήσουν σε παράλειψη μιας πιο κοντινής ματιάς στην ανομοιότητα, στη διαφορά. Ο Freud δημιούργησε πολλές μεταφορές με τις οποίες οι ψυχαναλυτές νιώθουν άνετα μέχρι και σήμερα (Edelson 1983). Ακατάλληλες μεταφορές εγκαταλείφθηκαν, καθώς η θεωρία τροποποιήθηκε, ωστόσο οι ζώνες αρνητικής αναλογίας - διαφοράς, συχνά παρέμειναν αδιευκρίνιστες. Είναι ίσως πιθανό, ότι πολλές από τις μεταφορές που επινόησε ο Freud, βασίστηκαν στο δόγμα του ισομορφισμού, δηλαδή της ισορροπίας-ισότητας των υπό σύγκριση αντικειμένων. Στην αντίθετη περίπτωση δεν θα συζητούσε την πιθανότητα- στην πραγματικότητα εξέφρασε την ελπίδα- ότι η ψυχαναλυτική ορολογία μπορεί

μια μέρα να αντικατασταθεί από μία τυποποιημένη φυσιολογική και χημική ορολογία που ακολουθεί τις αρχές του υλικού μονισμού (1920g, σελ. 65).

Μια περαιτέρω επιπλοκή είναι ότι σε πολλές ψυχαναλυτικές μεταφορές που προήλθαν από τη νευροφυσιολογία του 19^{ου} αιώνα, έχει αποδοθεί επιστημονική εγκυρότητα η οποία στη πραγματικότητα έχει προ πολλού αναθεωρηθεί στο πρωταρχικό τους πεδίο (Roth 2001), χωρίς να έχει ποτέ θεμελιωθεί επαρκώς εμπειρικά στο δευτερεύον πεδίο. Τελικά αυτή η παλιά ορολογία διαστρεβλώνει τη ψυχαναλυτική εμπειρία και την ερμηνεία της. Οι μεταφορές είχαν παλαιότερα χρήσιμη ενοποιητική λειτουργία υπό την έννοια ότι έχτιζαν μία γέφυρα μεταξύ του γνωστού και του αγνώστου. Αργότερα η γλώσσα βασιζόμενη σε αυτές τις μεταφορές έπαιξε σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του ψυχαναλυτή μέσα στο ψυχαναλυτικό κίνημα. Η σύλληψη νέων μεταφορών είναι δυνατή. Οι Cox και Theilgaard (1987) ερωτοτροπούν με την ιδέα του να περιγράψουν την εσωτερική ζωή με τη βοήθεια μουσικών όρων, όπως παραφωνία, αντίστιξη, αρμονία. Γιατί όχι αν αυτό βοηθάει;

«Οι καλοί κλινικοί γιατροί είχαν από πάντα ένα ρεπερτόριο αδαπάνητων μεταφορών στο χέρι...Γι' αυτό το λόγο πρέπει να έχουμε την ικανότητα να αναγνωρίσουμε την αξία και τα όρια των μεταφορών, που χρησιμοποιούνται στην παραδοσιακή θεωρία, και χρειαζόμαστε το κουράγιο να βρούμε άλλες στη θέση τους» αναφέρει ο Buchholz (2000, p. 64), και νομίζουμε ότι έχει δίκαιο!

Δημιουργία τεχνητών λέξεων

Τώρα πηγαίνουμε από τις μεταφορές σε ένα άλλο πρόβλημα που αφορά τη γλώσσα. Οι Brandt (1961, 1972, 1977), Bettelheim (1982) και Pines (1985) ισχυρίζονται ότι τα περισσότερα από τα σύγχρονα προβλήματα στην ψυχανάλυση μπορούν να εντοπιστούν στην αντικατάσταση από τον Strachey της μεταφορικής και ανθρωπομορφικής ορολογίας του Freud, με τεχνητά και μηχανιστικά αγγλικά για να προσδώσει συνολικά μία επιστημονική αύρα. Το γεγονός ότι η μετάφραση του εμφανίζει πολλές αδυναμίες και λάθη έχει διαπιστωθεί από πολλούς γερμανόφωνους ψυχαναλυτές. Μπορεί ωστόσο να αποδώσει κανείς τα βαθιά θεωρητικά ζητήματα, που ταλανίζουν την ψυχαναλυτική πρακτική στην αντικατάσταση εύστοχης δημιουργίας λέξεων του Freud από όρους, που στην καλύτερη περίπτωση έχουν κάποιο νόημα για τους παλιούς φιλόλογους;

Η κριτική του Bettelheim μπορεί να απεικονιστεί στη μετάφραση του γερμανικού *Besetzung und Besetzen* σε «cathexis» και «to cathect» (στα ελληνικά ο όρος είναι κάθεξη και κατέχω) όρος οποίος δεν έχει κανένα νόημα για κάποιον που δεν είναι ειδικός σε αντίθεση με το *besetzen* που σημαίνει καταλαμβάνω. Τι είχε όμως στο νου του ο Freud με τον όρο *Besetzung*? Στη δέκατη τρίτη έκδοση της εγκυκλοπαίδειας *Britannica* αναφέρεται σε αυτό. Η γερμανική διατύπωση εμφανίστηκε το 1937 με τον τίτλο ψυχανάλυση:

Η ψυχανάλυση από οικονομικής σκοπιάς υποθέτει ότι η ψυχική εκπροσώπηση των ενορμήσεων είναι κατελημμένη με συγκεκριμένες ποσότητες ενέργειας και το πνευματικό σύστημα έχει την τάση να προλαμβάνει τη συγκέντρωση αυτής της ενέργειας και να διατηρεί σε όσο το δυνατόν χαμηλά επίπεδα το σύνολο των διεγέρσεων που το επιβαρύνουν. Η πορεία ψυχικών των διεργασιών θα ρυθμιστεί μέσω της αρχής ηδονής-δυσαρέσκειας, ενώ η προκύπτει με κάποιο τρόπο μία σύνδεση της δυσαρέσκειας όταν βρίσκεται στη φάση της αύξησης, με την ηδονή που χαρακτηρίζεται από μείωση των διεγέρσεων (1926f, σελ. 30, Ornston 1985a,b, μτφ πρωτότυπο).

Είναι αδιάφορο το ότι ο Freud χρησιμοποιεί τον όρο "cathexis" εδώ. Το σημαντικό είναι ότι στη βάση της οικονομικής υπόθεσης του Freud είτε αυτή εκφράζεται στα γερμανικά, στα αγγλικά ή σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα οι ψυχαναλυτές τείνουν να επιδεικνύουν αλλόκοτα μοτίβα για την κάθεξη (όπως ο Bernfeld και Feitelberg 1929, 1930) και να περιγράφουν ως περίπλοκες τις μεταμορφώσεις της λίμπιντο (π.χ. Hartmann et al. 1949). Ακόμα πιο αποφασιστικό είναι το γεγονός ότι, οι αναλυτές συχνά πυκνά αποδίδουν απρόσεκτα μία επεξηγηματική δύναμη στον όρο κάθεξη, λόγω της φαινομενικής του ακριβείας και του γεγονότος ότι η ψυχαναλυτική πρακτική των ερμηνειών, όπως αυτή περιγράφηκε ως ερμηνευτική του βάθους από τον Habermas (1968) και τον Ricoeur (1969), κατευθύνεται απρόσεκτα από την αβάσιμη θεωρία της εκτόνωσης. Εκτός από τα λάθη στη μετάφραση, είναι και οι τεχνητές λέξεις οι οποίες συχνά δημιουργούν τα προβλήματα. Ο Freud αντιπαθούσε τους τεχνικούς όρους και δυσαρεστήθηκε το 1922 για λόγους σαφήνειας όταν ο Strachey επινόησε τον όρο "cathexis" από τα ελληνικά ως μετάφραση για το *Besetzung*. Ο Strachey (see Freud 1923b, σελ. 63) αναφέρει στην εισαγωγή του "το Εγώ και το Αυτό" ότι ο Freud ίσως τελικά συμφιλιώθηκε με τον όρο «cathexis», εφόσον τον χρησιμοποίησε και ο ίδιος του στη γερμανική έκδοση του άρθρου του στην εγκυκλοπαίδεια Britannica (Freud 1926f, σελ. 266). Ο μέσος Γερμανός αναγνώστης μπορεί να μαντέψει το αναλυτικό νόημα του *besetzen* επειδή μεταφέρει τις διάφορες μη εξειδικευμένες έννοιες της λέξης στο καινούργιο πεδίο, δηλαδή κατανοεί τον όρο μεταφορικά. Αντίθετα, ο όρος κάθεξη μπορεί να ερμηνευτεί ως μεταφορά μόνο από τους παλιούς φιλόλογους οι οποίοι γνωρίζουν την προέλευση της λέξης.

Επαναδιατυπώνοντας την άποψη μας, είναι ειρωνικό να ισχυρισθούμε, όπως κάνει ο Bettelheim και ο Brandt, ότι η εισαγωγή από τον Strachey νεολογισμών, όπως η κάθεξη ή λατινοποίηση των γερμανικών όρων *Ich* and *Über-Ich* σε "ego" and "superego" είναι υπεύθυνη για τη δημιουργία νέων προβλημάτων. Αντίθετα οι μεταφράσεις του Strachey αποκάλυψε προβλήματα που προϋπήρχαν (Ornston 1982). Το ζήτημα εδώ είναι η σχέση επεξηγηματικής ψυχαναλυτικής θεωρίας με την υποκειμενική εμπειρία του ασθενή. Ο Freud έθεσε τη γραμμή για να προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα από τα προγραφόμενα φαινόμενα στην ψυχαναλυτική επεξήγηση στο έργο του *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*:

Πρόθεσή μας δεν είναι απλώς να περιγράψουμε και να ταξινομήσουμε τα φαινόμενα, αλλά και να τα αντιληφθούμε ως σημάδια ενός παιχνιδιού ενεργών και αντενεργών δυνάμεων μέσα στη ψυχή, ως

εκδήλωση τάσεων που κατευθύνονται προς στόχους και δρουν μαζί ή η μία εναντίον της άλλης. Επιδιώκουμε μια δυναμική αντίληψη των ψυχικών φαινομένων. Σύμφωνα με την αντίληψή μας τα διαπιστωμένα φαινόμενα πρέπει να περάσουν στη δεύτερη γραμμή δίνοντας τη θέση τους στις απλώς υποτιθέμενες τάσεις. (Μτφ. Αναγνώστου, σελ.67)

Από αυτή την άποψη η χρήση του λατινικού τύπου «ego» και «superego» αντί της ακριβής αγγλικής μετάφρασης του Ich και του Über-Ich είναι άσχετη, καθώς ούτε το ego, αλλά ούτε και η αναλυτική χρήση του Ich μπορούν να εξισωθούν με τον Εαυτό που βιώνει την εμπειρία (επίσης Ich στα γερμανικά). Στην εισαγωγή του «Το Εγώ και ο Υπερεγώ», ο Strachey δηλώνει ότι η χρήση της λέξης Ich από τον Freud ήταν κάτι παραπάνω από ξεκάθαρη.

Ο όρος φυσικά ήταν σε κοινή χρήση πριν από την εποχή του Freud, αλλά το ακριβές νόημα που του απέδωσε στα πρώιμα γραπτά του δεν είναι συνεκτικό. Είναι δυνατόν να εντοπίσουμε δυο βασικές χρήσεις, μια στην οποία ο όρος διακρίνει το άτομο ως σύνολο (συμπεριλαμβανομένου ίσως και του σώματος του) από τους άλλους, και μία άλλη στην οποία τονίζει ένα συγκεκριμένο μέρος του μυαλού που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και λειτουργίες (Strachey, στο Freud 1923b, σελ. 7-8).

Ο Freud επιχειρούσε να εξηγήσει την υποκειμενική εμπειρία του ατόμου μέσω της θεωρίας του μυαλού. Ως εκ τούτου καμία εναλλακτική μετάφραση του γερμανικού πρωτοτύπου δεν θα έλυne το πρόβλημα που προέκυψε στη θεωρία.

Η χρήση των ουσιαστικού το «Id»

Παίζει σίγουρα κάποιο ρόλο η κατανόησή μας για το "αυτό" και για το αν η ερώτησή του Hayman “ τι εννοούμε με το "αυτό” (1969) μπορεί να απαντηθεί στο συγκεκριμένο στην αγγλική, γαλλική, ισπανική, γερμανική, κοινωνία και κουλτούρα. Παρόλα αυτά όπως ο Breuer τονίζει στο κομμάτι της κοινής τους δημοσιεύσεις με τον Freud 1895 η χρήση του ουσιαστικού είναι το ίδιο επικίνδυνη σε όλες τις γλώσσες.

Αν πιστεύουμε όπως οι Binet και Janet ότι απόσχιση ενός μέρους της ψυχικής δραστηριότητας αποτελεί τον πυρήνα της υστερίας είμαστε υποχρεωμένοι να φωτίσουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο αυτό το φαινόμενο. Είναι πολύ εύκολο να μην αποφύγει κανείς τη συνήθεια να υποθέσει ότι πίσω από ένα ουσιαστικό υπάρχει μία ουσία πίσω από τη συνείδηση να αντιλαμβάνεται βαθμιαία ένα πράγμα. Όταν έχεις συνηθίσει να χρησιμοποιείς μεταφορικά σχέσεις χώρου όπως υποσυνείδητο με τον καιρό σχηματίζεται πραγματικά μία παράσταση που μεταφορικός χαρακτήρας της έκφρασης ξεχνιέται και με αυτήν την παράσταση κάνει εύκολους χειρισμούς πως με μία πραγματική. Τότε η μυθολογία είναι ήδη έτοιμη (μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου, σελ.316)

Το γεγονός ότι οι προειδοποιήσεις του έλαβαν τόσο λίγη προσοχή έχει να κάνει με το γεγονός ότι δεν λήφθηκαν επαρκώς υπόψη φιλοσοφικές απόψεις, όπως επισημαίνει ο Dilman (1984, σελ. 11)

Η απρόσωπη αντωνυμία ως Homunculus

Όταν κάποιος γερμανός ακούει την λέξη Es σκέφτεται την απρόσωπη αντωνυμία εκφράσεις όπως:

Αυτό μου αρέσει

Έπεσα επάνω σε **αυτό**

Αυτό με έκανε να ονειρευτώ

Αυτό με συνεπήρε

Η χρήση της απρόσωπη αντωνυμίας παίρνει σε αυτές τις περιγραφές τον ενεργό ρόλο συναισθηματικών καταστάσεων. Αυτό με αηδιάζει, αυτό με πιέζει, αυτό με συνεπαίρνει, αυτό με φοβίζει, αυτό με ερεθίζει (στα ελληνικά οι αντίστοιχες εκφράσεις θα αποδίδονταν με το “κάτι” αντί για το αυτό). Ο Kerz (1985) γράφει ότι ο Νίτσε πάρα την κριτική του στον τρόπο σκέψης επικεντρωμένο στην ουσία, δεν περιορίστηκε να μιλήσει για θέληση, ισχύ, ζωή, δύναμη και ούτω καθεξής, όταν προσπάθησε να εξαλείψει τους περιορισμούς της συνείδησης του εγώ. Παρόλες τις προειδοποιήσεις τα ουσιαστικά πραγματώνονται διαρκώς και ως εκ τούτου το αυτό πιστώνεται με ολόκληρο το φάσμα των ανθρώπινων χαρακτηριστικών.

Η ανθρωπομορφισμοί είναι αναπόφευκτα μέρος μιας μεταφοράς, την οποία ο άνθρωπος χρησιμοποιεί υποσυνείδητα ως μέτρο για να υπολογίσει όλα τα πράγματα και αντίστοιχα και αντίστοιχα επίσης στην κρυμμένη την ακόμα πιο ασυνείδητη ανθρώπινη φύση στο αυτό προσπαθεί να βρει το εγώ ή τις επιθυμίες του και τις προθέσεις του. Παρά τη φυσικαλιστική ορολογία του Freud τον συγκράτησαν οι ανθρωπομορφικές μεταφορές οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν αρκετά για την εξήγηση ασυνείδητων διεργασιών, όπως επίσης και η επιμονή του στις ψυχαναλυτικές μεθόδους έρευνας ως καθαρά ψυχοδυναμικές από το να δώσει σωματική υπόσταση στο ουσιαστικοποιημένο αυτό. Αν ξεπεραστούν αυτά τα όρια ωστόσο θα βρεθεί κάποιος ένα βήμα πριν από ασθένειες του αυτό και από την εξομίωση του με σωματικές διεργασίες και τη ψυχοπαθολογία τους. Η κατανόηση του αυτό στη ρομαντική περίοδο και στη φιλοσοφία της ζωής -το αυτό του Νίτσε- γίνεται το ψυχοσωματικό αυτό του Groddeck και η μυστικιστική παγκόσμια επιστήμη, ο στόχος μιας ακόρεστης λαχτάρας, φαίνεται να караδοκεί.

Ιστορικό και πνευματικό υπόβαθρο

Τι εννοούμε με το αυτό; Η ερώτηση μπορεί να απαντηθεί πιο ικανοποιητικά αν κάποιος γνωρίζει το πνευματικό και ιστορικό υπόβαθρο το οποίο επηρέασε με τον Freud στην επιλογή των λέξεων πρότυπο το “αυτό” του Νίτσε. Ο γερμανός μορφωμένος άνθρωπος θα δημιουργήσει διαφορετικές συσχετίσεις με το es από τον άγγλο αναγνώστη της στάνταρ έκδοσης με το αυτό. Ωστόσο οι αγγλικές γαλλικές και γερμανικές ψυχαναλυτικές θεωρίες του ψυχικού συστήματος είναι το ίδιο απομακρυσμένες από τον ασθενή ο οποίος προσπαθεί να προβεί σε ελεύθερους συνειρμούς. Ο Bettelheim κατηγορεί τη λατίνοποίηση ορισμένων από τους βασικούς όρους και το σχετικά χαμηλό επίπεδο της μόρφωσης πολλών σημερινών ασθενών (οι οποίοι αντίθετα με την μορφωμένοι μπουρζουαζία της Βιέννης δεν είναι γνώστες

της κλασικής μυθολογίας για παράδειγμα του μύθου του Οιδίποδα) για το γεγονός, κατά την άποψή του, ότι η ψυχανάλυση έχει χάσει τον ανθρωπισμό του Freud και έχει γίνει αφηρημένη.

Δεδομένου του ότι η θεωρία του Freud, όπως και κάθε άλλη, διαχωρίζεται από την υποκειμενική εμπειρία, ενώ η εφαρμογή της μεθόδου στην πράξη δεν εξαρτάται από το αν ο ασθενής έχει ακούσει ποτέ για το δράμα του Σοφοκλή- στην πραγματικότητα όσο λιγότερα γνωρίζει τόσο πιο εντυπωσιακές είναι οι θεραπευτικές και επιστημονικές ανακαλύψεις- βρίσκουμε το επιχείρημα του Bettelheim παραπλανητικό. Η κριτική του δεν συμφωνεί ούτε με τη θεωρία ούτε με το σημερινό μέσο ασθενή, αλλά με τον τρόπο με τον οποίο ο αναλυτής χρησιμοποιεί τη θεωρία για το Es και το αυτό. Σίγουρα όλες οι θεωρίες είναι λίγο πολύ μηχανιστικές και η θεωρία του Freud σύμφωνα με την οποία, η μετάθεση, η συμπύκνωση και η μεταφορική απεικόνιση είναι οι πιο σημαντικές ασυνείδητες διεργασίες, είναι ίσως πιο μηχανιστική από την θέση του Lacans (1978) σύμφωνα με την οποία, το ασυνείδητο είναι δομημένο με τον ίδιο τρόπο όπως και γλώσσα. Θεωρητικά ερωτήματα για τις ασυνείδητες διεργασίες κατά τα οποία, η απόφυση είναι προϋπόθεση για την δημιουργία των συμπτωμάτων, δεν αφορούν σε καμία περίπτωση το ζήτημα της αντίληψης που έχει για τον άνθρωπο ο αναλυτής. Το ζήτημα γίνεται άμεσα επίκαιρο, όταν αφορά την θεραπευτική εφαρμογή της ψυχαναλυτικής μεθόδου. Τότε, επιβάλλεται η επαγγελματική υπευθυνότητα και να ψάξει λύσεις στα προβλήματα, τις οποίες συνοψίσαμε στο τέλος του κεφαλαίου 10.

Η σχέση του συγκεκριμένου με το αφηρημένο

Τέλος, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στο ότι ένας λόγος για τη κυρίαρχη θέση που έχουν οι μεταφορές στον ψυχαναλυτικό διάλογο είναι το γεγονός ότι επιτρέπουν τη σύνδεση του συγκεκριμένου με το αφηρημένο. (Wurmser 1977, dt. 1983). Επιπλέον, η διευκρίνιση των ομοιοτήτων και των διαφορών είναι ένας μόνιμα παρών παράγοντας στη θεραπεία (Carveth 1984b). Ο Arlow (1979) αποκάλεσε τη ψυχανάλυση μία μεταφορική διαδικασία δεδομένου ότι η μεταβίβαση, το βασικό φαινόμενο στην ψυχανάλυση, οπισθοχωρεί στη μεταφορική διαδικασία δηλαδή στη μεταφορά της σημασίας από τη μία κατάσταση στην άλλη. Θα σκιαγραφήσουμε τις συνέπειες αυτής της προσέγγισης στην τεχνική θεραπείας στη συζήτηση για την ερμηνεία της μεταβίβασης στην παράγραφο 8.4

1.5 Εκπαίδευση

Ο προσανατολισμός στη πρακτική εκτοπίζει τις βασικές αρχές της έρευνας

Στα ψυχαναλυτικά ινστιτούτα διατηρείται αντίθετα προς το αίτημα του Freud κυρίως η κληρονομιά του, χωρίς να προωθείται το αξιόλογο μέγεθος συστηματικής έρευνας και πολυκλινικής περίθαλψης των ασθενών. Η τελμάτωση ήταν προδιαγεγραμμένη αν και ήταν αρχικά μεταμφιεσμένη από την απρόσμενη επέκταση της ψυχανάλυσης στις ΗΠΑ μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. (δες Sabshin 1985). Στην ομοσπονδιακή δημοκρατία της

Γερμανίας έλαβε χώρα ο αγώνας για την αναγνώριση της ψυχανάλυσης από τη δεκαετία του '50. Αυτή περιήλθε από διάφορες φάσεις:

- Αρχικά επιτεύχθηκε η κοινωνικά δίκαιη αναγνώριση των νευρώσεων ως ασθένειες με την έννοια των κανονισμών ασφάλειας κατά το Ραϊχ, οι οποίοι έχουν την απαρχή τους στον Bismarck. Σύμφωνα με αυτό τον κανονισμό ήταν θεωρητικά δυνατή η ανάληψη των εξόδων για αναλυτική ψυχοθεραπεία μέσω από τα υποχρεωτικά ταμεία ασφάλισης
- Δεύτερον οδήγησε αυτή η αναγνώριση στο να μπορέσουν οι γιατροί και μη ψυχοθεραπευτές να χτίσουν μία επαγγελματική θέση.
- Τρίτον οι ιατρικές σχολές ήταν υποχρεωμένες να δημιουργήσουν αυτοτελή τμήματα ψυχοσωματικής ιατρικής και ψυχοθεραπείας για να εισάγουν τη ψυχοθεραπευτική σκέψη και πράξη στην ιατρική. (Görres et al. 1964).

Επίσημα αυτός ο αγώνας έληξε το 1967 μέσω δύο ρυθμίσεων:

- Ο ιατρικός κανονισμός για τη χορήγηση της άδειας επαγγέλματος στη κλινική τροποποιήθηκε αντίστοιχα.
- Εξασφαλίστηκε το 1967 η υποχρέωση παροχής των ταμείων ασφάλειας ασθενών

Αυτή η κοινωνική αναγνώριση κινητοποίησε πολλούς νέους γιατρούς και ψυχολόγους τη δεκαετία του '70 να ακολουθήσουν τη ψυχαναλυτική μετεκπαίδευση. Νέα ινστιτούτα διάνθησαν. Η πανεπιστημιακή έδρα του Alexander Mitscherlich στη δυτική Γερμανία και η επιρροή του Thure von Uexkülls στην αλλαγή του ιατρικού κανονισμού για την χορήγηση της άδειας ασκήσεων επαγγέλματος συνέβαλλαν αποφασιστικά, ώστε η ψυχανάλυση μαζί με τη κοινωνική επιστημονική θεματική «των ασθενών στη μοντέρνα εποχή» (Mitscherlich et al. 1967), να κερδίσουν έδαφος στην ιατρική. Στο δυτικό Βερολίνο μόλις λίγο μετά τη λήξη του πολέμου, η ίδρυση του κεντρικού ινστιτούτου για τις ψυχικές ασθένειες στο τοπικό ταμείο ασφάλειας ασθενών μέσω των W. Kemper und H. Schultz-Hencke είχε σημαντική επίδραση στην εφαρμογή της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, μέχρι και στο 90% του υποχρεωτικά ασφαλισμένου πληθυσμού. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στην κοινωνική αναγνώριση της ψυχανάλυσης από την ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας.

Ο ψυχοθεραπευτικός νόμος

Τέλος με τον επί μακρόν επίμαχο νόμο της ψυχοθεραπείας (1998), μία νέα κατάσταση έχει εγκαθιδρυθεί, της οποίας οι συνέπειες δεν έχουν ακόμη εκτιμηθεί. Τώρα εκτός από τους γιατρούς υπάρχει και μια τρίτη επαγγελματική κατηγορία οι πρακτικοί. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα τη πλειονότητα των ψυχοθεραπευτών αποτελούν οι ψυχολόγοι ψυχοθεραπευτές. Η ίδρυση ενός επιστημονικού συμβουλίου ψυχοθεραπείας, προβλεπόμενο από το νόμο, η οποία είναι οργανωμένη από τον ιατρικό ή και τον ψυχοθεραπευτικό σύλλογο, φαίνεται να έχει συνέπειες στη μέχρι τώρα Εκπαίδευση και Μετεκπαίδευση. Και αυτό γιατί για τους ψυχολόγους δεν αφορά μόνο την εκπαίδευση. Η βάση για την άδεια λειτουργίας

καινούριων μεθόδων είναι η απόδειξη της αποτελεσματικότητάς τους. Οι αποδείξεις για την ψυχοθεραπευτική ψυχαναλυτική μέθοδο συνοψίζονται στην άποψη του der DGPT (Gerlach 2004, Hau και Leuzinger-Bohleber 2004). Αυτό το συμβούλιο άλλαξε πολλές φορές το όνομα από ψυχαναλυτική σε ψυχοδυναμική θεραπεία. Αυτό καταδεικνύει την ύπαρξη ενός άλλου προβλήματος. Έχει επιχειρηματολογηθεί ότι οι ψυχαναλυτικές ιδέες διαμορφώνουν τις θεωρητικές βάσεις ενώ η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία κυριαρχεί στη μέριμνα των ασθενών. Η αναλυτική ψυχοθεραπεία αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση αν και είναι κοινωνικού χαρακτήρα όπως και πριν κάτω από τον γενικό όρο «ψυχαναλυτική θεμελιωμένη μέθοδος», είτε μιλάμε για «ψυχοδυναμικά θεμελιωμένη ψυχοθεραπεία» είτε για «αναλυτική ψυχοθεραπεία» ο διαχωρισμός είναι δευτερεύουσας σημασίας (Rüger et al. 2003). Αυτή η πολιτικού τύπου αντιπαράθεση δεν αγγίζει την άποψη μας για την «ψυχαναλυτική θεραπεία». Αντίθετα είναι ξεκάθαρος στόχος αυτού του βιβλίου να αναγνωριστούν τα κοινά στοιχεία (Stone 1961) σε όλες τις ψυχαναλυτικές καταστάσεις και να δουλέψουμε προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης λύσεων για τα ζητήματα που έχουν προκύψει.

Ιατρικοκεντροποίηση

Ο Eissler (1965) άσκησε κριτική στην ιδιοποίηση της ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης από τους γιατρούς. Το ίδιο παραπονέθηκαν και οι Parin και Parin-Matthèy (1983a) για την «ιατρικοκεντροποίηση» και για την παραμέληση της πολιτιστικής θεωρίας. Και οι δύο κριτικές αποδεικνύονται όπως είναι και η καθαρή περιγραφή συμπτωμάτων, ενώ και οι δύο βασίζονται στην ιδέα της «ιατρικοκεντροποίησης». Στην πραγματικότητα μπορούμε να πούμε ότι ο στόχος της εκπαίδευσης έχει το ίδιο αποτέλεσμα σε όλο τον κόσμο ακόμα και σε χώρες στις οποίες είναι ανοιχτό, ποιος μπορεί να ασκήσει ψυχοθεραπεία, δηλαδή εκεί που μπορούν να αιτηθούν ακαδημαϊκοί ιατροί, τα ινστιτούτα τα δημιουργούν ψυχαναλυτικοί θεραπευτές. Είναι γεγονός ότι όλη οι μη ιατροί ψυχαναλυτές εγκαταλείπουν το προηγούμενο τους επάγγελμα και πολύ λίγοι παραμένουν ενεργοί ή διεξάγουν διεπιστημονική έρευνα από την αρχικό ακαδημαϊκό τους κλάδο. (Thomä 1983b). Μία από τις αξιοσέβαστες εξαιρέσεις είναι μία μικρή ομάδα γιατρών ψυχαναλυτών, οι οποίοι ήταν οι καταρτισμένοι ερευνητές πριν να εκπαιδεύονται υπό την αιγίδα της αμερικανικής ψυχαναλυτικής ένωσης. Ευνοϊκές εξωτερικές συνθήκες βοήθησαν περισσότερο αυτή την ομάδα αναλυτών, ώστε να δουλέψουν παραγωγικά στον τομέα της διεπιστημονικής έρευνας και να διατηρήσουν την ικανότητα που είχαν αρχικά τους πεδία προς όφελος της ψυχανάλυσης. Ως εκ τούτου είναι ο στόχος της εκπαίδευσης που επιβάλλει περιορισμούς και ορθοδοξία, ο οποίος άδικα χαρακτηρίζεται ιατρικός. Σε όλους τους άλλους τομείς της ιατρικής η βασική έρευνα στην πραγματικότητα ενθαρρύνετε αλλαγή έμφαση στην τακτική ψυχαναλυτική εκπαίδευση χαρακτηρίζεται ως “ιατρικοκεντροποίηση”.

Γενικά και συγκεκριμένα επιστημονικά ερωτήματα συμπεριλαμβανομένων και αυτών της ψυχαναλυτικής έρευνας σπαν την αλυσίδα οποιοδήποτε είδους ορθοδοξίας. Στην

ψυχανάλυση αυτό οδηγεί στη συνέργεια με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Ο Freud τόνισε ότι:

Η μοναδική από όλους τους τομείς της ιατρικής (ψυχανάλυση) η οποία έχει την πιο ευρεία σχέση με τις κοινωνικές επιστήμες είναι σε θέση να παίξει τον ίδιο σημαντικό ρόλο στην έρευνα σε τομείς όπως η θρησκεία η πολιτιστική ιστορία η μυθολογία και η λογοτεχνία όπως το κάνει στην ψυχιατρική. Αυτό μπορεί να φαντάζει περίεργο αν κάποιος αναλογιστεί ότι ο αρχικός στόχος της ήταν η κατανόηση και βελτίωση των νευρωτικών συμπτωμάτων. Ωστόσο είναι εύκολο να υποδείξει κανείς την απαρχή της γέφυρας που οδηγεί στις νοητικές επιστήμες. Η ανάλυση των ονείρων μας έδωσε μία εικόνα των ασυνείδητων διεργασιών του μυαλού και μας έδειξε ότι οι μηχανισμοί που παράγουν παθολογικά συμπτώματα είναι σε λειτουργία και στο φυσιολογικό μυαλό. Ως εκ τούτου η ψυχανάλυση έγινε μία ψυχολογία του βάθους τους ικανή ως τέτοια να εφαρμοστεί στις νοητικές επιστήμες. (Freud 1923a, S. 228, μτφ. πρωτότυπο).

Διεπιστημονικότητα

Η Ιατρική στην προσπάθεια που καταβάλει να θεραπεύσει τους ασθενείς προσλαμβάνοντάς τους ως ολότητα, θα πρέπει να συμπεριλάβει τα στοιχεία από όλες τις επιστήμες που την βοηθούν να ερευνήσει, να αποκαλύψει και να θεραπεύσει τον ανθρώπινο πόνο. Περισσότερο από τους άλλους τομείς η ψυχανάλυση είχε και εξακολουθεί να έχει την υποχρέωση να παλέψει για το δικαίωμα να αποφασίσει, ποιο είναι το εύρος της δραστηριότητάς και της έρευνας της και να εργαστεί αντίστοιχα για το καλό των ασθενών και της κοινωνίας.

Η ψυχανάλυση παρέμεινε για καιρό ένας από τους μικρότερους οι υπηρέτες και ο Freud έπρεπε να αγωνιστεί για να την αποτρέψει από το να είναι υπό την κυριαρχία κάποιου πιο συγκεκριμένου της ψυχιατρικής. Αυτό παρεμπόδισε την πρακτική και επιστημονική της εξέλιξη. Ο Eissler (1965) καλωσόρισε το διαχωρισμό των ψυχαναλυτικών ινστιτούτων από τις σχολές της ιατρικής και από τα πανεπιστήμια, αλλά στην πραγματικότητα αυτός ο διαμελισμός ήτανε μία από τις αιτίες που οδήγησαν στην ιατρική ορθοδοξία για την οποία παραπονιόταν. Οι ορθόδοξες στάσεις δεν θα είχαν καμία πιθανότητα να επιβιώσουν για καιρό στην επιστημονική ιατρική. Η ψυχανάλυση υπήρξε πάντα για καλούς λόγους ιατροκεντρική με την έννοια ότι η θεραπευτική πρακτική είναι η κοιτίδα της θεωρίας του πολιτισμού της. Η επιστημονική έρευνα καταδεικνύει την διεπιστημονική της θέση και την εξάρτησή της από την ανταλλαγή με γειτονικές επιστήμες. Γόνιμες ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών είναι – φιλοσοφία (M. Cavell), λογοτεχνία (S. Marcus), ιστορία (P. Löwenberg), γλωσσολογία (D. Flader). Ωστόσο, όλες οι επιστημονικές συνεργασίες οδηγούν επίσης στη σχετικότητα των παγκόσμιων αξιώσεων της ψυχανάλυσης είτε ως θεραπευτικός κλάδος είτε ως θεωρία πολιτισμού. Σε όποιο μέρος, ψυχαναλυτικό ινστιτούτο, είτε πανεπιστήμιο έχουν δημιουργηθεί ομάδες έρευνας και οποιουδήποτε τύπου ιδεολογία έχει υπονομευθεί (Cooper 1984b; Thomä 1983b). Ως υπέρμαχος της απαραίτητης σύνδεσης των ινστιτούτων εκπαίδευσης και των πανεπιστημίων ο Cooper στη πεντηκοστή επέτειο της

γερμανικής ψυχαναλυτικής ένωσης στη Φρανκφούρτη, συνηγόρησε υπέρ της κατάλληλης θέσης της ψυχανάλυσης στην πανεπιστημιακή ζωή.

Η εκρηκτική αύξηση νέων εναλλακτικών θεωριών αντιπροσωπεύει δυνητικά πρόοδο. Είναι πολύ πιθανόν, ότι θα καταλήξουμε στο τέλος χωρισμένοι σε ανόμοιες σχολές, όπως τα πρώτα χρόνια του Adler του Jung και του Freud ή όπως ποικίλες σχολές του σήμερα. Αυτά δεν είναι και πολύ κακά νέα, όπως έχω ήδη πει η ψυχανάλυση δεν είναι ένας κλάδος της φιλοσοφίας και το μέλλον της εξαρτάται από την ικανότητά μας να δημιουργήσουμε πνευματική οξύτητα που να υπερβαίνει τις ποικίλες σχολές σκέψης. Αυτό μπορεί να επιτρέψει να επιτευχθεί με την περαιτέρω ανάπτυξη κριτικής επιστημονικών μεθοδολογιών οι οποίες βρίσκονται και τώρα στο αρχικό τους στάδιο (Cooper 2001, S. 76 μ.φ, πρωτότυπο)

Οι συνέπειες της θεσμοποίησης

Δεν είναι η θεσμοποίηση η οποία οδήγησε ακαμψία αλλά μάλλον η μονόπλευρη φύση για την οποία παραπονέθηκε η Άννα Freud (1971, γερ. 1980) και την οποία επέκρινε δικαίως ο Kernberg σε μία σειρά από έργα (1986, 1996, 2000a): παρατήρησε ότι και ως προς τη δομή και τη λειτουργία η ψυχαναλυτική δομή είναι πιο κοντά σε επαγγελματικές σχολές και θεολογικά σεμινάρια παρά σε πανεπιστήμια και σε σχολές τέχνης. Αυτή η δυσμενής κατάσταση συναντάται παντού, επίσης και στα κέντρα που είναι εκτός ελέγχου ψυχαναλυτικής ένωσης, τα οποία εκπαιδεύουν αναλυτές όπως επίσης και γιατρούς. Η κριτική της Α. Freud εξαπλώνεται σε όλα τα μέρη όπου η έρευνα έχει παραμεληθεί κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης και η πρακτική εμπειρία με επίβλεψη είναι περιορισμένη σε μερικές περιπτώσεις. Η αύξηση της διάρκειας της θεραπείας τις τελευταίες δεκαετίες και η σχετική εντατικοποίηση της επίβλεψης δεν έχουν περιορίσει την ακαμψία στον αναμενόμενο βαθμό.

Δεν μπορούμε να επεκταθούμε περισσότερο όσον αφορά το περίπλοκο ζήτημα της εκπαίδευσης και της επίβλεψης στην ανάλυση εδώ, αλλά είναι αποκαλυπτικό το γεγονός ότι, η διάρκεια των θεραπειών των ασθενών αυξάνει ανάλογα με το μέγεθος των εκπαιδευτικών αναλύσεων. Οι αναλύσεις με επίβλεψη ως εκ τούτου καθορίζουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της σχολής της καθαρής, αυστηρής και γνήσιας ψυχανάλυσης.

Ο Glover (1955, S. 382) εστίασε στις ναρκισσιστικές συνιστώσες αυτής της ασυνήθιστα υψηλής εκτίμησης για την ποσότητα που αφορά τόσο τον αριθμό των συνεδρίων, όσο και την εκτεταμένη διάρκεια θεραπείας που μπορεί να επεκτείνεται μέχρι και σε δεκαετίες, καθώς επίσης και στις συνέπειες αυτών των δύο παραγόντων. Δεν μπορούμε να παραλείψουμε αυτό το ζήτημα σε ένα εγχειρίδιο για την ψυχαναλυτική θεραπεία. Η εκπαιδευτική ψυχανάλυση και η ανάλυση επίβλεψη επηρεάζουν την πρακτική επαγγελματική κοινότητα περισσότερο από κάθε ο παράγοντας της εκπαίδευσης. Η επιμήκυνση της εκπαίδευσης και των αναλύσεων με επίβλεψη στο τελευταίο μισό του αιώνα έχει δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα. (Α. Freud 1971, γερ. 1980; 1983; Arlow 1982; Laufer 1982; Thomä 1991; Target 2003; Thomä u. Kächele 1999b; Kächele u. Thomä 2000; Thomä 2005a,b).

Προοπτική αλλαγής

Το αντίκτυπο του πλουραλισμού που ήδη αναφέραμε στην εκπαίδευση θα επιφέρει διάφορες αλλαγές. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι οι τωρινές αντιπαραθέσεις αφορούν τη θεωρία πρακτική, όπως επίσης οι προϋποθέσεις της εισαγωγής στην εκπαίδευση σηματοδοτούν κατά τη γνώμη πολλών, το τέλος του αυταρχισμού. (Eisold 2003, Kernberg 2000] , Renik 2003, Richards 2003, Wallerstein 1993, 2003).

Είναι πολλά υποσχόμενο, ότι εντός όπως επίσης εκτός από τη διεθνή ψυχαναλυτική ένωση υπάρχει μεγάλη ανησυχία για αυτά τα προβλήματα. Συνεπώς ο τίτλος της τελευταίας συνεισφοράς του Kernberg σε ένα πάνελ σε μία συνάντηση στο μέσο του χειμώνα της αμερικανικής ψυχαναλυτικής ένωσης ήταν “έρχονται αλλαγές στην ψυχαναλυτική εκπαίδευση” (Kernberg 2005b). Ίσως δεν είναι υπερβολικά αισιόδοξο να περιμένουμε αλλαγές μακροπρόθεσμα, οι οποίες θα έκαναν δυνατή τη τριάδα που ονειρεύτηκε ο Freud, δηλαδή τη σύνδεση της εκπαίδευσης της θεραπείας και της έρευνας. Αυτή πανεπιστημιακά βασισμένη τριάδα χρονολογείται πίσω στον Humboldt και ήταν η βάση για το Eitington-Freud-Modell του βερολινέζικου ινστιτούτου. Με το κλείσιμο του ινστιτούτου από τους εθνικοσοσιαλιστές, η επιστημονική θέση η κοινωνική εφαρμογή της ψυχανάλυσης χάθηκαν παγκόσμια. Ο Balint (1948, 1953) τόνισε με ενόραση τις μοιραίες συνέπειες αυτής της απώλειας. Είναι προφανές ότι τα απογευματινά μαθήματα σε παραδοσιακά ινστιτούτα δεν θα μπορούσα να είναι επαρκές υποκατάστατο (A. Freud 1966, Redlich 1968, Holzman 1976). Δεν μπορεί να είναι συμπτωματικό ότι η ζωτικότητα και η δημιουργικότητα είναι πολύ εμφανής σε εκείνα τα μέρη στα οποία η ψυχανάλυση υποστηρίζεται από τη δομή ενός πανεπιστημίου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το ψυχοαναλυτικό ινστιτούτο της Columbia το οποίο εδρεύει στο πανεπιστήμιο Columbia στη Νέα Υόρκη ακαδημαϊκό σπίτι των Kernberg, Michels, Cooper κ.α. Στη δικιά μας χώρα ο A. Mitscherlich ανακηρύχθηκε ως δεύτερος ιδρυτικός πατέρας της μεταπολεμικής ανάλυσης (Hermanns 2002). Καθηγητών της ψυχανάλυσης τα πανεπιστήμια. Στην παρούσα φάση τα ιδιαίτερα ταλέντα δεν εκτιμώνται ιδιαίτερα από τις ψυχαναλυτικές ενώσεις. Παρόλα αυτά, όταν το ζήτημα έρχεται στην εμπειρική έρευνα η συνεργασία με τα πανεπιστήμια γίνεται απαραίτητη όπως η έρευνα της γερμανικής ψυχαναλυτικής ένωσης (Leuzinger-Bohleber et al. 2001a,b), η PAL έρευνα της Χαϊδελβέργης, (Rudolf et al. 2002; Grande et al. 2003), η ψυχοθεραπευτική έρευνα του Μονάχου (Huber et al. 2001), η έρευνα του Γκέτιγκεν (Leichsenring et al. 2005) (βλ. Τόμος 2, παρ. 9.11).

Ψυχαναλυτική ικανότητα

Κατά την άποψή μας είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικό ότι επιτέλους η ερώτηση για αναλυτική ικανότητα και την κατάλληλη αξιολόγηση της έχει αναχθεί σε ένα επιστημονικό θέμα. (Sandell 2001a,b; Sandell et al. 2001). Εάν δεν πρέπει να χαρακτηρίσουμε τους υποψηφίους μας κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους- και κυρίως αυτό σημαίνει με γνώμονα τη διάρκεια και τη συχνότητα αναλύσεων τους στην εκπαίδευση- θα μπορούσαμε να τους αξιολογήσουμε, όπως τους μουσικούς μέσω επαληθεύσιμων μεθόδων, δηλαδή που να μπορούν να ακουστούν ικανοτήτων τους, όπως έχει επισημανθεί από τον Spence (1981b) εδώ και καιρό και πιο

πρόσφατα από τον Kernberg (2005b) το αποτέλεσμα θα ήταν η ύπαρξη κάποιου ορισμένου επιπέδου ατομικής ελευθερίας. Η συνολική θετική εμπειρία η οποία έγινε δυνατή από τη γρήγορη ανάπτυξη της ψυχανάλυσης στην ανατολική Ευρώπη η οποία διευκολύνθηκε από τη διαφορετική οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας συμπεριλαμβανομένου της εκπαίδευσης των αναλυτών αποδεικνύει ότι λειτουργικές τροποποιήσεις ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης είναι δυνατές χωρίς να σημαίνει ότι θα ακολουθήσει απώλεια της ποιότητας. Η πρόταση του Tuckett (2005a) σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να αναπτυχθεί η συστηματική αξιολόγηση της επίβλεψης και των αναφορών από την εκπαίδευση είναι της ίδιας λογικής. Συνιστά ένα πλαίσιο αναφοράς για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εντός ενός ρυθμιζόμενου οργανισμού του ψυχαναλυτικού πλουραλισμού.

1.6 Κατευθύνσεις και Ρεύματα

Μεταξύ των θεωρητικών της Ψυχολογίας του Εγώ και της Κλινικών και των Θεωρητικών των αντικειμενοτρόπων σχέσεων

Όσο πιο πολύ διευρύνεται η ψυχανάλυση τόσο πιο δύσκολο είναι για τις διάφορες σχολές να επιτύχουνε συναίνεση όσον αφορά βασικά στοιχεία. Ο Pine (1990) ονοματίζει τέσσερα διαφορετικά είδη ψυχαναλυτικής ψυχολογικής θεωρίας: η θεωρία των ενορμήσεων, η ψυχολογία του εγώ, θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και θεωρία του εαυτού. Άλλες εκδοχές όπως η διυποκειμενική θεωρία ή διαπροσωπική θεωρία έχουν επίσης αναδυθεί.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την πόλωση για την οποία θα μιλήσουμε χρησιμοποιώντας σχέση μεταξύ των δύο κύριων προσεγγίσεων ως παράδειγμα. Παρόλα αυτά θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας αυτά που εκφράζει ο Gabbard (2005) από μία αναφορά για μία επιτροπή: οι προσωπικές διαφορές σχετικά με την εφαρμογή θεωρητικών ιδεών ήταν υπεύθυνες για περισσότερες διαφωνίες από το γεγονός ότι οι εκφραστές τους ήταν μέλη διαφορετικών σχολών. Από τη μία πλευρά σύμφωνα με τον Rapaport (1960, S. 140) τα ψυχοκοινωνικά συμπεράσματα των αντικειμενοτρόπων σχέσεων στην ψυχολογία του εγώ παραμένουν θεωρητικά αδιευκρίνιστα. Από την άλλη πλευρά, ο ίδιος συγγραφέας περιγράφει την αντικειμενοτρόπο θεωρία της Klein (1945, 1948) με ειρωνικό ύφος ως μυθολογία του αυτό. Η θέση του αυτό στη θεωρία και την πρακτική αποτελεί έναν αποφασιστικό παράγοντα. Στη σφαίρα της επιρροής του Lacan η ψυχολογία του εγώ έχει ανακηρυχθεί ως επιφανειακή (Kernberg 2002, S. 16) αν και ο Freud (1923b) περιέγραψε το εγώ ως βαθιά ριζωμένο στο αυτό. Έτσι ο Pontalis (1968, S. 150) έθεσε το ερώτημα αν τελικά δεν είναι η αμερικανική ψυχολογία του εγώ που καταστρέφει θεμελιώδεις ιδέες όπως το ασυνείδητο και καταλήγει σε μία ψυχολογία της μάθησης.

Με τον Erikson διευρύνεται η ψυχολογία του εγώ συνδέοντας την με αμερικανούς φιλοσόφους όπως οι James, Cooley und Mead, με τις συνεισφορές τους και με την αίσθηση

του εαυτού. (Cheshire u. Thomä 1986). Η περαιτέρω τύχη της ιδέας του Erikson στο πλαίσιο της ιδιαίτερης σημασίας της με την εφηβεία εξηγήθηκε από τον Bohleber (1992). Η ανάγνωση του Helbing-Tietze (2004, S. 198) δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να ενσωματώσει ξανά ακαδημαϊκές ψυχολογικές ιδέες στην ψυχαναλυτική συζήτηση σε αυτή τη φάση της ζωής.

Οι θεωρίες της Klein για την ανάπτυξη στην πρώιμη παιδική ηλικία και οι προτάσεις της σύμφωνα με τις οποίες βαθιές ερμηνείες πρέπει να προσφέρονται χωρίς να αναλύεται η αντίσταση αποτέλεσαν το αντίπαλο δέος της ψυχολογίας του εγώ όπως παρουσιάζεται στο έργο της A. Freud “το εγώ και οι μηχανισμοί άμυνας”. Στο Λονδίνο δημιουργήθηκε μια ενδιαμέση ομάδα ανάμεσα στους δύο πόλους. Οι βορειοαμερικάνοι ψυχαναλυτές ακολούθησαν την παράδοση της εγώ ψυχολογίας (λεπτομερειακή κριτική δες (Kernberg 1972) αλλά οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στους κλαϊνικούς και τους ψυχολόγους του εγώ εξακολουθεί να υφίσταται, παρά το ότι έχουν χάσει τη πολεμική τους χροιά. Οι περισσότεροι ψυχαναλυτές βρίσκονται στο κέντρο ενός ευρέος φάσματος απόψεων πάνω στη θεωρία και τη θεραπευτική τεχνική (Schafer 1990). Ο Kernberg (2000b) σε μία κριτική που έκανε στη συζήτηση ένα πρόσφατο συνέδριο του γερμανικού ψυχαναλυτικού οργανισμού DGPT τόνισε ότι κριτική του M. Gill στη κλαϊνική θέση απευθύνεται στην πραγματικότητα όπως αυτή εφαρμοζόταν πριν από 30 χρόνια. Σύμφωνα με τον Gill σύγχρονοι κλαϊνικοί συγγραφείς αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της ανάλυσης του βαθύως ασυνείδητου νοήματος στο εδώ και στο τώρα (σελ. 314). Σε μία καινούργια παρατήρηση ο Thomä (1999) υπέδειξε ότι από τη μία πλευρά οι κλαϊνικοί και από την άλλη πλευρά ο Gill έχουν μία τελείως διαφορετική αντίληψη για το εδώ και τώρα. Παρόλα αυτά αυτό είναι πολύ δύσκολο να εξακριβωθεί εφόσον δεν υπάρχουν μαγνητοσκοπήσεις των κλαϊνικών συγγραφέων.

Αναμένεται ωστόσο μία κριτική αναθεώρηση όπως θα δούμε και παρακάτω λόγω της αυξανόμενης επιρροής της θεωρίας του δεσμού (Fonagy 2001). Πρώιμες αντικειμενοτρόπες σχέσεις γίνονται αντιληπτές ως καίριας σημασίας παράγοντες στη φυσιολογική και παθολογική ανάπτυξη. (Person et al. 2005a). Εδώ επισυμβαίνει μία απαρατήρητη αλλαγή της σημασίας: συγγραφείς οι οποίοι δεν είναι πεπεισμένοι για την καταθλιπτική θέση, υπό τη στενή έννοια του όρου, ως μία φυσιολογική μεταβατική φάση αποδέχονται ότι οι αντικαταθλιπτικές αντιδράσεις λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου της ζωής. Αυτή η αλλαγή της σημασίας ισχύει επίσης και στο ρόλο που αποδίδει η Klein (1935) στην επιθετικότητα, την οποία αντιλαμβάνεται ως απορρέουσα από την ενόρμηση του θανάτου και την οποία κατέστησε ως κινητήριο δύναμη της συναισθηματικής ανάπτυξης στην πρώιμη φάση της ζωής. Τα αναπτυξιακής ψυχολογίας ευρήματα του Parens (1979) κατέστησαν την θεωρία της ματαίωσης-επιθετικότητας στο πλαίσιο των εμπειριών αποχωρισμού πολύ πιο αληθοφανή από ότι τα κλαϊνικά ευρήματα για τα οποία δεν μπορεί να παραχθεί καμία εμπειρική απόδειξη. Η θεραπευτική αποτελεσματικότητα αυτών των αναλύσεων τα οποία είναι προσανατολισμένα στην ενόρμηση θανάτου παραμένουν ακόμη ανοιχτά, καθώς δεν έχουν ερευνηθεί από συγκριτικές μελέτες. Παρόλα αυτά η κλαϊνική σχολή κατόρθωσε να

στρέψει την προσοχή σε φαινόμενα επιθετικότητας στην ανάπτυξη και στην δημιουργία συμπτωμάτων. Και σε αυτό το γεγονός ωστόσο μπορεί να ασκηθεί κριτική (Scharff 2002). Την αλλαγή νοήματος που ήδη αναφέραμε η κλαϊνική σχολή πέτυχε επίσης ακόμα εκεί που απορρίπτονται συγκεκριμένες ιδέες βασισμένες στην υπόθεση της ανόρθωσης του θανάτου. Η περίοδος της απαρχής της δημιουργίας του υπερεγώ και το νόημα των πρώιμων δομών του υπερεγώ που παρέχεται επίσης από τον Jacobson (1964) τοποθετείται για παράδειγμα στο δεύτερο χρόνο της ζωής. Η περίοδος της ανάδυσης των οιδιπόδειων συγκρούσεων έχει επίσης τοποθετηθεί στο δεύτερο και τον τρίτο χρόνο και η επιρροή των προ-οιδιποδίων παραγόντων και συγκρούσεων στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα είναι επίσης ευρέως αποδεκτά.

Φαίνεται να αποτελεί φυσική εξέλιξη των πραγμάτων το ότι η συγκεκριμένη μονομέρεια μιας σχολής μετριάζεται όταν ενσωματώνεται στη γενική ψυχαναλυτική θεωρία. Η συγχώνευση των θεωριών περιλαμβάνει αναπόφευκτα αμοιβαία επιρροή και διαπέραση. Οι υποθέσεις της Klein για τις πρώιμες αμυντικές διαδικασίες είχαν ένα παραγωγικό αντίκτυπο την τεχνική της θεραπείας. Σύμφωνα με τον Kernberg ο πιο σημαντικός παράγοντας στην προκειμένη περίπτωση είναι η ερμηνεία διεργασιών διάσχισης οι οποίες μπορούν να αποσαφηνίσουν τη γένεση αρνητικών αντιδράσεων ως συνέπεια της ασυνείδητης ζήλειας, εφαρμόζοντας τη κατανόηση του Freud για αυτό το φαινόμενο.

Υπάρχει η αγγλική σχολή;

Εννοιολογικά μπερδέματα μερικές φορές υποκινούν κοινοτυπίες οι οποίες μετά μπορούν να μεταλλαχθούν σε σημαντικές εκφράσεις όπως συνέβη με τον όρο “Αγγλική σχολή”. Η Klein και η αγγλική σχολή επηρέασαν τους υποστηρικτές της ψυχολογίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων τους Balint, Fairbairn, Guntrip και Winnicott των οποίων την ανεξαρτησία από την Klein τονίζει ο Sutherland (1980) με το να αναφέρεται σε τέσσερις βρετανούς θεωρητικούς των αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Στον Balint πρέπει να αποδοθεί το κατόρθωμα της δυνατότητας που έχουν οι αναλυτές να εφαρμόζουν μία ψυχολογία δύο ή και τριών ατόμων στη θεραπευτική τεχνική δίνοντας έμφαση στη σημασία της σχέσης στη βρεφική ανάπτυξη κιόλας το 1935. Αντίθετα με την Klein η οποία αντιλαμβανόταν την έννοια του αντικειμένου το μητρικό πρόσωπο να συνίσταται κυρίως από βρεφικές φαντασίες και την προβολή τους, ο Balint έθεσε την αμοιβαιότητα στη βάση της διαμόρφωσης των αντικειμένων.

Προτιμούμε την ψυχολογία των δύο και τριών προσώπων του Balint από άλλες θεωρίες αλληλεπίδρασης γεγονός το οποίο θα θέλαμε να εξηγήσουμε αντιπαραθέτοντας την κατανόηση του με κάποιες άλλες προσεγγίσεις οι οποίες φαίνεται εκ πρώτης όψεως να είναι παρόμοιες.

- Ο Balint (1935) αφήνει ανοιχτό το τι συμβαίνει ανάμεσα σε δύο ανθρώπους στη σχέση. Υποθέτει ότι κάποιος βαθμός μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης καθορίζεται από την προσωπικότητα και ότι η προσωπική θεωρία του αναλυτή επηρεάζει την αναλυτική κατάσταση.

- Η άποψη του Balint ότι η ενδοψυχική σύγκρουση αντικατοπτρίζεται στη σχέση διαχωρίζει την ψυχολογία των δύο προσώπων από διαπροσωπική θεωρία του Sullivan (1953), την υποκειμενική εμπειρία του ασθενούς και τις ενορμητικές του ανάγκες.
- Η βασική διαφορά ανάμεσα στην προσέγγιση του Balint και στο διατομικό πεδίο του Langs είναι ότι παίρνει ως δεδομένο ότι η ύπαρξη και η δομή αυτού του παιδιού καθορίζονται και ιδιαίτερα από τις διαδικασίες της προβολής και της προβολικής ταύτισης.
- Ο Balint αφήνει πολλά ανοιχτά ενώ ο Langs και πολλοί άλλοι παρουσιάζονται ως γνώστες για το τι συμβαίνει στην αναλυτική κατάσταση και πάνω από όλα γιατί κάτι συμβαίνει με τον τρόπο που συμβαίνει. Φυσικά κανένας αναλυτής δεν είναι απαλλαγμένος από θεωρητικές επινοήσεις. Balint παρόλ' αυτά πάντα τόνιζε ότι δηλώσεις του ήταν προσωρινές έδινε έμφαση στη σημασία στη σκοπιά του παρατηρητή. Αυτή η σχετικότητα είναι ένας από τους λόγους που από το αντιτασσόμενο δόγμα του Balint δεν βρήκε ιδρύθηκε κάποια σχολή. Η ψυχολογία του των δύο προσώπων ανταποκρίθηκε σε γενικές και συγκεκριμένες επιστημονικές εξελίξεις.

Αλλαγές στην ψυχαναλυτική τεχνική

Ερχόμαστε τώρα σε ένα άλλο σημαντικό θέμα που ενέχει υπαινιγμούς για αλλαγή στην ψυχαναλυτική πρακτική. Η έλευση της ψυχολογίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων μπορεί εν μέρει να γίνει αντιληπτή ως ένα σημάδι ότι οι ασθενείς εξαιτίας της αυξανόμενης θεμελιώδους ανασφάλειας τους ψάχνουν την υποστήριξη του αναλυτή. Αυτό δεν πρέπει να θεωρηθεί από μόνο του ως επανάληψη των βρεφικών προσδοκιών και ματαιώσεων. Ωστόσο παραμένουν ανοιχτές οι δυνατότητες για επέκταση της ερμηνευτικής τεχνικής της ψυχανάλυσης τομείς οι οποίοι δεν έχουν σωστά εξερευνηθεί, επειδή δεν έχει δοθεί επαρκής προσοχή στο εδώ και τώρα. Στην πορεία των προσπαθειών μας για ενσωμάτωση έχουμε κερδίσει πολλά καθώς μάθαμε πώς αναπτύσσονται υποχρεώσεις και τώρα θα θέλαμε να χρησιμοποιήσουμε μερικά τυπικά παραδείγματα για να δείξουμε πως η ψυχαναλυτική τεχνική έχει καταλήξει στη σημερινή της κατάσταση.

Τα δύο μεγαλύτερα διεθνή συνέδρια στη θεωρία της θεραπείας στο Marienbad το 1936 και στο Edinburgh το 1961, σηματοδοτούν μία περίοδο στην οποία άλλαξαν πολλά και όχι μόνο η τεχνική της θεραπείας. Ο Friedman (1978) συνέκρινε την ατμόσφαιρα ανάμεσα στα δύο συνέδρια. Στο Marienbad δεκτικότητα ήταν παρούσα ακόμα σε μεγάλο βαθμό αλλά το 1961 το κλίμα στο Εδιμβούργο έμοιαζε με κατάσταση πολιορκίας:

Η κατάσταση πολιορκίας που επικρατούσε σε αυτό το συνέδριο διαφέρει ριζικά από τα γραπτά του Freud για το συνέδριο στο Marienbad... Οι συμμετέχοντες δεν έδειχναν κανένα σημάδι να παλεύουν για να αποφύγουν κάποια απαγορευμένο μονοπάτι ένιωθαν ακόμα ανοιχτά αναφερόμενη σε άγνωστες επιρροές ανάμεσα σε ασθενή και θεραπευτή τι συνέβη τότε οι συμμετέχοντες στο Εδιμβούργο τους

έκανε να βαδίζουν τόσο προσεκτικά; για ποιο λόγο ερμηνεία έγινε πεδίο μάχης; (σελ. 536,μτφ, πρωτότυπο).

Πιστεύουμε ότι η ερμηνεία έγινε πεδίο μάχης επειδή η διευρυμένη σκοπιά της ψυχανάλυσης φάνηκε να καθιστά απαραίτητο να οριστεί η ταυτότητα της ψυχανάλυσης. Η ψυχανάλυση επεκτάθηκε πέρα από το κυρίαρχο ρεύμα. Η συμπεριφοριστική θεραπεία η πελατοκεντρική θεραπεία του Rogers αναδείχθηκαν ως αντίπαλες διαδικασίες. Η έκρηξη της ψυχοθεραπείας είχε ξεκινήσει

Η διπλή ανησυχία οδήγησε στην εγκαθίδρυση εσωτερικών και εξωτερικών συνόρων τα οποία μεσουράνησαν πάνω απ' όλα στην παρουσίαση του Eissler του βασικού μοντέλου τεχνικής ως γνήσια ψυχαναλυτική μέθοδος. Είναι ενδιαφέρον ότι στο αφιέρωμα στον Aichhorn, ο Eissler (1949) ακόμα θεωρούσε τη θεραπεία των εγκληματιών ως αυθεντική ψυχανάλυση. Ακόμα και στη κριτική του για το Alexander Chicago school (1950), ανακοίνωσε ότι η ψυχαναλυτική θεραπεία συμπεριλαμβανομένης κάθε τεχνικής στην οποία η δομική αλλαγή επιδιώκονταν ή επιτυγχάνονταν με ψυχοθεραπευτικά μέσα, ανεξάρτητα από το αν απαιτούνταν καθημερινές ή ακανόνιστες συνεδρίες και ανεξάρτητα από τη χρήση του καναπέ.

Είναι απλό ότι ο στόχος δεν ήταν μόνο η αλλαγή να προκύψει από μία υπόδειξη ή οποιονδήποτε άλλο παράγοντα. Η απαίτηση του Eissler υπονόησε ότι η παρουσίαση της θεραπευτικής αποτελεσματικότητας μιας μεθόδου θα μπορούσε επίσης να καταστήσει την ψυχαναλυτική θεωρία ακριβή, εφόσον η θεωρία είναι προσανατολισμένη στην ανάπτυξη των ψυχικών δομών. Συμπεράσματα σχετικά με ψυχικές και ψυχοσωματικές ασθένειες μπορούν να εξαχθούν από τη πορεία της αιτιακής ψυχαναλυτικής θεραπείας και μέσω της παρουσίασης αλλαγής. Ωστόσο, παρά τη σφοδρή κριτική για τη χειριστική χρήση της διορθωτικής πνευματικής εμπειρίας ο Eissler υπέρ της δεκτικότητας στο πνεύμα του Marienbad. Μόλις το 1953 παρουσίασε το βασικό μοντέλο τεχνικής του οποίου το μοναδικό εργαλείο είναι η ερμηνεία (Eissler 1953, σελ. 110). Η αναλυτική τεχνική είναι ως εκ τούτου μία η ερμηνεία η οποία παραμένει το αποκλειστικό ή καθοδηγητικό ή κυρίαρχο εργαλείο. Είναι αξιοσημείωτο, ότι το βασικό μοντέλο τεχνικής είναι ανακάλυψη του Eissler. Ο Freud δούλευε τελείως διαφορετικά, όπως γράφει Eissler (Cremierus 1981).

Οι περιορισμοί της κανονιστικής ιδανικής τεχνικής

Τα σύνορα που χτίστηκαν ωστόσο φαινόταν ότι θα έδιναν τη δυνατότητα στους αναλυτές να διαχωρίσουν καθαρά την κλασική τεχνική από τον υπόλοιπο ψυχαναλυτικό και ψυχοθεραπευτικό κόσμο. Όλοι οι παράγοντες που υπεισέρχονται στην ψυχαναλυτικής πρακτική είχαν αγνοηθεί: Ο Eissler αναφέρεται στα συμπτώματα του ασθενούς και τη δομή της προσωπικότητας τα οποία επιτρέπουν την “γνήσια ψυχανάλυση”. Αλλά ακόμα και ο Eissler πίστευε ότι τέτοιοι παράγοντες κινδύνου διαφόρων ειδών τεχνικές (1958, γερ. 1960, S. 610). Το βασικό μοντέλο τεχνικής έκανε κάτι περισσότερο από το να περιορίσει. Δημιούργησε μία φαντασία που όπως παραδέχεται (1958, γερ. 1960,) στη συζήτησή του με τον Loewenstein : “ κανένας ασθενής δεν έχει ποτέ αναλυθεί με μία τεχνική στην οποία χρησιμοποιήθηκαν μόνο

ερμηνείες”. Από τους Blarer και Brogle (1983) η σύγκριση των θέσεων του έγινε με τις εντολές που έφερε ο Μωυσής από το βουνό. Από την επιστημονική σκοπιά τουλάχιστον δεν μπορεί να υπάρχει καμία αντίρρηση για μία ώρα αυτοί που απαίτησε ο Eissler στο βασικό μοντέλο τεχνικής. Παρόλα αυτά γενικά τα πράγματα δεν επεκτάθηκαν περαιτέρω από την κωδικοποίηση χωρίς ενδελεχή έρευνα ως προς το, πώς οι εντολές που δουλεύουν στην πρακτική, σε ποιο βαθμό τηρήθηκαν και σε ποιο βαθμό παραβιάστηκαν. Η μόνη λειτουργία την οποία το βασικό μοντέλο τεχνικής ικανοποίησε εξαιρετικά ήταν το να διαχωρίσει τη κλασική τεχνική από τις άλλες και ούτε καν αυτό υποστηρίχθηκε από εμπειρικές έρευνες.

Η παρούσα κατάσταση

Προς τα πού οδεύει η ψυχανάλυση αναρωτιέται ο Altmeyer (2004, σελ. 1111). Εδώ και είκοσι χρόνια επικρατεί μία διάθεση αναχώρησης. Ο Sandler με σιγουριά για την πορεία απαντάει με μία κυκλική πρόταση ότι η ψυχανάλυση είναι, ότι λαμβάνει χώρα στην πρακτική της άσκηση από τους ψυχαναλυτές. (1982, σελ. 44). Η απλότητα αυτής της σκέψης είναι χτυπητή αλλά και δικαιολογημένη δεδομένης της ποικιλίας στην ψυχαναλυτική πρακτική. Στην πραγματικότητα ισχύει αυτός ο ορισμός για το γενικό κοινό αλλά και για τον εκάστοτε ασθενή. Σε αυτό το σημείο μιλάμε για την πρακτική ως έχει ή όπως φαίνεται από έξω και όχι πλέον για τα επίσημα κριτήρια, για τις ιδανικές αξιώσεις, σχετικά με το πώς θα πρέπει να είναι πρακτική. Ο Sandler υποστήριξε την άποψή του λέγοντας ότι ο καλός αναλυτής τροποποιεί την τεχνική του από περίπτωση σε περίπτωση έτσι και αλλιώς γιατί, το τι είναι κατάλληλο ποικίλει ανάλογα με τον ασθενή. Αν ο ασθενής για παράδειγμα μπορεί να έρθει μία ή δύο φορές την εβδομάδα και ο αναλυτής τροποποιεί την τεχνική της θεραπείας αντίστοιχα. Η ψυχαναλυτική συμπεριφορά (psychoanalytic attitude) τότε μετατρέπεται σε έναν αποφασιστικό παράγοντα και οι άχαρες συζητήσεις των συνεδρίων όπως η συχνότητα των συνεδριών, η διάρκεια της θεραπείας και η χρήση του καναπέ μπορούν να καταργηθούν.

Αποκτώντας την ψυχαναλυτική συμπεριφορά

Αναπόφευκτα ερχόμαστε στην ερώτηση του τι είναι τελικά ο αναλυτής και πώς διαμορφώνεται η ψυχαναλυτική συμπεριφορά (Schafer 1983). Το πρόβλημα μετατοπίζεται στην εκπαίδευση. Ο Schafer πιστεύει ότι η εκπαίδευση στην κλασική τεχνική δημιουργεί τις καλύτερες συνθήκες για τη διαμόρφωση της αναλυτικής συμπεριφοράς. Την εσωτερίκευση της ψυχανάλυσης και το δικό του προσωπικό στυλ θα το βρει μετά από πολλά χρόνια εμπειρίας από τη δική του πρακτική. Σίγουρα δεν υπάρχει υποκατάστατο αλλά αν η ευελιξία είναι το κριτήριο για έναν καλό αναλυτή οι προετοιμασίες για την πρακτική πρέπει να οργανωθούν ανάλογα. Πολύ δύσκολα μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι το βασικό μοντέλο τεχνικής- το οποίο για παράδειγμα απαγορεύει στον αναλυτή να απευθύνει ερωτήσεις και να απαντάει σε αυτές- υπονοεί μία ψυχαναλυτική συμπεριφορά συμβατή με τον ορισμό του καλού αναλυτή στην πρακτική, όπως περιγράφηκε από τον Sandler. Η έμφαση του στη ποιοτική διάσταση δεν καθιστά τη ποσοτική διάσταση ασήμαντη. Η ώρα, η διάρκεια, η ομαλότητα, η συχνότητα συνεδριών είναι σημαντικοί παράγοντες από τους οποίους εξαρτώνται πολλά. Γι’ αυτό το λόγο τα παραπάνω

δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέτρα διαφοράς ανάμεσα στην ψυχοθεραπεία και την ψυχανάλυση.

Αν κάποιος δεν θεωρεί τη ψυχαναλυτική τεχνική και την αναλυτική ψυχοθεραπεία ως εναλλακτικές όπως ο Wyatt (1984), πρέπει να λάβει υπόψη το ζήτημα που αναφέρει στο τέλος της μακροσκελής του έρευνας: αν δεν είναι δυνατόν μέχρι το τέλος της πορείας της θεραπείας να κρίνει κάποιος εάν αντιμετωπίζει μία αληθινή ανάλυση ή μια πραγματική ψυχοθεραπεία θα έπρεπε να ξέρει ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στο αληθινό και στο πραγματικό. Πιστεύουμε ότι περαιτέρω διευκρίνιση αυτής της ερωτήσεως είναι ωστόσο περίπλοκη λόγω του συνονθυλεύματος επαγγελματικών πολιτικών και λειτουργικών σκοπιμοτήτων. Η θεσμική ψυχανάλυση τείνει προς ένα είδος ορθοδοξίας μαζί από την οριοθέτηση στο συνεδριακό τραπέζι. Εμπειρικές μελέτες που στοχεύουν να βελτιώσουν τη γνώση μας σχετικά με το τι είναι αληθινή ανάλυση φαίνεται να είναι σε αυτήν την περίπτωση υπερφίαλες.

Στην πρακτική ο αναλυτής κινείται σε ένα συνεχές το οποίο δεν αφήνει το περιθώριο για καθαρές οριοθετήσεις. Δεν έχει υπάρξει ποτέ δυνατό να θεραπευθεί ένας ασθενής με το βασικό μοντέλο τεχνικής. Πρόκειται για ένα φανταστικό δημιούργημα για το οποίο δεν υπάρχει κανένας ασθενής. Τα συγκεκριμένα μέσα προερχόμενα από την ερμηνεία της μεταβίβασης και της αντίστασης είναι ενσωματωμένα σε ένα δίκτυο υποστηρικτικών και εκφραστικών τεχνικών- αυτό σημαίνει τεχνικές που αποκαλύπτουν τις συγκρούσεις- ακόμα κι αν αποτελούν το κέντρο βάρους όπως δείχνει η έρευνα Menninger. Εξαιτίας της εμπειρίας του στα πλαίσια αυτής της έρευνας ο Kernberg (1984, S. 151) πρότείνει το διαχωρισμό της ψυχανάλυσης και της αποκαλυπτικής συγκρούσεων (εκφραστικής) και υποστηρικτικής ψυχοθεραπείας ως προς τις παρακάτω διαστάσεις και την σταδιακή τους διαμόρφωση:

Τα κύρια τεχνικά μέσα όπως η διευκρίνιση, η ερμηνεία, υποβολή η παρέμβαση στο κοινωνικό περιβάλλον

- Η ένταση της ερμηνείας της μεταβίβασης
- Ο βαθμός της διατήρησης της ουδετερότητας
- Και αυτή η διαφοροποίηση θα πρέπει να αποδειχθεί εμπειρικά

Ακόμα και αν ένας αναλυτής έχει απελευθερώσει τον εαυτό του από το να θέτει όρια εξακολουθεί να υπάρχει μία ευρεία περιοχή, στην οποία είναι απαραίτητο να προβεί σε διακρίσεις. Είναι πραγματική πρόκληση να συγκρίνει κανείς αναλύσεις ή συγκεκριμένες τεχνικές σχολών με τις αναλυτικών ψυχοθεραπείες. Θεωρούμε τέτοιου είδους έρευνες απαραίτητες (Thomä και Kächele 2005). Εάν κάποιος θεωρεί τη μακροχρόνια αλλαγή ως δικαιολογία για θεραπευτική πράξη τότε χάνουν όλες οι μέθοδοι και τεχνικές τον δεσποτισμό τους η επιστημονική τους αξία σχετικοποιείται από το πρακτικό πλεονέκτημα που κερδίζει ο ασθενής από την ψυχοθεραπεία. Για αυτόν τον λόγο παρακαλούμε για ειδικευμένες διακρίσεις, οι οποίες δεν μπορούν παρά να ωφελήσουν τον ασθενή. Εξαιρώντας τους υποψηφίους, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί στην ψυχανάλυση, οι αναλύόμενοι δεν ενδιαφέρονται για το εάν είναι σε διαδικασία ανάλυσης ή ψυχοθεραπείας. Οι ασθενείς απλά

αναζητούν την καλύτερη βοήθεια που μπορεί να τους παραχθεί. Οι διακρίσεις βρίσκονται στο μυαλό του αναλυτή. Υποθέτουμε ότι συχνές καλές συνεδρίες, όπως ορίζονται από τον Kris (1956a) ή συχνές εναλλασσόμενες ερμηνείες (παρ. 8.4) δίνουν στον αναλυτή την αίσθηση ότι έχει πετύχει την αυθεντική ψυχανάλυση. Άλλα χαρακτηριστικά είναι συνυφασμένα με την ένταση της συγκέντρωσης και με τους στόχους που έχουν τεθεί. (κεφ. 9). Η υποκειμενική εμπειρία του αναλυτή, πρέπει να αξιολογηθεί μέσω ερευνών που συγκρίνουν τη διαδικασία το αποτέλεσμα και τη μακροπρόθεσμη επίδραση. Για την ώρα συμφωνούμε με τον Kerneberg (1982 σ. 8) στο ότι

«ο απαρέγκλιτος διαχωρισμός της ψυχανάλυσης ως θεωρία και τεχνική από τη θεωρητική και τεχνική εξερεύνηση της ψυχοθεραπευτικής πρακτικής μπορεί για διάφορους λόγους να βλάψει την ίδια την ψυχανάλυση». (σελ. 8, μτφ από το πρωτότυπο).

Δυστυχώς μόνο λίγοι συμμερίζονται αυτή την άποψη. Ο ίδιος ο Kernberg (1999) σε άλλη του δήλωση αναφέρει ότι θεωρεί περιττό το διαχωρισμό ανάμεσα "psychoanalysis proper", "supportive-expressive psychotherapy" und "supportive psychotherapy". Το ότι μέσα από ένα ευνοούμενο μοντέλο τεχνικής από τους συγγραφείς θα καθοριστεί ένας μονοδιάστατος τρόπος σκέψης. (παρ. 8.9): σε κάθε συνεδρία θα ρυθμιστεί διαδραστικά –συνειδητά ή ασυνειδητά- ποια θεραπευτικά τεχνικά στοιχεία θα εξυπηρετήσουν καλύτερα την ενσωμάτωση των ασυνειδητών συγκρούσεων των ασθενών.

Αρχή παρέκβασης

Εντοπίζουμε τη ζημιά σε δύο επίπεδα: Απαρέγκλιτος διαχωρισμός όπως απαιτείται πιο ρητά στο βασικό μοντέλο τεχνικής, ενθαρρύνοντας μία ορθόδοξη νεοκλασική συμπεριφορά, η οποία περιορίζει διαρκώς το φάσμα των ενδείξεων και μαζί του τη βάση για την απόκτηση γνώσης. Εφόσον η αποτελεσματικότητα της θεραπείας δεν εξαρτάται σε καμία περίπτωση αποκλειστικά από τη διαθεσιμότητα του «οπλοστασίου» των ερμηνειών του αναλυτή, ενέχονται περιορισμοί και σε αυτό το επίπεδο. Στο άλλο επίπεδο αυτό της αναλυτικής ψυχοθεραπείας έχουν λάβει χώρα πολλοί πειραματισμοί, διακυμάνσεις και μετατροπές αλλά οι σχέσεις των θεραπευτικών μεταβλητών δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο κάποιας έρευνας. Παρόλ' αυτά η αμερικανική ψυχαναλυτική ένωση έχει επίσης αναγνωρίσει τα σημάδια των καιρών και σηματοδότησε αυτό το γεγονός ιδρύοντας μια επιτροπή έρευνας εδώ και δέκα χρόνια. Ένα ανοιχτό σε πρόσβαση άρθρο γνώμης το "Open Door Review of Psychoanalysis" παρέχει πληροφορίες σχετικά με την σημερινή κατάσταση της έρευνας αξιολόγησης για την ευρέως ορισμένη ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία, η οποία έχει κερδίσει αισθητά έδαφος σε ποιότητα τα τελευταία δέκα χρόνια (Fonagy et al. 2002). Μία δήλωση με πρωτοβουλία της Γερμανικής ψυχαναλυτικής ένωσης είναι σίγουρα για την ψυχανάλυση στη Γερμανία ιδιαίτερης σημασίας. (Hau u. Leuzinger-Bohleber 2004).

Τέλος παρέκβασης

1.7 Κοινωνικοπολιτιστικές αλλαγές

Η διάλυση των παραδοσιακών δομών

Οι λύσεις στα τωρινά προβλήματα της θεραπευτικής τεχνικής δεν μπορούν να βρεθούν στην μίμηση της γενναιόδωρης φυσικής ψυχαναλυτικής στάσης του Freud απέναντι στους ασθενείς του αν και μία τέτοια συμπεριφορά είναι ένα ευπρόσδεκτο αντίδοτο στα διαμορφωμένα στερεότυπα. Οι λύσεις που πρότεινε ο Freud για τα ζητήματα της θεωρίας και της πρακτικής μπορούν να υπηρετήσουν ως μοντέλα για το τώρα μόνο και εφόσον υπάρχουν ομοιότητες στο τότε και το τώρα. Οι βαθιές αλλαγές που επήλθαν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και η γεωπολιτική μετατόπιση λόγω της πτώσης του σοβιετικού συστήματος όπως επίσης και η παγκόσμια αποσταθεροποίηση από το αντίκτυπο της Ατομικής Περιόδου στο άτομο μέσω του κατακερματισμού των κοινωνικών και οικογενειακών δομών. Εδώ υπάρχει από τη μια μεριά μια μεγάλη χρονική μετάθεση. Μπορεί να χρειαστεί να περάσουν γενιές μέχρι οι ιστορικές και ψυχοκοινωνικές διεργασίες να μην επιδρούν στην οικογενειακή ζωή και να προκαλούν ψυχικές ή ψυχοσωματικές ασθένειες στο άτομο. (Cierpka 2002). Η διαγενεακή μεταφορά παθολογικών οικογενειακών δομών έχει μελετηθεί τις τελευταίες δεκαετίες ιδιαίτερα στο πλαίσιο της αφομοίωσης του Ολοκαυτώματος. Η μεταφορά των εμπειριών του Ολοκαυτώματος από την πρώτη γενιά των θυμάτων στις επόμενες ονοματίστηκε από τον Kestenberg (1989) αντιμετάθεση. Ο Laub (2002) περιγράφει μια συγκεκριμένη διεργασία της μεταβίβασης του τραύματος του Ολοκαυτώματος χρησιμοποιώντας το παράδειγμα Ισραηλινών στρατιωτών στο πόλεμο του Yom Kippur οι οποίοι ήταν παιδιά ανθρώπων που επιβίωσαν του ολοκαυτώματος. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ότι η συνεργασία ανάμεσα σε αναλυτές και επιστήμονες άλλων κλάδων ιδιαίτερα ιστορικών δεν είναι μονόδρομος (Laub 2003, S. 940). Παρόλ' αυτά τα ευρήματα προσεκτικών follow-up ερευνών δείχνουν ότι η μεταφορά δεν λαμβάνει πάντα χώρα. (Kellermann 2001). Χρησιμοποιώντας την Συνέντευξη Δεσμού Ενηλίκων ο Sagi-Schwartz et al. (2003) βρήκε ότι τα άμεσα θύματα, οι οποίοι είναι τώρα παππούδες, δεν έχουν ακόμη εμφανίσει σημάδια μετατραυματικής διαταραχής του Στρες, αλλά αντίθετα αυτοί οι άνθρωποι κατάφεραν να προσαρμοστούν σχετικά καλά. Αλλά ήταν ικανοί να μεταβιβάσουν στις κόρες τους προστατευτικές εμπειρίες.

Είναι πιθανόν σημαντικό ότι η ψυχαναλυτική συζήτηση δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στις διαθέσιμες ψυχαναλυτικές επιδημιολογικές έρευνες (Scheranck 1987) ή σε βιολογικούς παράγοντες της αναπτυξιακής ψυχολογίας ο Kagan (1998) δίνει έμφαση στην ικανότητα των παιδιών να ανταπεξέλθουν στα τραυματικά γεγονότα, στην ανθεκτικότητά τους. (βλ. Fonagy et al. 1994).

Επικρατεί μία αυξανόμενη παραδοχή ότι η νοητική αλλά και η σωματική υγεία ή ασθένεια μπορεί να επηρεαστεί από προστατευτικούς παράγοντες όπως ο βιολογικός θεσμός της σχέσης γονιού-παιδιού και οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Σε αυτά μπορεί να προστεθεί

το άγχος, ο μη υγιεινός τρόπος ζωής, συναισθηματικές συγκρούσεις, και διαφόρων ειδών προσωπικές κρίσεις. Αν ρίξουμε μια ματιά στο τι γνωρίζουμε για τους προστατευτικούς βιολογικούς παράγοντες σε σχέση με την ανάπτυξη ψυχικών και ψυχοσωματικών ασθενειών, τότε και σύμφωνα τους Hoffmann and Egle (1996) θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και τους παρακάτω παράγοντες:

- Μία διαρκής καλή σχέση με τουλάχιστον ένα πρόσωπο προσκόλλησης
- Εκτενής οικογένεια/αντισταθμιστική σχέση με τους γονείς/ απαλλαγή της μητέρας
- Καλό υποκατάστατο σε περίπτωση πρώιμου θανάτου της μητέρας
- Στιβαρό, ενεργητικό και εξωστρεφές ταπεραμέντο
- Κοινοτική υποστήριξη (ομάδες νέων, σχολείο, εκκλησία)

Επιπλέον η προστατευτική σημασία αξιόπιστων και υποστηρικτικών προσώπων προσκόλλησης ακόμα και όταν το άτομο φτάσει στην ενηλικίωση δεν πρέπει να υποεκτιμάται (Buchheim και Kächele, υπό εκτύπωση).

Ασυνείδητες συμπεριφορές οι οποίες κληροδοτούνται στις οικογένειες με το δικό τους ιδιαίτερο περιεχόμενο και μοιάζουν με αυτές ενός οικογενειακού μυθιστορήματος. Το γεγονός αυτό καταλήγει σε απόλυτες ασυγχρονίες ανάμεσα στη ταχύτητα των αλλαγών και στις παραδόσεις της οικογένειας από τη μια και σε ιστορικές και κοινωνικο-πολιτιστικές διεργασίες από την άλλη.

Η σεξουαλική επανάσταση κυρίως περιόρισε την απώθηση της σεξουαλικότητας και το αντισυλληπτικά χάπια ενίσχυσαν την χειραφέτηση των γυναικών και τις επέτρεψαν να έχουν μεγαλύτερη αυτοδιάθεση ως προς το ρόλο του φύλου τους. Οι υστερικές διαταραχές δεν είναι τόσο συχνές όπως προέβλεψε η ψυχαναλυτική θεωρία. Οι οιδιπόδειες συγκρούσεις την σήμερον ημέρα φαίνεται να επιμένουν αντί να ανακατασκευάζονται περίπλοκα στο Υπερεγώ.

Επιπτώσεις

Εφόσον η ψυχαναλυτική μέθοδος θεώρει ότι η ψυχική ασθένεια έχει τη τυπική προέλευσή της στην οικογένεια, έστρεψε τη προσοχή της ιδιαίτερα στη παιδική ηλικία, οι ψυχοκοινωνικές επιρροές κατά την εφηβεία οι οποίες προσφέρουν μία «δεύτερη ευκαιρία» (Blos 1985, σελ.138), υποεκτιμήθηκαν μέχρι που εστίασε ο Erikson σε αυτές (Erikson 1959). Πριν από πολλά χρόνια οι παράγοντες μέσω των οποίων τα συμπτώματα διατηρούνται δεν έλαβαν επίσης για πολλά χρόνια την απαραίτητη προσοχή όσον αφορά τις αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν για την τεχνική της θεραπείας. Αυτή η διττή παραμέληση είχε αρχικά μόνο λίγες αντενδείξεις, αφού η πρώιμη ανάλυση του αυτό και αργότερα η ψυχολογία του εγώ οι οποίες ήταν προσανατολισμένες στην ανάλυση της αντίστασης υπέθεταν την ύπαρξη σταθερών- ακόμα και άκαμπτων- δομών- αποκτημένων σε πρώιμο στάδιο. Ο αναλυτής βοηθούσε τον ασθενή να αποκτήσει μεγαλύτερη εσωτερική ελευθερία: οι προσταγές του αυστηρού υπερεγώ που προερχόταν από την ταύτιση με καταπιεστικούς πατριάρχες αντικαταστάθηκαν από πιο ανθρώπινες αξίες. Ο Strachey (1934) περιέγραψε τη θεραπευτική διαδικασία υποδειγματικά.

Περίπου την ίδια περίοδο μία άλλη θεματική άρχισε να συζητείται η οποία είχε έρθει πρόσφατα στο επίκεντρο της προσοχής, η θεματική της ασφάλειας, η οποία μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ο αντίποδας του κατακερματισμού ιστορικών και ψυχοκοινωνικών δομών. Δεν είναι σύμπτωση το ότι τη περίοδο του ναρκισσισμού και της ιδεολογίας (Lasch 1979, Bracher 1982), η θεματική της ασφάλειας κατείχε μία εξέχουσα θέση στις συζητήσεις για την ψυχαναλυτική θεραπευτική τεχνική αν και η προέλευσή της μπορεί εύκολα να ανιχνευτεί πίσω στη δεκαετία του 1930 στον Freud και Adler. Η καινοτομία του Φρόυντ οφείλει πιθανόν το αντίκτυπο που είχε εξαιτίας του γεγονότος ότι τόσο οι ασθενείς όσο και οι αναλυτές είναι το ίδιο δυσανεκτοί με τη διαμελισμένη φύση της ψυχολογίας των συγκρούσεων και αναζητούν ολότητα και επιβεβαίωση.

Παρούσες διαστάσεις

Εφόσον οι επιδημιολογικές έρευνες των επιπτώσεων της νεύρωσης έχουν διεξαχθεί μόλις πρόσφατα (Häfner 1985, Scherpank 1987), δεν μπορούν να γίνουν συγκρίσεις με το παρελθόν. Πρέπει να βασιστούμε στις προσωπικές εντυπώσεις οι οποίες είναι διπλά αναξιόπιστες λόγω του δυνατού στοιχείου της μόδας στη διαγνωστική ταξινόμηση. Αυτό έχει ειπωθεί, δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι ο σημερινός ψυχαναλυτής έρχεται αντιμέτωπος με προβλήματα τα οποία δεν ήταν στο κέντρο της προσοχής της πρακτικής του Freud (Thomä και Kächele 1976).

Οι περισσότεροι άνθρωποι στις δυτικές δημοκρατίες ζουν σε ένα κοινωνικό σύστημα που τους προστατεύει από τα χτυπήματα της μοίρας, όχι λιγότερο από τους οικονομικούς κινδύνους της ασθένειας.

Η σύγχρονη πελατεία των ψυχαναλυτών της Δυτικής Γερμανίας συμπεριλαμβάνει, ελάχιστους ασθενείς που χρηματοδοτούν την θεραπεία μόνοι τους. Ασθενείς από όλα τα στρώματα της κοινωνίας, φτωχοί ή πλούσιοι, μπορούν τώρα να έχουν ψυχαναλυτική θεραπεία με έξοδα του ασφαλιστικού συστήματος το οποίο με την σειρά του χρηματοδοτείται από τις τακτικές συνεισφορές του ασφαλισμένου πληθυσμού. Ως εκ τούτου, η πρόβλεψη το Freud (1919 α) πραγματοποιήθηκε. Η θεραπευτική αποτελεσματικότητα της ψυχανάλυσης είναι σήμερα πιο σημαντική από ποτέ. Ο Eissler επιβεβαιώθηκε επίσης στην πεποίθησή του

ότι η κοινωνικοποιημένη ιατρική θα παίξει ένα σημαντικό ρολό στη μελλοντική ανάπτυξη της ψυχανάλυσης. Δεν μπορούμε να περιμένουμε την κοινωνία να πληρώνει τεραστία χρηματικά πόσα τα οποία είναι απαραίτητα για την ανάλυση ενός ατόμου, εφ' όσον συμπτωματικές ανακάμψεις είναι πιθανές σε ένα μεγάλο αριθμό ασθενών. (Eissler στο Miller 1975, σελ 151, μτφ από το πρωτότυπο).

Υιοθετούμε την άποψη ότι υπάρχει μια πολύ πιο στενή σύνδεση απ' ό,τι αρχικά εικάστηκε ανάμεσα στην επιστημονική βάση της ψυχανάλυσης και στην θεραπευτική της αποτελεσματικότητα.

Η κοινωνική πίεση και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός έχουν εντείνει τις προσπάθειες του αναλυτή να παρέχει το επιστημονικό θεμέλιο για την αποτελεσματικότητα αυτού που κάνει.

1.8 Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Όταν γράφαμε την πρώτη έκδοση του βιβλίου πριν από τουλάχιστον 20 χρόνια αναφερόμασταν σε συγκλίσεις ανάμεσα στις διάφορες ψυχαναλυτικές σχολές. Τα επικριτικά σχόλια από έξωθεν και ένδοθεν οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές. Διαφοροποιημένες τάσεις σχετικά με την συγχώνευση και την ενσωμάτωση ποικίλων τάσεων μπορούσαν να αναγνωριστούν (M. Shane και E. Shane 1980). Πιστεύαμε τότε ότι ήταν δυνατό να μιλάμε για μία σύγκλιση η οποία ξεδιπλωνόταν, όχι μόνο ανάμεσα στις ψυχαναλυτικές σχολές αλλά επίσης και στη σχέση της ψυχανάλυσης με γειτονικούς κλάδους. Η Nancy Andreasen δίκαια αναφέρθηκε στο χαρακτήρα ανεκπλήρωτων επιθυμιών που είχε το βιβλίο μας (1988, σελ. 884, πρόλογος) έτσι ώστε σήμερα να μην αφήνουμε τις αποκλίσεις εκτός του πεδίου της προσοχής μας. Τότε ήδη δόθηκε έμφαση στην υπάρχουσα επαναστατική – αναρχική κατάσταση. Όπως αναφέραμε στο πρόλογο ο Wallerstein τελικά αναγνώρισε τον πλουραλισμό στους κόλπους της διεθνής ψυχαναλυτικής ένωσης στην διάλεξή του «μία ψυχανάλυση ή πολλές». Ο Fonagy (2003c) ωστόσο μιλάει για κατακερματισμό και αναφέρει ότι ο πλουραλισμός είναι ένας ευφημισμός. Ο Williams (2005) αμβλύνει αυτή την άποψη γράφοντας ότι: «ζούμε, ψυχαναλυτικά, σε μια εποχή πολλαπλών εννοιολογικών συστημάτων τα οποία έχουν αναδυθεί από της ερμηνείες και τις εξελίξεις του κλασικού παραδείγματος» (σελ.189). Είναι πιθανόν ένα ερώτημα οπτικής γωνίας αν κάποιος επιτρέπει στον οποιοδήποτε να συνεχίσει, ή αν κάποιος είναι προετοιμασμένος να αναλάβει την πρόκληση του επιστημονικού προβλήματος το οποίο προϋποθέτει μια πληθώρα εννοιολογικών καινοτομιών.

Διευρυμένες θεωρίες αντικειμενοτρόπων σχέσεων

Ακριβώς όπως η θεωρίες αντικειμενοτρόπων σχέσεων είναι απαραίτητες για την ψυχολογία των δυο-και- τριών-ατόμων, έτσι θα περιοριζόταν η ψυχολογία του εγώ στη χωρίς «διαλογική ζωή», χωρίς το «εσύ» (βλ. Bohleber 2004, σ. 100ff.) Στην προσέγγιση της ψυχολογίας του εγώ η θεραπευτική μέθοδος συστηματοποιήθηκε αρχικά σε συμφωνία με την διαπροσωπική θεωρία συγκρούσεων. Η έμφαση της Anna Freud (1936) για την σημασία των αμυντικών μηχανισμών έθεσε ένα παράδειγμα. Εδώ παρουσίασε «διαστάσεις της ψυχαναλυτικής θεραπείας» οι οποίες όρισαν την επιρροή στην ενδοψυχική σύγκρουση (σελ.74F) Ταυτόχρονα η πρωτοποριακή συνεισφορά του Hartmanns (1939) «ψυχολογία του εγώ και το ζήτημα της προσαρμογής» έδωσε το έναυσμα για συνδιαλλαγή με τις κοινωνικές επιστήμες, κατά την οποία η κοινωνική ψυχολογία έπρεπε να παίζει έναν διαμεσολαβητικό ρόλο. Η αποφασιστικής σημασίας έρευνες των Fürstenau (1964) και Carveths (1984a) καθιστούν εύκολο προς αναγνώριση την απουσία αληθινής διεπιστημονικής συνεργασίας.

Οι θεωρίες αντικειμενοτρόπων σχέσεων αναγνώρισαν ότι ο αναλυτής γίνεται αποτελεσματικός ως «νέο αντικείμενο» (Loewald 1960) και είναι ως εκ τούτου στην πορεία της αναγνώρισης του υποκείμενου και της διυποκειμενικότητας στην αναλυτική κατάσταση. Χαρακτηριστικό αυτής της τάσης είναι η επέκταση της έννοιας της μεταβίβασης (παρ.2,5). Σήμερα βλέπουμε πιο

καθαρά, ότι η ψυχαναλυτική μέθοδος ήταν πάντα βασισμένη στην δι-προσωπικότητα. Είναι ακριβώς η ασυνείδητοι παράγοντες των αντικειμενοτρόπων σχέσεων που αποκαλύπτονται όταν τους παρατηρούμε από μια οπτική αλληλεπίδρασης . Όλα συνηγορούν υπέρ της επίλυσης της σκοπιμότητας των μεγάλων θεραπευτικών και επιστημονικών προβλημάτων της διυποκειμενικότητας , της μεταβίβασης και της αναμεταβίβασης. Ακολουθώντας μια κοινωνική επιστημονική κατανόηση της ψυχαναλυτικής μεθόδου ως μιας διυποκειμενικής πρακτικής δανεισμένη από τον Merton M. Gill και με την „Bifokalität der Übertragung“ (Thomä 1999) (δι-εστίαση της αντιμεταβίβασης) υπόψη καθώς και με την εδώ εγκαταστημένη αμοιβαία επιρροή ανάμεσα στον ασθενή και τον αναλυτή μπορούμε να ταξινομήσουμε τις κυρίαρχες θεωρίες αναφορικά με τις έννοιες της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης. Με αυτή μας την πράξη παίρνουμε απόσταση από μλια ολοκληρωτική άποψη για την μεταβίβαση (Joseph 1985) αλλά και από τον μεγαλοποιημένο υποκειμενισμό ενός απόλυτου πλαισίου όσον αφορά την αντιμεταβίβαση (Thomä 2000, 2001a). Την ίδια ώρα δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι ο εκμοντερνισμός της ψυχανάλυσης δίνει χώρο για την διαμόρφωση μίας φονταμενταλιστικής αντιπρότασης. (Altmeyer και Thomä 2003).

Για τον σκοπό της θεραπείας, αυτό που είναι ιδιαίτερης σημασίας είναι να ταυτίσει ο ασθενής τον εαυτό του με τις λειτουργίες του αναλυτή. (Thomä 1981b). Αυτές οι λειτουργίες δεν προσλαμβάνονται ως αφηρημένες διεργασίες. Ο ασθενής τις βιώνει στο προσωπικό του θεραπευτικό πλαίσιο. Αυτή η ταύτιση με τις λειτουργίες της ανάλυσης όπως τις αντιλαμβάνεται ο Loewald είναι συνδεδεμένες με υποδειγματικές αλληλεπιδράσεις και θα ήταν τεχνητό να τις χωρίσουμε. Ο άλλος άνθρωπος με τον οποίο κάποιος ταυτίζεται δεν είναι ενδοβλεπόμενος όπως είναι ένα αντικείμενο και δεν είναι προβλεπόμενος απομονωμένα στο μυαλό. ο Loewald τονίζει ότι δεν φτάνουμε στην ενδοβολές του αντικειμένου αλλά στις αλληλεπιδράσεις (Loewald 1980, p.48). Αυτές είναι συνδεδεμένες με νέες εμπειρίες, οι οποίες για αυτό το λόγο απελευθερώνονται από την μεταβίβαση. Στο πεδίο έντασης μεταξύ μεταβίβασης (επανάληψης), συνάντησης (ανάδυσης) επισυμβαίνουν θεραπευτικές αλλαγές.

Στην πραγματικότητα οι ψυχαναλυτικές περιγραφές των ασυνείδητων στοιχείων των αντικειμενοτρόπων σχέσεων αφορούν διαστάσεις πράξεων και της αναπαράστασής τους στον (ασυνείδητο) κόσμο της φαντασίας. Αυτό που καταστέλλεται ως «εσωτερικό αντικείμενο» δεν είναι ένα απομονωμένο αντικείμενο, αλλά μια εικόνα μιας ανάμνησης η οποία είναι πλαισιωμένη από το πλαίσιο μιας πράξης. Είναι λογικό, το ότι ο Schafer (1976) χρησιμοποιούσε το λεξιλόγιο της πράξης αφού ο Kris (1947) είχε αναγνωρίσει ήδη την έρευνα της πράξης ως τον επιστημονικό τρόπο προσέγγισης σε συμφωνία με την ψυχανάλυση. Από την γέννηση και μετά οι προβολές των αντικειμένων λαμβάνουν χώρα σε ένα ποιοτικά ποικίλο πλαίσιο δράσης το οποίο είναι εμπλουτισμένο από οικογενειακά και μη οικογενειακά πλαίσια (Akhtar 2005). Ασυνείδητα σχήματα, τα οποία μπορεί να είναι ιδιαίτερα σταθερά, αναπτύσσονται μέσω επικοινωνιακών πράξεων. Τέτοιες μακροχρόνιες δομές βρίσκονται σε ετοιμότητα για μεταβίβαση οι οποίες μπορούν να πυροδοτηθούν αρκετά γρήγορα και εύκολα.

Αυτές οι διεργασίες βρίσκονται στη καρδιά της κλασικής έννοιας της μεταβίβασης, γεγονός το οποίο έχει καταδειχτεί από αρκετές έρευνες (Luborsky και Crits-Christoph 1998). Φυσικά αυτή η επιτυχής διαδικασία δεν καλύπτει όλο το πλούτο της κλινικής πρακτικής όπως αναφέρει ο Dreher (1999) αλλά είναι ικανή προϋπόθεση για να εκπληρωθεί μία από τις επιθυμίες του ερευνητή θεραπείας όσον αφορά την ακρίβεια των ερμηνειών. (Crits-Christoph et al. 1998). Το αν είναι καιρός να εγκαταλείψουμε την έννοια της μεταβίβασης ώστε να αναφερόμαστε σε ένα πιο «σύνηθες μοτίβο σχέσεων» όπως προτάθηκε από τον Schachter (2002) είναι μια ερώτηση που θέλουμε να την αφήσουμε ανοιχτή.

Σχέση μητέρας παιδιού

Το διαδραστικό πλαίσιο υπονοήθηκε στις ψυχαναλυτικές θεωρίες αντικειμενοτρόπων σχέσεων από την αρχή. Ευδιάκριτος μεταξύ των διαφόρων λόγων για την ιδιαίτερη προσοχή που δόθηκε σε αυτές τις θεωρίες είναι τα πρόσφατα ευρήματα στη σχέση μητέρας – παιδιού. Ο Emde (1981) τόνισε την σημασία της κοινωνικής ανταποδοτικότητας, συνοψίζοντας τα ερευνητικά ευρήματά ως ακολούθως:

Το βρέφος οργανώνεται για κοινωνική διάδραση από την αρχή, και συμμετέχει σε αμοιβαίες ανταλλαγές με τα άτομα που το φροντίζουν. Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε τα άτομα στο κοινωνικό περιβάλλον ως στατικούς «στόχους των ενορμήσεων» και υπό αυτό το πρίσμα όροι όπως «σχέσεις αντικειμένου» είναι ατυχείς (σελ. 218, Μτφ από πρωτότυπο).

Ακόμη και το βρέφος διαμορφώνει τις εμπειρίες με ένα ενεργό ρόλο. Η στοργή κατέχει εξέχουσα θέση σε αυτή τη διαδραστική διαδικασία (Emde 1999). Η λιβιδική θεωρία δεν καλύπτει αυτή τη διαδικασία της στοργικής ανταποδοτικότητας. Ο Spitz (1976) έδειξε ότι ο Φρόιντ έβλεπε το λιβιδικό αντικείμενο από την πλευρά του παιδιού (και των ασυνείδητων επιθυμιών του) και όχι ενάντια στο υπόβαθρο των ανταποδοτικών σχέσεων μεταξύ μητέρας – παιδιού. Αυτή η παράδοση έγινε τόσο βαθιά ριζωμένη που ο Kohut άντλησε αντικείμενα εαυτού από τον υποθετικό ναρκισσιστικό τρόπο με τον οποίο τα βρέφος βλέπει και βιώνει καταστάσεις και άτομα.

Σε αυτό το πλαίσιο τα επαναστατικά πειράματα του Harlow (1958, 1962) είναι ιδιαίτερα διδακτικά. Ανέθρεψε πιθήκους Rhesus με υποκατάστατα μητέρες, φτιαγμένες από ύφασμα και καλώδια, δηλαδή με άψυχα αντικείμενα. Αυτά τα βρέφη δεν ήταν ικανά να παίξουν ή να αναπτύξουν κοινωνικές σχέσεις. Υπέφεραν από ανεξέλεγκτη ανησυχία, ξεσπάσματα θυμού, εχθρικήτητα και τάσεις καταστροφής. Ως ενήλικα άτομα δεν είχαν καμία σεξουαλική έκφραση. Ο Spitz απέδωσε αυτά τα αναπτυξιακά ελαττώματα στην έλλειψη αμοιβαιότητας μεταξύ της τεχνητής μητέρας και του βρέφους. Πιστεύει ότι η αμοιβαιότητα είναι το θεμέλιο του διαλόγου μητέρας – παιδιού. Παρόλο που εξακολουθεί να παραμένει προσηλωμένος στην έννοια της σχέσης αντικειμένου (Spitz 1965, pp. 173, 182), είναι φανερό ότι οι περιγραφές του βασίζονται σε ένα δια-υποκειμενικό, διαδραστικό σύστημα.

Ο Emde, ως διάδοχος του Spitz στο Denver, άσκησε από νωρίς κριτική στη διαδεδομένη παρανόηση ότι το βρέφος είναι ένα παθητικό, μη καλλιεργημένο – άνου ον, που ρυθμίζεται

συμπεριφορικά από ενστάσεις που προκαλούνται από ορμές και από την καταστολή τους. Ο μύθος του βρέφους ως παθητικός οργανισμός που αντιδρά σε ερεθίσματα και κυρίως ενδιαφέρεται για την ικανοποίηση των αναγκών του είναι πλέον αβάσιμος.

Το τέλος των μύθων

Σύμφωνα με τους Sander (1980) and Peterfreund (1980) οι συνέπειες αυτών των ευρημάτων ήταν τόσο σημαντικές που τρεις μύθοι έπρεπε πλέον να εγκαταλειφθούν.

1. Ο μύθος της ενηλικομορφίας (το βρέφος είναι όπως είμαι εγώ),
2. Ο μύθος της θεωρητικομορφίας (το βρέφος είναι όπως το πλάθει η θεωρία μου), και
3. Ο μύθος της παθομορφίας (το βρέφος είναι όπως ο ψυχωτικός μου ασθενής).

Καθώς ο Φρόιντ έχει αποκαλέσει τη θεωρία των ενορμήσεων «η μυθολογία μας» (1933a, σελ. 101), και καθώς πολλοί μύθοι εμπεριέχουν βαθιές αλήθειες για τον άνθρωπο, η διαδικασία της απομυθοποίησης είναι αφορμή για σοβαρές ανησυχίες μεταξύ των αναλυτών. Η ψυχαναλυτική θεωρία των ενστίκτων έχει διατηρήσει στοιχεία μυθολογίας, όχι λόγω των συνειρμών κάποιων μεταφορών όπως για παράδειγμα της αρχής της αειφορείας, που συνδέει τον πόθο του ανθρώπου για την αιωνιότητα και τον μυστικισμό της αγάπης και του θανάτου με φυσικές υποθέσεις, παριστάνοντάς έτσι μία κατανοητή φυσιο-βιολογική εξήγησή.

Η εμβέλεια αυτού του αναπτυξιο-ψυχολογιο-βιολογικού μοντέλου επεκτείνεται και πέρα από τη πρώιμη μεταγεννητική φάση. Ο Emde (1988a,b) διατύπωσε 5 βασικές αρχές ανάπτυξης-δραστηριότητας, αυτο-ρύθμισης, κοινωνικής προσαρμοστικότητας, συναισθηματικής παρακολούθησης και γνωστικής αφομοίωσης των οποίων η σχέση με την κλινική είναι αδιάψευστη.

Φαίνεται να είναι αυταπόδεικτο ότι αυτές οι πρώιμες επιδεικνυόμενες κινητήριες διαστάσεις της ανάπτυξης είναι βιολογικά προκαθορισμένες και υπάρχουν καθόλη τη διάρκεια της ζωής. Αυτές αναπτύσσονται στο προσαρμοστικό πλαίσιο βρέφος- άτομο φροντίδας- σχέση και μπορούν να είναι παρατηρήσιμα μα ως βασικά κίνητρα ανάπτυξης. Ως τέτοια μπορούν να ενεργοποιηθούν μέσω της εμφάνισης της ενσυναίσθησης (Emde 2005, σελ. 123).

Η άποψη του Freud κατά την οποία η αρχή της μείωσης της έντασης και η αρχή της ηδονής-δυσαρέσκειας αποτελούν τη θεμελιώδη στιγμή των πρόωρων αναπτυξιακών διαδικασιών, δεν είναι πλέον επικρατούσα. Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι τονίζουν σήμερα ότι το νεογέννητο είναι εφοδιασμένο με μία θεμελιώδη δραστηριότητα, η οποία από μόνη της έχει την τάση να διεγείρει τον οργανισμό προς την κατεύθυνση αυξανόμενης ψυχολογικής πολυπλοκότητας. Το νεογέννητο έρχεται στον κόσμο με ένα σημαντικό ρεπερτόριο δυνατοτήτων συμπεριφοράς, το οποίο έχει διαμορφωθεί μέσω της εξέλιξης και το οποίο το προετοιμάζει για μία διαδραστική σχέση με το περιβάλλον. Η σημερινή αναπτυξιακή βιολογία αντί να αντιλαμβάνεται την ανάπτυξη από την διάσταση μοντέλου της εντροπίας, όπως έκανε το μοντέλο της μείωσης των ενορμήσεων, λειτουργεί με την ιδέα ότι η ήδη νευροβιολογικά διασφαλισμένη

πολυπλοκότητα, με έναν αριθμό 1010 νευρώνων και με τις χιλιάδες συνδέσεις τους, φροντίζει για την ασάφεια την αβεβαιότητα και την περιορισμένη προβλεψιμότητα συμπεριφορών (Spitzer, 1996). Ένας τέτοιος βαθμός πολυπλοκότητας εγγυάται για την ατομικότητα και διασφαλίζει παράλληλα την αυτοδιάθεση. Η πολυπλοκότητα αυξάνει κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης και το ανθρώπινο ον θα ενθαρρυνθεί ως προς το ότι είναι ικανό από μόνο του στο περιβάλλον άψυχο και έμψυχο κόσμο να κοινωνικοποιηθεί. Ενδογενής παραγόμενη δραστηριότητα αποτελεί έτσι μια θεμελιώδη αρχή, η οποία έχει πάρει τη θέση της υπόθεσης της μείωσης των ενορμήσεων. Εξίσου από κριτική ματιά πρέπει να παρατηρηθούν θέσεις οι οποίες αντιλαμβάνονται το μικρό παιδί ως ον, το οποίο έρχεται στον κόσμο χωρίς καμία ψυχολογική υπόσταση την οποία διαμορφώνει μόνο μέσω των γονεικών πρακτικών κοινωνικοποίησης.

Αναγνωρίζουμε όμως πολύ περισσότερο ότι η συμπεριφορά ενός μωρού από την αρχή επιδεικνύει τάξη και οργάνωση και ότι η κοχλάζουσα ανακατωσούρα... από τη δική μας σκέψη και τις τεχνικές ηχογραφήσεις απορρέει και δεν πρέπει να αναζητάτε στο μικρό παιδί (Schaffer 1982, σελ. 50, μτφ πρωτότυπο).

Την ανακάλυψη αυτής της πολυπλοκότητας την αφήνουμε στη λεπτομερή μελέτη επιμέρους τομέων συμπεριφοράς ο καθένας εκ των οποίων έχει τη δική του ιδιαίτερη πολυπλοκότητα.

Η «επανάσταση στην έρευνα του μικρού παιδιού» (Stern 1985, σελ. 38) τέλος δεν θα καθίστατο δυνατή χωρίς μεθοδολογικές καινοτομίες. Το πρόβλημα αφορά ποιες ερωτήσεις θα μπορούσε να θέσει κάποιος προς απάντηση μέσω μιας αντιστροφής διαδικασίας. Αναρωτιέται κάποιος σήμερα, ποιες αντιδράσεις δείχνει το βρέφος, αυτό ακριβώς μπορεί να παρουσιαστεί ως απάντηση στην ερώτηση των ενδιαφερομένων ερευνητών.

Το νεογέννητο από μόνο του είναι ήδη έτσι οργανωμένο ώστε να μπορεί να δεχθεί μία πολύπλοκη αλληλεπίδραση με το έμψυχο και άψυχο κόσμο. Αυτή η αλληλεπίδραση-εγγενής ρύθμιση διαμορφώνει το πρότυπο της κατανομής του ύπνου και της εγρήγορσης, της σίτισης και των κοινωνικών συναλλαγών. Η εγκαθίδρυση αυτής της προηγούμενης ρύθμισης λαμβάνει χώρα κυρίως κατά τους πρώτους δύο μήνες με τη μορφή εναλλασσόμενων μοτίβων έντονης προσοχής, ήρεμης εγρήγορσης, διέγερση, κλάματος, REM και όχι REM ύπνου όπως επίσης και αναζήτησης ερεθισμάτων διαφόρων ειδών. Με την έννοια της αυτο-ρύθμισης ως βασικό αναπτυξιακό μοτίβο είναι επίσης συνδεδεμένη η καλά τεκμηριωμένη γνώση για την ικανότητα του οργανισμού να εξισώνει προκαλούμενα μέσω απαιτήσεων ή διαταραχών ελλείμματα.

Ένα άλλο ισχυρό μοτίβο στην ανάπτυξη του μικρού παιδιού είναι η έμφυτη ετοιμότητα για κοινωνική προσαρμογή. Η έρευνα της αναπτυξιακής ψυχολογίας εκπλήσσει τους μη μυημένους για τον βαθμό αυτής της προδιάθεσης για συμμετοχή στην κοινωνική ζωή αλληλεπίδραση. Πολλές από αυτές τις ικανότητες είναι ήδη διαθέσιμες κατά τη γέννηση και περιλαμβάνουν για παράδειγμα μία τάση για επαφή ή με τα μάτια ή μία ανεξάρτητα από την κατάσταση ευαισθησία για την ενεργοποίηση και την καθυσύχηση μέσω του να κρατιέται

αγκαλιά να καθησυχάζεται και να κουνιέται από την μητέρα. Το μωρό είναι επίσης και στην αντίληψη των γεγονότων του ήχου ιδιαίτερα προετοιμασμένο για τα ανθρώπινα ερεθίσματα. Η κοινωνική προδιάθεση βρίσκεται σε μία ποικιλία επικοινωνιακών διαύλων. Κατά τον μήνα η κοινωνική προδιάθεση βασίζεται στην ικανότητα να ανακαλύψει και να χειριστεί την τυχαιότητα της προσφοράς των ερεθισμάτων η οποία ξεκλειδώνεται από μία βιολογική θεμελίωση. Συμπληρωματικά στη περιγραφή της παιδικής συμπεριφοράς είναι αυτό που περιγράφουν οι Parousek και Parousek ως “δαισθητική συμπεριφορά των γονιών δηλαδή η κατανόηση των γονιών των παιδικών απαιτήσεων η οποία φαίνεται να είναι ειδική για αυτό το είδος, ασυνείδητη και όχι το προϊόν ατομικής εμπειρίας. (Parousek και Parousek, 1983). Το κλειδί είναι ο συγχρονισμός της συμπεριφοράς κάτω από τον οποίο μπορούν να υπαχθούν πολλά ευρήματα της μικρό-αλληλεπίδρασης της μητέρας και του παιδιού.

Η ψυχαναλυτική αρχή της ηδονής- δυσαρέσκειας έχει χάσει τον θεωρητικό οικονομικό χαρακτήρα της. Σήμερα σκιαγραφείται ως συναισθηματική παρακολούθηση. Αντιπροσωπεύει ένα βασικό σύστημα κινήτρων το οποίο αξιολογεί τις συναισθηματικές εμπειρίες ανάλογα με την ποιότητά τους ως ευχάριστες ή δυσάρεστες. Τα βρέφη δεν κατατάσσουν τον κόσμο σε δύο κατηγορίες, αλλά συνοψίζουν καθημερινά μία πληθώρα από ευχάριστες και δυσάρεστες εμπειρίες διαφόρων επιπέδων. Αυτή τους οδηγεί στη σταδιακή διαμόρφωση σχημάτων με την έννοια του Piaget στην οποία τα γνωστικά στοιχεία δε φαίνεται να παίζουν έναν λιγότερο σημαντικό ρόλο από τη συναισθηματική ποιότητα. Από αυτήν την αρχή απορρέουν τόσο οι ενέργειες της μητέρας όσο και του παιδιού. Κιόλας από την ηλικία των τριών μηνών συνεπής μορφές οργάνωσης των συναισθημάτων μπορούν να περιγραφούν, οι οποίες περιλαμβάνουν τρεις διαστάσεις την ηδονιστική ποιότητα, την ενεργοποίηση και τον εσωτερικό και εξωτερικό προσανατολισμό. Από την πρώιμη συνοχή των συναισθηματικών εμπειριών διαμορφώνεται ο συναισθηματικός πυρήνας της αυτοεκτίμησης (Emde, 1983) η οποία υπογραμμίζει τη μεγάλη σημασία της συναισθηματικού επιβεβαίωσης που παρέχεται από το άτομο που φροντίζει το παιδί κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Σε αυτή τη διαδικασία της ανταλλαγής των συναισθημάτων έχει ιδιαίτερη σημασία ο συντονισμός (attunement). Ήδη από τη γέννηση φροντίζει για το συντονισμό μία σειρά διαλογικών ακολουθιών μέσω διαφόρων καναλιών επικοινωνίας, στον οποίο παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η συναισθηματικά διαφοροποιημένη απάντηση της μητέρας (Fonagy, et al. 2002). Αυτό το γεγονός αναφέρεται σε κάτι παραπάνω από την γνωστή θεραπευτική τεχνική το καθρέφτισμα του Kohut (Kohut και Wolf, 1978). Αναφέρεται κατά τον Fonagy και συνεργάτες σε μία πραγματική λειτουργία βοηθητική για τη γέννηση, για την δημιουργία του προσωπικού Εαυτού.

Έτσι μία θεμελιώδης θέση της ανάλυσης εγκαταλείπεται για την οποία η κριτική είχε ήδη προετοιμαστεί πολύ καιρό πριν από τους ψυχαναλυτές των αντικειμενοτρόπων ψυχολογιών (Balint, Winnicott). Η θεωρία της λήμπιντο δεν καλύπτει αυτή τη διεργασία της συναισθηματικής αμοιβαιότητας. Ο Freud παρατηρούσε το λιβιδικό αντικείμενο με πολύ μεγάλη έμφαση από τη σκοπιά του παιδιού (και των ασυνείδητων επιθυμιών) και όχι από το

υπόβαθρο των αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στη μητέρα και στο παιδί. Αυτή η παράδοση ήταν τόσο βαθιά χαραγμένη ώστε ο Kohut κατέληξε στα αντικείμενα του Εαυτού με βάση τον υποθετικό ναρκισσιστικό τρόπο σκέψης και βιωμάτων του βρέφους. Αντίθετα σύμφωνα με τη σημερινή άποψη το εσωτερικό αντικείμενο δεν γίνεται αντιληπτό ως ένα απομονωμένο πράγμα αλλά ως μία διανοητική εικόνα η οποία είναι πλαισιωμένη από ένα πλαίσιο δράσεων. Οι εικόνες των αντικειμένων σχηματίζονται από τη γέννηση εντός ενός ποιοτικού ποικίλου πλαισίου δράσεων. Μέσω επαναλαμβανόμενων επικοινωνιακών ενεργειών προκύπτουν ασυνείδητα σχήματα τα οποία μπορούν να επιτύχουν μία μεγάλη σταθερότητα.

Νεογνολογική έρευνα και διυποκειμενική ψυχανάλυση

Αυτά τα αποτελέσματα της νεογνικής έρευνα έχουν προχωρήσει ακόμα παρακάτω ο Trevarthen (1977) μιλά εδώ και καιρό για τη “πρωτογενή διυποκειμενικότητα” (primary intersubjectivity) . Αυτή την ιδέα την είχε τόσο πολύ προώθησει ώστε αναφερόταν στην δινή υποκειμενική ανάγκη η οποία αποτελεί ιδιότητα ενός ψυχοβιολογικά θεμελιωμένου συστήματος κινήτρων. (Stern 2005, σελ. 82). Σε μία σαφή οριοθέτηση από τη σεξουαλική ενόρμηση και το σύστημα δεσμού παραπέμπει στην εξελικτική λειτουργία μιας ικανότητας για διυποκειμενικότητα η οποία με την ανακάλυψη του συστήματος των νευρώνων-καθρεφτών Rizzolatti et al (2001) εμπεριέχει μία νευροβιολογική βάση (Bauer, 2005). Πρωτογενής διυποκειμενικότητα και διαχωριστικότητα διαμορφώνουν τον μεγαλύτερο και σημαντικότερο κοινό παρονομαστή των νεογνικών ερευνών και των νεώτερων διαπιστώσεων της θεραπευτικής дуάδας.

Η άποψη του Emde (1981) ότι εσωτερικά βιολογικά σχήματα ρυθμίζουν τη διάδραση μητέρας – παιδιού είναι ιδιαίτερα σημαντική. Από την άλλη πλευρά τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυτών των σχημάτων διαμορφώνουν την ατομικότητα, κάθε βρέφος και κάθε μητέρα είναι μοναδικοί, και η дуάδα που απαρτίζουν είναι επίσης μοναδική. Και οι δύο αντιλαμβάνονται μηχανισμούς συγκεκριμένους για το ανθρώπινο είδος, δηλαδή βασικά βιολογικά patterns, με το δικό τους προσωπικό και αλάθητο τρόπο. Η έννοια της Mahler (1971, p.404), "coenaesthetic empathy" (κιναισθητική ενσυναίσθηση), την οποία χρησιμοποίησε αναφερόμενη σε τετριμμένα συναισθήματα και σε κοινές, βαθιές αισθήσεις και αντιλήψεις, προέκυψε από παρατηρήσεις μητέρων και βρεφών.

Αντίστοιχα, στη θεραπεία είναι σημαντικό να επιτύχουμε μία ισορροπία μεταξύ της ομοιότητας και του διαχωρισμού, μεταξύ του δεσμού του «εμείς» και του Εγώ. Στο πέραςμα των προηγούμενων δεκαετιών, η έρευνα πάνω στην συναισθηματική ανταλλαγή μεταξύ της μητέρας και του παιδιού επιβεβαίωσε την άποψη του Winnicott:

«Το βρέφος και η μητρική φροντίδα σχηματίζουν από κοινού μία μονάδα... Κάποτε ανέφερα ότι το βρέφος από μόνο του δεν υπάρχει».(1965, σελ39).

Ο Winnicott προσέθεσε ότι αυτό που εννοούσε ήταν ότι η μητρική φροντίδα είναι ένα απαραίτητο στοιχείο χωρίς το οποίο κανένα παιδί δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Απομακρύνθηκε έτσι από τις υποθέσεις του Φρόιντ σχετικά με τον πρωταρχικό ναρκισσισμό

και σχετικά με την μετάβαση του αντικειμένου ηδονής στην αρχή της πραγματικότητάς. Επίσης, υπέδειξε ότι ο Φρόιντ είχε και ο ίδιος αντιρρήσεις σχετικά με κάποιες ίδιες απόψεις του

είναι λογικό να αντιτείνει κάποιος ότι ένας οργανισμός ο οποίος ήταν σκλάβος της ηδονιστικής αρχής και παραμέλησε την πραγματικότητά του εξωτερικού κόσμου, δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί ούτε για το ελάχιστο χρονικό διάστημα, οπότε και δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Η χρήση ωστόσο μίας τέτοιας φαντασίας, δικαιολογείται εάν κάποιος θεωρήσει ότι το βρέφος – με την προϋπόθεση ότι συμπεριλαμβάνουμε την φροντίδα που λαμβάνει από την μητέρα του - πραγματώνει ένα ψυχικό σύστημα αυτού του τύπου (1911 b, σελ. 220, μτφ. πρωτότυπο).

Εάν η μητρική φροντίδα συμπεριληφθεί, η φαντασία καταρρέει και η άποψη του για τη σχέση μητέρας - παιδιού γίνεται το πλαίσιο αναφοράς. Φυσικά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μητέρα και το παιδί είναι διαφορετικοί, ακόμα και αν ο βρέφος δεν είναι ακόμη σε θέση να ορίσει τον εαυτό του ως ανεξάρτητο άτομο. Η αυτονομία του Εγώ, όπως ορίζεται από Hartman έχει βιολογικές βάσεις, και μέσα στην μονάδα μητέρα – παιδί επιτυγχάνεται η κατανόηση του εαυτού που συμβαίνει εκλεκτικά μέσω της ανταλλαγής των αισθητήριων οργάνων με άλλες αισθήσεις. Έτσι, η μητέρα γίνεται αντιληπτή διαφορετικά από κάθε βρέφος, για δύο βασικά λόγους:

- πρώτον καμία μητέρα δεν συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο σε όλα της τα παιδιά, και
- δεύτερον κάθε παιδί έχει μία ατομική απόκριση ετοιμότητας, η οποία αναπτύσσεται μέσα στην μονάδα.

Σε αντίθετη περίπτωση ο Winnicott (1965) δεν θα ήταν σε θέση να μιλήσει για τον αληθινό και τον αναληθή εαυτό, επιπρόσθετά της έμφασης που έδωσε στη σχέση μητέρας – παιδιού. Ο αληθινός εαυτός αναφέρεται στο βασικό συναίσθημα του να αισθάνεται κάποιος ικανός να αξιοποιήσει το δυναμικό του και να ελευθερωθεί από περιορισμούς που προέρχονται από επιρροές από το εξωτερικό και εκφράζονται μέσω του αναληθή εαυτού (Altmeyer 2005).

Αρχή παρέκβασης

Κριτικές συζητήσεις

Σε αντίθεση με τους ψυχαναλυτικά εμπνευσμένους ερευνητές τον όπως οι Cramer, Emde, Fonagy, Greenspan, Osofsky, Stern των οποίων οι παρατηρήσεις ήταν ζωτικής σημασίας τόσο για την ψυχαναλυτικές ανακατασκευές όσο και για την τεχνική της θεραπείας ο Wolf (1996) υποστήριξε ότι στερούνταν σπουδαιότητας. Αυτή η για μας ακατανόητη θέση βασίζεται σε ένα περιορισμένο ορισμό της ψυχανάλυσης. Περιορίζει την ψυχανάλυση στους ελεύθερους συνειρμούς των ασθενών και στην ισοδύναμα ανεσταλμένη προσοχή του αναλυτή για την ανακάλυψη ασυνείδητων ιδεών, κρυμμένων κινήτρων και απωθήσεως (1996, σελ. 370). Δεν θα αποτελέσουν θέματα συζήτησης, ούτε η αξιοπιστία της σύλληψης του ψυχικά αναγνώστου, ασυνείδητων κομματιών, ούτε οι επιδιώξεις της θεραπείας. Είναι σωστή όμως η παρατήρησή του σύμφωνα με την οποία τα πιο σημαντικά πρακτικά και επιστημονικά προβλήματα δεν μπορούν να λυθούν ούτε παρατηρώντας τα βρέφη, αλλά ούτε και με τη βοήθεια της ηθολογίας, της νευροφυσιολογίας, ή της μοριακής βιολογίας, από τα οποία η ψυχανάλυση

εξαρτάται. Ο Wolf δεν μπόρεσε να διατηρήσει την άποψή του σε μία λεπτομερή συζήτηση με επιφανείς ψυχαναλυτικούς ερευνητές μικρών παιδιών, για παράδειγμα (π.χ. Fonagy 1996; Osofsky 1996). Όλες οι γενετικές επεξηγήσεις βασίζονται σε ανακατασκευές της παιδικής ηλικίας. Αυτές αναφέρονται σε υποθέσεις για πρώιμες παιδικές εμπειρίες, με τις οποίες ασχολείται η ψυχαναλυτικά εμπνευσμένη έρευνα των βρεφών.

Εδώ το γενικό ζήτημα είναι αν οι εμπειρικές αναπτυξιακές ψυχολογίες διαμορφώνουν ένα εννοιολογικό πλαίσιο για την κλινική θεωρία της ψυχανάλυσης. Ο Green αναφέρει στα πλαίσια της αντιπαράθεσης του με τον Stern ότι οι ερευνητές βρεφών (όπως ο Hartmann) έχουν την ψευδαίσθηση, ότι μπορούν να οικοδομήσουν μία πιο ορθολογική δηλαδή επιστημονική ψυχαναλυτική θεωρία. Παραδειγματικά διαπιστώνει ο Green μία βασική ισοδυναμία όλων των θεωριών μέσα από την αντίθεσή του με τον Stern. Ενάντια σε αυτήν την άποψη δεν υπάρχει τίποτα εφόσον δεν υφίσταται καμία αξίωση με εμπειρικό περιεχόμενο που να αποδεικνύεται από την παρατήρηση.

Επίσης η τωρινή καινούργια “έκδοση” αυτών των αντιπαράθεσεων ανάμεσα στον Green (2005) και στον Wallerstein (2005a,b) δεν οδηγεί παραπέρα. Εμείς σαφώς πιστεύουμε ότι όλες οι ψυχαναλυτικές σχολές πρέπει να αφήσουν πίσω τους τα κατασκευασμένα βρέφη με τα οποία συγκρίνονται τα μικρά παιδιά από την οπτική ψυχαναλυτικών εμπνευσμένων αναπτυξιακών ψυχολόγων. Με τη νέα αυτή θέση του βρισκόμαστε σε αγεφύρωτη αντίθεση με τον Green ως εκφραστή ενός αυταρχικού ψυχαναλυτικό τρόπο σκέψης, το οποίο καθιστά ανεξάρτητη οποιαδήποτε μορφή εμπειρικής διερεύνησης. Επικαλείται τον Wolf και δεν γίνεται φανερό από καμία λέξη ότι καταρρίπτει η θέση του.

Ο Green αντιπροσωπεύει μία ψυχανάλυση που δεν την αφορά η παρατήρηση.

Η στρατηγική της επιχειρηματολογίας του αποτελείται από να εξηγήσει ότι η ιδιοσυγκρασιακή του κατανόηση της ψυχανάλυσης είναι η μόνη σωστή. (Poscheschnik 2005 μτφ. πρωτότυπο).

Κατά την άποψή του δεν υπάρχει καμία επιστήμη της ψυχανάλυσης αλλά μόνο η ψυχαναλυτική σκέψη αυτή η άποψη δεν προϋποθέτει την “ποιότητα της συνείδησης”:

Παραμένει το μοναδικό φως το οποίο φωτίζει καθοδηγεί την ψυχική μας ζωή στο σκοτάδι. Λόγω της ιδιαίτερης φύσης της γνώσης μας η επιστημονική δουλειά στην ψυχολογία περιλαμβάνει τη μετάφραση ασυνείδητων διαδικασιών σε συνειδητές με τέτοιο τρόπο ώστε να γεμίζουν τα κενά της συνειδητής αντίληψης (Freud 1940a, σελ. 147, μτφ. πρωτότυπο).

Η ισοδύναμη ανεσταλμένη προσοχή χαρακτηρίζει μόνο ένα κομμάτι της σκέψης προτού αυτή καθιερωθεί με οποιονδήποτε τρόπο μέσω της ανάληψης συσχέτισης στους ελεύθερους συνειρμούς. (κεφ. 3 και 7). Εμείς θεωρούμε ότι μία ψυχανάλυση χωρίς παρατήρηση είναι μία παράλογη σύλληψη χωρίς την οποία δεν θα ήταν δυνατή η εκ νέου ανακάλυψη του σταδίου του αντικατοπτρισμού που προέκυψε από τις παρατηρήσεις της αηδίας του Freud και από το Fort-da-Spiel μέσω του Lacan. Η σημασία της παρατήρησης υπερβαίνει τις αντιθέσεις. Ο Green είναι ένας από τις στομφώδεις φιγούρες μίας μεγάλης ομάδας ψυχαναλυτών που πιστεύουν ότι μπορούν να τα βγάλουν πέρα χωρίς τη ποιότητα της συνείδησης και επιδίδουν στον εαυτό τους μία απευθείας πρόσβαση στο ασυνείδητο

Επιδράσεις στη κλινική ψυχανάλυση

Οι νεότερες θεωρίες για την ανάπτυξη του παιδιού έχουν στο μεταξύ μαζί με την ενσωμάτωση διεπιστημονικών θεωριών επικοινωνίας και δράσεων σημαντική επίδραση κλινική ψυχανάλυση. Εξαιτίας των εμπειριών που έχουν αποκτηθεί από την έρευνα μητέρα-βρέφους-αλληλεπίδρασης της αναπτυξιακής ψυχολογίας (Stern et al. 1998) έχει ανοιχτεί ο δρόμος για την έρευνα σε μικρότερες λεπτομέρειες των δράσεων στη θεραπευτική διαδικασία. Πέρα από τη γνώση, τοποθετείται η θεραπευτική αλλαγή στον υπονοούμενο τομέα από τον οποίον συνεπάγονται διαδραστικές υποκειμενικές διαδικασίες ανάμεσα στον ανακριτή και τον ασθενή (Boston Process Change Study Group 2004, σελ. 936). Μή-ερμηνευτικοί-μικρο-μηχανισμοί εμπεριέχουν μία εκτίμηση (παρ. 2.5) η οποία στον τομέα έρευνας των συναισθημάτων έχει εδώ και καιρό επιβεβαιωθεί (Krause 1997, 1998). Η ανακάλυψη αυτής της νέας προοπτικής είναι συνδεδεμένη με το βιβλίο του Daniel Stern (1985). Ο Fonagy ένα „milestone in psychoanalytic theorization“ (σελ. 139), το οποίο μετά από την γερμανική του μετάφραση οδήγησε σε μία ευρέως αποδεκτή σύνδεση της νεογνικής έρευνας με την ψυχανάλυση (Kächele et al. 1999a). Το ικανό βρέφος έγινε δημοφιλές (Dornes, 1993). Μπορεί να αναμένεται ότι πολλές πτυχές της έρευνας που συνοψίζει το έργο της λονδρέζικης ομάδας για τη σημασία “της ρύθμισης των συναισθημάτων, της εν-νόησης και της ανάπτυξης του Εαυτού” (Fonagy) θα ασκήσει μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση της βασικής θεωρίας.

Η θεωρία δεσμού ή προσκόλλησης και η έρευνα

Η συνεισφορά του Bowlby στη βασική αλλαγή των σχετικών με την ψυχανάλυση θεμελίων τα οποία παρουσιάζει στην τριλογία του (1969, 1973, 1980) απορρίφθηκε κατηγορηματικά ως μη ψυχαναλυτικά από την Anna Freud (1960). Αργότερα ανακαλύφθηκε η κλινική σημασία τους (Strauss et al , 2002). Η θεωρία του δεσμού την οποία ο Bowlby αρχικά διαμόρφωσε για τη θεραπευτική πράξη, όπως γράφει στο τελευταίο του βιβλίο αναφέρεται σε βιολογικές και κοινωνικές ανάγκες των ανθρώπων για εγγύτητα και ρύθμιση με τα οικεία και στενών δεσμών πρόσωπα. Δίνει μεγάλη προτεραιότητα στην ανάγκη το νέων για προστασία και στοργή αλλά και στην ανάγκη τους για αντασφάλεια και διαθεσιμότητα στην περίπτωση σοβαρών επιβαρύνσεων τους. Η ενασχόληση με τα συναισθήματα του φόβο, του θυμού και της θλίψης βρίσκονται στο επίκεντρο της θεωρίας και της έρευνας του δεσμού και αποτελούν ένα μέτρο για το βαθμό ψυχικής υγείας. Η θεωρία του δεσμού υποθέτει ότι η βάση των πραγματικών εμπειριών με τις φιγούρες προσκόλλησης εμπεριέχουν τα εσωτερικά μοντέλα εργασίας ή τις αναπαραστάσεις του δεσμού και ότι οι παραλλαγές των διαφορετικών προσπαθειών του παιδιού ή και του ενήλικα πρέπει να γίνουν κατανοητές για να κυριαρχήσει το συναίσθημα της ασφάλειας.

Οι αιτίες για αυτό βρίσκονται όπως συνοψίζει ο Target στην βιολογικο-εξελικτική προοπτική της θεωρίας του δεσμού, στην αναγωγική της προσέγγιση, η οποία αναγνωρίζει μόνο ένα κινητήριο σύστημα αυτό της “ασφάλειας και της εξερεύνησης” καθώς επίσης και τον αποκλεισμό ενός δυναμικού ασυνείδητου. Ιδιαίτερα στην πρώιμη έρευνα της θεωρίας δεσμού

καταλογίστηκε ότι δεν έλαβε υπόψη τις μετέπειτα ψυχοσεξουαλικές φάσεις της ανάπτυξης (σελ. 162). Πολλές από αυτές τις πρώιμες κριτικές ήταν δικαιολογημένες, αλλά τα τρωτά σημεία έχουν διορθωθεί (Strauss et al, 2002) στη νέα κλινική έρευνα της έρευνας προσκόλλησης.

Η Lotte Köhler φτάνει στη Γερμανία με το επίτευγμα του να έχει αποδείξει την κλινική σχετικότητα της συνέντευξης προσκόλλησης ανηλίκων, τονίζοντας παράλληλα τη ψυχαναλυτική της κατανόηση (Köhler 1988, 1992). Μία παρόμοια θέση αντιπροσωπεύει η Arrieta Slade (1999, 2000) στις ΗΠΑ αναφορικά με τη γονιμότητα της ψυχαναλυτικής πράξης στη βάση της προσκόλλησης. Υποδειγματικές πραγματείες οι οποίες αναφέρουν ως θέμα και τα όρια αυτή της “new look psychoanalysis” βοηθάνε στη συγκεκριμενοποίηση της κλινικής σχετικότητας της. (Buchheim u. Kächele 2002). Η ψυχανάλυση συνεισφέρει σε όλους τους τομείς της γνώσης για τις ασυνείδητες διαστάσεις και την συμπεριφορά όπως καταδεικνύει ο Fonagy (2003a) στο συγκριτικό μεταξύ της ψυχανάλυσης και της θεωρίας του δεσμού στο βιβλίο του. Η σημαντικά αυξανόμενη κατανόηση των διαδικασιών της πρώιμης παιδικής ηλικίας και η σπουδαιότητά τους για την ανάπτυξη του Εαυτού εμπλουτίζει την κλινική προσέγγιση ιδιαίτερα στην περίπτωση των ασθενών με ψυχικά τραύματα (Fonagy 1999b). Στην αντίθετη περίπτωση εκκρεμεί μία ψυχαναλυτική αποδοχή καθώς επίσης και γενετικοί παράγοντες για την κατανόηση ψυχικών διαδικασιών, όπως ο Fonagy (2003b) εντόπισε προνοητικά.

Η νευροβιολογία της προσκόλλησης

Σε μία πιο πρόσφατη ανασκόπηση από τον Fonagy (2004) οι προαναφερθείσες έννοιες της προσκόλλησης διευρύνθηκαν στην νευροεπιστημονική διάσταση. Η θεωρία της προσκόλλησης ως πρωταρχικά ανθρώπινη βιολογική θεωρία ορίζει τη προσκόλληση ως έμφυτο ένστικτο για τη διασφάλιση της επιβίωσης του βρέφους. Το σύστημα διορισμού το οποίο διαμορφώνεται σε μετέπειτα φάση της ζωής περιλαμβάνει τις φιλικές σχέσεις, τη ρομαντική αγάπη αλλά και τη θεραπευτική σχέση. Επιστημονικά ευρήματα μέσω της Λειτουργικής Απεικόνισης Μαγνητικού Συντονισμού (ΛΑΜΣ) (Nitschke et al. 200 Bartels και Zeki 2004) αποδεικνύουν ότι η επίδειξη φωτογραφικού υλικού (φωτογραφίες δικών τους και άλλων μωρών, ερωτικοί σύντροφοι και φίλοι) προκαλώντας ανάλογη διέγερση είναι συνδεδεμένη με την ενεργοποίηση εγκεφαλικών περιοχών (μέσος μετωπιαίος, κατώτερος βρεγματικός, μέσος κροταφιαίος φλοιός) που θεωρούνται περιοχές της μητρικής και ρομαντικής αγάπης του συστήματος προσκόλλησης και οι οποίες είναι επίσης υπεύθυνες για την κρίση των κοινωνικών συναναστροφών. Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι αγάπη είναι τυφλή, ότι δηλαδή η προσκόλληση σε νευρωνικό επίπεδο θέτει σε κίνηση ένα μηχανισμό ανταμοιβής, που αποτρέπει την κοινωνική απόσταση, την αρνητική κοινωνική κριτική καθώς επίσης και τα αρνητικά συναισθήματα. Τι σημαίνει όμως αυτό για τη θεραπευτική σχέση; Κατά τον Fonagy, δύο αμοιβαία αντανakλαστικά συστήματα διεγείρονται στη θεραπευτική дуάδα:

- Από τη μία ενεργοποιεί τη θεραπευτική σχέση το σύστημα προσκόλλησης

- Από την άλλη ενεργοποιεί τη θεραπευτική σχέση συστήματα, τα οποία βρίσκονται σε συνέργια με τα αρνητικά συναισθήματα, τη κριτική ικανότητα και την εν-νόηση.

Μέσα από τη θεραπευτική σχέση θα ενεργοποιηθεί επίσης και το σύστημα προσκόλλησης, ενώ παράλληλα θα μειωθεί η κοινωνική απόσταση από το θεραπευτή. Η ανάγκη του ασθενούς να παρατηρεί τον θεραπευτή με κριτικό βλέμμα θα μειωθεί (η αγάπη της μεταβίβασης είναι τυφλή). Θα μειωθούν επίσης οι παλιές κυρίαρχες διαπροσωπικές αναπαραστάσεις τις οποίες φέρνει ο ασθενής μαζί του, η θεραπευτική σχέση. Αυτό το σύμπλεγμα του παλιού και του καινούργιου δίνει τη δυνατότητα για ένα νέο ξεκίνημα με την ευρεία έννοια της λέξης. Η κοινή σκέψη για τα σχετικά με την προσκόλληση αρνητικά συναισθήματα και πεποιθήσεις μπορούν να οδηγήσουν στην άρση των αναστολών και να επιτύχουν ένα καινούργιο χώρο συλλογισμού και αναδιαμόρφωση στο πλαίσιο ενός διυποκειμενικού δικτύου σχέσης.

Η σημασία της θεραπευτικής τεχνικής για τη θεωρία

Τα εμπειρικά ευρήματα των ερευνών πάνω στη διάδραση μητέρας – παιδιού μπορούν να χρησιμοποιηθούν, προκειμένου να περιοριστούν οι αποστάσεις που δημιουργήθηκαν τις περασμένες δεκαετίες στη θεωρία της θεραπευτικής τεχνικής, κυρίως η πόλωση μεταξύ των συντηρητικών δομικών θεωρητικών και των θεωρητικών της σχέσης αντικειμένου. Ακόμη και ένας υποστηρικτής της ψυχολογίας δύο ατόμων του Balint (1952), δεν μπορεί να παραβλέψει το γεγονός ότι κάθε άτομο είναι μοναδικό. Το καθήκον της θεραπευτικής дуάδας, της μονάδας που συντίθεται από δύο αμοιβαία εξαρτώμενα, αλλά ταυτόχρονα ανεξάρτητα άτομα, είναι να επιτρέψει τον ασθενή να επιτύχει τον υψηλότερο δυνατό βαθμό αυτονομίας.

Συνεπώς η θέση μας για την ψυχολογία των δύο ατόμων πρέπει να διορθωθεί. Η ψυχολογία ενός ατόμου κατασκευάστηκε σύμφωνα με το μοντέλο των φυσικών επιστημών, και δεν είναι κατάλληλη ούτε για την θεωρία ούτε για την θεραπεία της ψυχανάλυσης. Συμφωνούμε με την κριτική του Balint στη θεωρία της ψυχαναλυτικής τεχνικής και στη ψυχαναλυτική αναπτυξιακή θεωρία επειδή δίνει εκτεταμένη προσοχή στις ενδοψυχικές διαδικασίες. Παρ' όλα αυτά ο αναλυτής έχει καθήκον να δημιουργήσει άριστες και ιδανικές συνθήκες προκειμένου ο ασθενής να αλλάξει από μόνος του και όχι να εξαναγκαστεί σε αυτή από το εξωτερικό περιβάλλον. Έμφαση ωστόσο πρέπει να δοθεί στη πτυχή της ψυχολογίας του ενός ατόμου που αντιπροσωπεύει μία υποχρέωση του ψυχαναλυτή παρόλη την μέχρι τώρα κριτική, το ιδανικό του διαφωτισμού είναι προσανατολισμένη στο άτομο, ακόμη και αν η αυτογνωσία, συμπεριλαμβανομένης της αναγνώρισης ασυνείδητων πτυχών της προσωπικότητας, είναι συνδεδεμένη με την ψυχολογία δύο ατόμων.

Ψυχαναλυτικές κατασκευές βρεφών- Πλουραλισμός στη φάτνη

Η αναδιαμόρφωση της προσέγγισης μέσω νεογνικών ερευνών όσο αναφορά το ψυχαναλυτικό μικρό παιδί είχε σημαντικές επιπτώσεις στη θεραπευτική τεχνική (Stern 1985 dt.1992; Emde 2005; Greenspan 2005). Οι ερμηνείες κάθε αναλυτή, ιδιαίτερα η ανακατασκευή της παιδικής ηλικίας του ασθενή, βασίζονται στις αναπτυξιακές θεωρίες. Για αυτό το λόγο αναφέρουμε την θεωρητική αντίληψη του μοντέλου – του ψυχαναλυτικού μωρού ή του ψυχαναλυτικού

βρέφους – το οποίο υπάρχει σε πολλές περιγραφές διαφορετικής ακρίβειας. Αυτή η αναδιαμόρφωση έχει ξεκινήσει εδώ και καιρό.

Αυτές οι περιγραφές είναι κατασκευές που έχουν δημιουργηθεί από πατέρες και μητέρες της ψυχολογίας όπως οι Freud, Abraham, Klein, Ferenczi, A. and M. Balint, Winnicott, Mahler, και Kohut. Φυσικά όλοι γνωρίζουν ότι τα διάφορα ψυχαναλυτικά μωρά-τέκνα έχουν σημαντικές μεταξύ τους διαφορές. Οι σχεδιαστές αυτών των μοντέλων πρέπει να ανεχτούν το γεγονός ότι τα δημιουργήματα τους συγκρίνονται. Εξάλλου εκπροσωπούμε την άποψη ότι η ανακατασκευή θα πρέπει να ακολουθείται και από νευροβιολογικά και αναπτυξιακά ψυχολογικά κριτήρια. Αυτό αποτελείται από ένα χώρο για παιχνίδι για γεμάτη φαντασία διαμόρφωση της πρώιμης ζωής όπως αυτή συνέβη παραδειγματικά στο «ημερολόγιο ενός βρέφους» (1990) του Stern.

Ο τραγικός άνθρωπος του Kohut βρίσκεται ως βρέφος σε ένα λίκνο που περιβάλλεται από ένα περιβάλλον (τα αποκαλούμενά αντικείμενα-εαυτού) το οποίο μόνο μερικώς αντανakλά τον εσωτερικό του ναρκισσισμό. Το γεγονός ότι η ναρκισσιστική θεωρία του Φρόιντ ήταν ο νονός, κάνει την τραγωδία σχεδόν αναπόφευκτη, παρόλ' αυτά βρίσκεται υπό ήπιο φως, με την έννοια ότι το κακό δεν είναι μια πρωταρχική δύναμη, και τα οιδιπόδεια αισθήματα ενοχής μπορούν να αποφευχθούν, σύμφωνα πάντα με τον Kohut, αν η τραγωδία περιοριστεί στην αρχή ης και ο ναρκισσιστικός εαυτός ανακαλύψει τον ίδιο στον καθρέφτη της αγάπης (Kohut 1984, σελ. 13). Στη θεωρία του Kohut, η ενοχή του Φρόιντ, το οιδιπόδειο άτομο, και οι ενδοψυχικές του συγκρούσεις είναι προϊόντα ναρκισσιστικών διαταραχών στα πρώτα χρόνια της ζωής. Χωρίς αυτές τις διαταραχές, οι οιδιπόδειες συγκρούσεις στις ηλικίες 3 – 5 χρονών, θα ήταν κατά βάση ευχάριστες μεταβατικές φάσεις, που δεν θα άφηναν υπολογίσιμα αισθήματα ενοχής, εφόσον φυσικά ένα υγιές εαυτός είχε ήδη αναπτυχθεί. Η θεωρία του Kohut δίνει στον άνθρωπο την προοπτική για ένα μέλλον χωρίς οιδιπόδειες συγκρούσεις. Μπορούμε να συμπεράνουμε βασιζόμενοι στα τελευταία έργα του Kohut ότι, υπό την προϋπόθεση ότι η ενσυναίσθηση των αντικειμένων εαυτού είναι καλή, η ανθρώπινη τραγωδία παραμένει ενός λογικών πλαισίων.

Το ψυχαναλυτικό βρέφος ης Klein (1948, 1957) είναι αρκετά διαφορετικό. Αυτή ο φορά ο νονός είναι το φροϋδικό ένστικτο θανάτου, εξασφαλίζοντας μια χαιρεκακία, της οποίας οι πρώιμες εκδηλώσεις είναι απaráμιλλές, και τις οποίες μπορεί κάποιος να τις αντέξει χωρίζοντας ο κόσμο σε καλά και κακά στήθη. Η τραγωδία στην μετέπειτα ζωή του βρέφους είναι βαθιά, σε αντίθεση με την ήπια μορφή του Kohut, και μπορεί να βρει έκφραση σε χιούμορ με αυτοειρωνεία. Ο ενήλικος άτομο της Klein γεννήθηκε ως Σίσυφος, καταδικασμένο σε αέναη αποτυχία όλων των προσπαθειών του για εξιλέωση από τις φαντασιακές αδικίες που επιβάλλονται από το μίσος και το θυμό. Καθόλη τη διάρκεια της ζωής οι διαδικασίες της προβολικής και της ενδοβεβλημένης ταυτοποίησής, και τα περιεχόμενα τους παραμένουν τα βασικά οχήματα των διαπροσωπικών διαδικασιών, μέσα στην οικογένεια, αλλά και μεταξύ ομάδων.

Περιοριζόμενοι στην περιγραφή των απαραίτητων χαρακτηριστικών των δύο πιο σημαίνων μοντέλων του ψυχαναλυτικού βρέφους, υπογραμμίσαμε τις διαφορές και τις αντιθέσεις τους, το οποίο ήταν και ο κύριος στόχος μας. Ο τρέχων προβληματισμός μας δεν είναι να συνηγορήσουμε υπέρ του πραγματιστικού εκλεκτισμού ούτε και να υποστηρίξουμε ότι τα πιο εύλογα στοιχεία που μπορεί κάποιος να εξαγάγει από όλες τις ψυχαναλυτικές θεωρίες της πρώιμης ηλικίας συγχωνεύονται με στοιχεία της γενικής αναπτυξιακής θεωρίας ή με τμήματα της θεωρίας του Piaget. Αντίθετα, πιστεύουμε ότι ο παραγωγικός εκλεκτισμός στο εσωτερικό της ψυχανάλυσης και στο εσωτερικό της νεογνικής έρευνας σε αλληλεπίδραση, είναι ο μόνο δυνατός τρόπος εάν επίσης εξετάσουμε πτυχές που έχουν παραμεληθεί σε διαφορετικές κατασκευές. Στο κάτω κάτω είναι μάλλον ενοχλητικό, ότι παρόμοιες ενδοσκοπικές μέθοδοι ενσυναίσθησης – ο Kohut έδωσε έμφαση στη εγγύτητα των απόψεων του σε αυτές της Klein σε αυτό το σημείο – θα έπρεπε να καταλήγουν σε τελείως διαφορετικές ανακατασκευές των πρώτων ετών της παιδικής ηλικίας.

Μια πιθανότητα, βέβαια, είναι ότι οι αντιφατικές ανακατασκευές προέρχονται από τη θεραπεία διαφορετικών ασθενειών. Ωστόσο, η διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υποστηρίζει αυτή την υπόθεση, η οποία, παρεμπιπτόντως, σπάνια λαμβάνεται υπόψη από τους πατέρες και τις μητέρες των τυπικών ψυχαναλυτικών βρεφών. Αργά ή γρήγορα, η θεωρητικόμορφη δημιουργία των τυπικών ψυχαναλυτικών βρεφών συνοψίζεται σε ένα ομοιόμορφο μοντέλο που επιχειρεί να εξηγήσει τα βαθύτερα επίπεδα των ψυχικών διαταραχών, τα ελαττώματα που οφείλονται σε ανεπιτυχές κατοπτρισμό, και οι σχιζοπαρanoiικές και καταθλιπτικές θέσεις που εντοπίζονται στην εσωτερική καταστροφικότητα, φαίνεται να είναι η αιτία του κακού.

Η μυθολογία των ενστίκτων είναι ένας παράγοντας που δίνει στα βρέφη και τα μώρα των διαφόρων ψυχαναλυτικών οικογενειών τα συγκεκριμένα ναρκισσιστικά (Kohut) ή καταστροφικά (Klein) χαρακτηριστικά τους. Αυτός είναι ο λόγος που αναφέραμε τη θεωρία του ναρκισσισμού και την υπόθεση του ενστίκτου θανάτου, αντίστοιχα. Ωστόσο τα ψυχαναλυτικά βρέφη σε καμία περίπτωση δεν χάνουν την ζωτικότητά τους και τη δύναμη τους - vis a tergo-ένα αυτά τα θεμέλια της μυθολογίας ορμών απομακρυνθούν. Όπως και ο Φρόιντ (1923a, σελ. 255), θα αναφερθούμε στα λόγια του Schiller στο έργο του *Die Weltweisen* (The World Wise) «Προς το παρόν, μέχρι η φιλοσοφία να συγκρατήσει τη δομή του κόσμου, (η φύση) θα διατηρεί τα γρανάζια με πεινά και αγάπη»

Ελληνική Βιβλιογραφία

Freud Sigmund. Ο Βόλφσμαν. Από την ιστορία μιας παιδικής νεύρωσης σ. 240-41. Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1995

Freud Sigmund. Νέα σειρά παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση σ. 153-154. Μτφ. Κλαίρη Τρικεριώτη. Εκδόσεις Επίκουρος Αθήνα, 1977

Freud Sigmund. Εισαγωγή στην ψυχανάλυση σ. 67. Μτφ Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1996

Freud Sigmund. Ορμές και ορμικά στο Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915 σ. 19. Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 2005

Freud Sigmund. Το ασυνείδητο στο Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915 σ. 82-83. Μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 2005

Freud Sigmund. Περαιτή και μη περαιτή Ψυχανάλυση. Μτφ Γιώργος Σαγκριώτης Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2008

Freud Sigmund, Breuer Josef. Μελέτες για την υστερία. Μτφ Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 2002

Freud Sigmund. Το εγώ και το αυτό. Μτφ Λευτέρης Αναγνώστου. Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 2008

Winnicott, D. Διαδικασίες ωρίμανσης και διευκολυντικό περιβάλλον : μελέτες για τη θεωρία της συναισθηματικής ανάπτυξης / by D.W. Winnicott ; μετάφραση Θανάσης Χατζόπουλος
Παντείο πανεπιστήμιο

